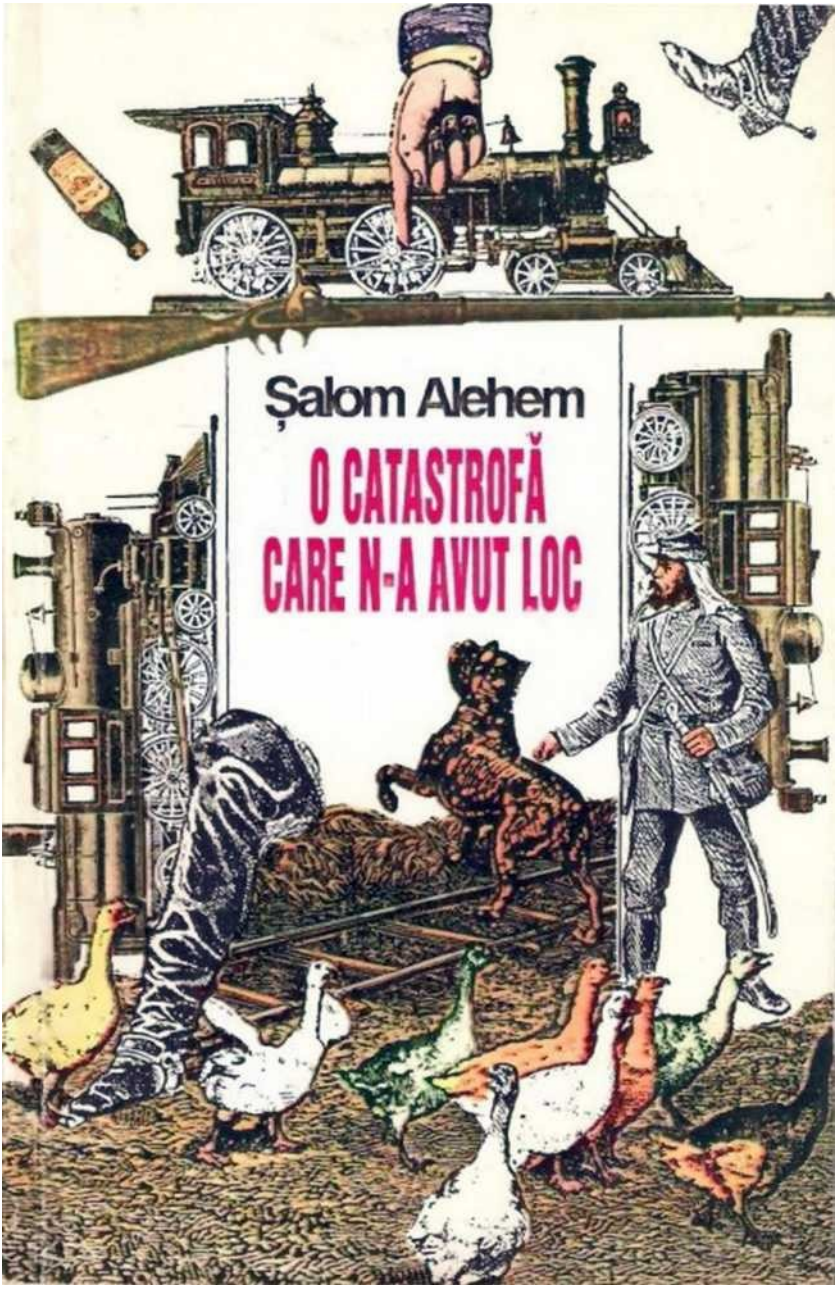
Şalom Alehem
O CATASTROFĂ
CARE N-A AVUT LOC

Şalom Alehem
O catastrofă care n-a avut loc
Povestiri de pe drumul-de-fier

Traducere din idiş:
Anton Celaru

Redactor: MARIA GRACIOV
Coperta: Val Munteanu

EDITURA
E H
HASEFER
1995

Mulţumim Editurii *Cartea Românească* pentru colaborarea la apariţia acestei cărţi.

Editura *Hasefer*
ISBN: 973 – 96818 – 8 – 0

ÎN LOC DE PREFAŢĂ

O lume descoperită în tren

Editorii lui ŞALOM ALEHEM, clasic al literaturii evreieşti de expresie idiş (1859 – 1916), au tipărit, în seria operelor sale complete, un volum de „naraţiuni fe

Vagoanele de cale ferată, în deplasarea lor lentă pe o linie provincială, devin în acest volum veritabile cutii de rezonanţă ale unor întâmplări ce definesc o lume, azi şi dispărută: e vorba de evreimea est-europeană a începutului de veac îndeosebi din micile aşezări urbane (mai exact: preurbane) locuite de ea, acele „târguri” în

care puternicele amprente ale trecutului sunt supuse penetraţiei încă timide, dar irezistibile, a unor noi structuri sociale şi culturale.

În viziunea tipic şalomalehemiană, lumea aceasta – surprinsă în situaţii pregnante, prin intermediul unor personaje rafinat reliefate – prezintă o sumedenie de aspecte comice, care-l amuză pe cititor, dar îl şi situează în faţa unor grave întrebări existenţiale. Ca în tot ce a scris acest genial umorist, optimismul său funciar este mereu asaltat şi aici de temeri şi dureri. Fără tentaţii idealizante ori transparent-moralizatoare, literatura lui Şalom Alehem evidenţiază virtuţile hazului de necaz, ale râsu-plânsului, în care suferinţei, cruzimii şi diformităţilor li se dă o replică în felul ci compensatoare şi terapeutică.

Prefaţa volumului de „naraţiuni este semnală „Un.com is-voiajor autorul implicându-se astfel ca un observator nemijlocit al momentelor şi conflictelor relatate.

Povestirile inserate aici au fost selectate din amintitul volum, cu excepţia câtorva, culese din amplul corp al nuvelisticii lui Şalom Alehem, dar dominate şi ele pe alocuri de ritmul comun al roţilor de tren şi al unor încercate inimi omeneşti.

Notele lămuritoare din josul unor pagini aparţin traducătorului.

A.C.

CUVÂNTUL AUTORULUI

Către cititori

Sunt un călător. Aproape unsprezece luni pe an mă aflu pe drumuri. De obicei în tren şi, de cele mai multe ori, în clasa a treia. Cutreier numai oraşe şi orăşele evreieşti, fiindcă n-am ce căuta acolo unde evreilor nu li se îngăduie să locuiască.

Doamne-Dumnezeule, multe mai auzi când eşti pe

drumuri! Păcat că nu-s scriitor. Deşi, la drept vorbind, de ce n-aş fi seriilor? Orice om poate fi: pui mâna pe un plaivaz şi-l laşi să alunece pe hârlic…

Dar mă întorc şi zic: nu-i chiar aşa! Nu oricine se pricepe într-ale scrisului. Fiecare cu menirea lui. Asta-i credinţa mea. E drept, dacă n-ai ceva mai bun de făcut, atunci, fie! scrisul poate fi şi el o ocupaţie.

Aflându-mă necontenit pe drumuri, mi s-a întâmplat deseori să stau zile întregi ca o stană de piatră, fără să scot o vorbă, de-mi venea să urlu. Deodată, mi-a trăsnit prin cap să-mi fac rost de un caiet şi un creion ca să-mi însemn tot ce văd şi ce aud în tren. Şi uite-aşa, am adunat o mulţime de material, nu-i fie de deochi, ca să fie de citit poate chiar un an întreg. Dar ce-am să fac cu mâzgăliturile astea? m-am întrebat la un moment dat. Să le arunc în foc? Păcat de Dumnezeu! De ce nu le-aş publica în vreo gazetă? Că doar, să mă ierte Cel-de-sus, se tipăresc şi lucruri mai proaste.

Prin urmare, m-am pus pe treabă: am împărţit marfa pe sorturi, am renunţat la fleacuri, păstrând e mai bun, Pe urmă am înşirat poveştile ca-ntr-un catastif: povestea numărul unu, povestea numărul doi, povestea numărul trei şi aşa mai departe. Am dat fiecăreia şi un nume, cum se cuvine, exact ca în comerţ. N-am idee dac-o să-mi iasă ceva din afacerea asta. S-ar putea să-mi rup gâtul. Măcar să nu ies în pagubă…

O să mă-ntrebaţi, bănuiesc: ce mi-a trebuit isprava asta? Vă jur că nu-mi dau seama. O fi o prostie – dar am făcut-o şi gata! De un lucru nu mă îndoiesc: că o să mă ia criticii în fabrică. De asta mi-am ascuns numele. Degeaba se vor zbate să afle cum mă cheamă. N-au decât să critice, să rinjcască, să se caţărc pe pereţi. Eu o s-o fac pe surdul. Eu nu-s scriitor, nici dascăl, niciun fluieră-vânt – sunt un om serios, un om de afaceri, un comis-voiajor.

Concurenţi întotdeauna, pe hărmălaia cea mai

asurzitoare, când toată lumea se înghesuie, unii să intre în vagoane, alţii să coboare şi când înăuntru se dă bătălia pentru locuri – ci bine, atunci se arată Hmândoi: şi el, şi ea.

El – smolit, gras, cu părul răvăşii şi cu albeaţă la un ochi. Ea – roşcovană, pirpiric şi ciupită de vărsat. Amândoi în veşminte M>nosite, amândoi cu încălţările peticite şi amândoi cu aceeaşi marfă: t’l cu un coş, ea cu un coş; el cu ouă tari, colăcei împletiţi, sticle cu lipă gazoasă şi portocale; ca eu ouă tari, colăcei împletiţi, sticle cu după gazoasă şi portocale.

Se întâmplă ca el să aibă în coş pungi cu vişine roşii, cireşe negre sau struguri verzi, acri ca oţetul. Atunci, neapărat, are şi ca de vânzare vişine roşii, cireşe negre sau struguri verzi, acri ca oţetul.

Se ivesc amândoi deodată, se zbat să intre pe aceeaşi uşă, chiar şi cuvintele pe care le folosesc sunt aceleaşi, numai că altfel rostite: el vorbeşte puţin din gât, moale, îngânat, fără să-l pronunţe pe „r”, ca şi cum n-ar avea limbă în gură; ea însă e cepcicagă, de parcă limbă i-ar umple toate gura.

Vă închipuiţi, poate, că se concurează la preţuri, că fiecare se gândeşte să arunce piaţa în aer. Ferească Sfântul! Preţurile sunt aceleaşi la amândoi. Pe un singur tărâm dau ei bătălia: care va stârni mai multă milă. Fiecare vă roagă să vă milostiviţi de cei cinci copii orfani ai săi (cinci orfani ai lui şi cinci orfani ai ci). Amândoi vă privesc drept în ochi, vă bagă marfa sub nas şi vă pisează atâta, încât, fie că aveţi poftă, fie că nu, până la urmă tot cumpăraţi ceva.

Vorbele lor, rugile lor, plânsul lor ajung să vă năucească. Nu mai ştiţi de la care să cumpăraţi: de la el ori de la ea? Vă trece prin cap să le faceţi vânzare amândurora? Nu vă lasă ci:

— Dacă vrei să cumperi, cumpără, dom’le, numai de

la unul! Nu juca la două nunţi deodată!

Încercaţi să ţineţi cumpăna dreaptă şi cumpăraţi o dată de la el, şi altă dată de la ea! Vă aşteaptă o săpuncală zdravănă:

— Cu ce ţi-am greşit, frăţioare, de nu-ţi mai sunt astăzi pe plac?

Sau:

— Săptămâna trecută mi-ai făcut mic vânzare, neică, şi nu s-ar zice că ţi-a rămas în gât ori că te-am otrăvit!

Dacă n-aveţi ce face şi vă apucaţi să-i dojeniţi: că fiecare om e un suflet, că fiecare trebuie să trăiască, aşa cum spune neamţul: „Leben und leben lassen" – atunci vi se răspunde pe loc, dar nu pe nemţeşte, ci în idiş, cu o vorbă din popor, cam fără perdea:

— Cumetre, stai cu fundul în două luntri!…

Asta-i, prietene dragă! Nu te zbate să faci bine lumii, că n-o să izbuteşti. Şi nu năzui niciodată să-i împaci pe toţi, că o să iasă pe dos. Vorbesc aşa pentru că sunt păţit. Ţi-aş istorisi despre asta o poveste de toată frumuseţea. M-am băgat cândva, din prostie, în certurile unei perechi, am vrut să-i împac – şi cu ce m-am ales? Propria mea nevastă m-a luat în tărbacă. Dar să nu amestec istoriile că s-ar putea s-o iau razna. E drept, în afaceri, se întâmplă să arăţi cuiva o marfă, însă de vorbit, despre ce vorbeşti? Cai verzi pe pereţi… Mai bine să ne întoarcem la povestea noastră.

Era într-o toamnă, pe o zi ploioasă. Cerul parcă plângea, pământul arăta pustiu şi întunecat. În staţie, puzderie de oameni, intrau şi ieşeau întruna călători. Toţi alergau, toţi se înghesuiau. Cei mai mulţi, ca de obicei, erau evrei. Goneau, se îmbulzeau unii peste alţii, cu geamantane, pachete, boccele. Şi unde era fierberea mai mare, – el şi ea! Amândoi încărcaţi cu de-ale gurii, ca întotdeauna. Amândoi zbătându-se să intre pe aceeaşi uşă, ca întotdeauna. Când… ce să vezi? Cele două coşuri s-au răsturnat pe jos, colăceii şi ouăle şi sticlele cu apă gazoasă

şi portocalele se tăvălesc în noroi – şi un şuvoi de strigăte şi ţipete, de lacrimi şi blesteme se revarsă laolaltă cu râsetele conductorilor şi larma iscată în învălmăşeală de călători. Se aud clopote şi fluierături. Încă un minut – şi plecăm.

În vagon, mare tărăboi. Ai noştri au chef de vorbă. Turuie toţi deodată, ca femeile în sinagogă ori gâştele la iarmaroc. Greu să înţelegi ceva. Prinzi doar câte o vorbă.

— Păcat de atâţia colăcei!

— Pogromul ouălor!

— Ce-a avut cu portocalele?

— Ce mai întrebi? Un câine!

— La cât s-o fi ridicând paguba?

— Aşa le trebuie, să nu se mai bage în sufletul oamenilor.

— Dar ce să facă bieţii de ei? îşi scot pâinea.

— Ha-ha-ha! răsună un glas îndesat de bas. Meserii evreieşti!

— Meserii evreieşti? se aude o voce tânără, ţipătoare. Cunoşti meserii mai ca lumea? Spune-mi-le, rogu-te, şi mic!

— Tinere, nu vorbeam cu dumneata! lună glasul de bas.

— Dar eu îţi vorbesc dumitale. Ştii meserii mai acătării? Taci, nu-i aşa? De ce taci?

— Ce-are cu mine tinerelul ăsta?

— Ce am? spuneai: meserii evreieşti. Şi eu te întreb: cunoşti altele mai frumoase? Vreyu să le ştiu şi cu!

— Ce ziceţi de cocoşclul ăsta?

— Linişte, oameni buni! mai lăsaţi vorba! N-o vedeţi?

— Pe cine?

În – t Femeia cp gustările!

— Frumuseţea aceea?

— Uite-o, uite-o!

Cu faţa ei ciupită de vărsat, cu părul ci roşu, cu ochii umflaţi de plâns, se strecoară printre oameni târându-şi coşul gol şi-şi caută un loc. Negăsind, întoarce coşul cu fundul în sus şi se aşază pe el, apoi îşi acoperă ochii înroşiţi şi plânge pe înfundate.

În vagon s-a lăsat deodată o tăcere ciudată, de parcă tuturor călătorilor le-ar fi pierit graiul. Numai unul, cel cu voce groasă, de bas, sare de la locul lui!

— De ce tăceţi, fraţilor?

— Dar ce vrei, să urlăm?

— Să facem ceva pentru ea!

Oricât vi s-ar părea de neaşteptat, cel ce rupsese tăcerea era chiar insul care făcuse adineaori haz: „Ha-ha-ha! Meserii evreieşti! *[1]. Purta pe cap o pălăriuţă neobişnuită, un soi de şapcă, în faţă cu un cozoroc drept, lucios. Nişte ochelari albaştri îi ascundeau ochii, de parcă nici n-ar fi avut ochi, ci numai nas, un nas cărnos, borcănat.

Fără să stea pe gânduri, îşi scoate şapca de pe cap, aruncă în ea câteva monede de argint şi trece de la unul la altul, tunând cu glasul lui de bas:

— Daţi, fraţilor, cât vă lasă inima. Fiecare din ce are: calul de dar nu se caută în dinţi – cum zice Raşi 1.

Oamenii s-au scotocit în buzunare, au deschis pungile şi au început să sune monezile, lot soiul de monezi, de argint şi de aramă, în vagon se afla şi un creştin, un măcelar cu cizme mari şi cu un lanţ de argint în jurul gâtului; şi-a făcut, căscând, cruce şi a aruncat şi el o monedă. Numai un călător s-a împotrivit şi n-a dat nimic. Tocmai acela care luase apărarea meseriilor evreieşti – un tânăr cu mutră de om şcolii, cu obrajii bucălaţi, bărbuţă bălaie, ascuţită şi *pince-nez* de aur. Unul dintre acei tinerei cu părinţi şi socri bogaţi, care au şi ei avere, dar călătoresc

1 Celebru comentator religios. Referirea la el are aici un sens glumeţ.

cu clasa a treia, chipurile să facă economic.

— Tinere, aruncă şi dumneata ceva în şapcă! zice omul cu ochelari albaştri şi nas borcănat.

— Nu dau nimic, răspunde tânărul cu acre de intelectual.

— De ce?

— Iac-aşa! Din principiu!

— Ştiam cu!

— De unde?

— Se vede din căutătură ce-are dumnealui în gură – cum zice Ruşi: cunoşti boierul după lurcatcă…

Tânărul şcolit se face roşu la faţă şiul e gata să-i cadă.

Cu vocea lui ţipătoare, se repede asupra omului cu nas borcănat:

— Eşti un ignorant, un bădăran, un analfabet, un obraznic, un neruşinat!

— Bine că nu m-a făcut Domnul şi cărpănos.

Aşa i-a răspuns, fără a-şi ieşi din pepeni, cel cu nasul borcănat şi cu glasul de bas. Apoi, s-a îndreptat spre femeia cu ochii umflaţi de plâns:

— Ai plâns de ajuns, ţăţică! E păcat să-ţi strici frumuseţe de ochi! întinde palmele, să-ţi deşert în ele bănuţii!

Ciudată femeie! Am crezut că, văzând banii, o să uite de lacrimi şi-o să înceapă a ne binecuvânta. Da’ de unde! în loc să ne blagoslovească, din gura ci s-au revărsat numai blesteme. O cascadă de blesteme:

— Numai el e de vină, frânge-şi-ar gâtul, şi oasele, şi stârvul pe drum neted ca-n palmă, sfinte Doamne! Multe mai înghit de la dânsul, înghiţi-l-ar pământul, bunule Părinte! Să n-apuce a ajunge acasă, ajungă-l moartea, holera şi ciuma, pârjolul şi prăpădul! Fărâme să se facă! Numai pielea şi ciolanele să rămână din el!

De unde, Doamne, atâtea blesteme într-o singură gură? Noroc de călătorul cu ochelari albaştri. I-a tăiat-o scurt:

— Gata cu urările, femeie! Spune mai degrabă de ce s-au legat conductorii de voi.

Femeia a ridicat spre dânsul ochii ci umflaţi.

— Din vina lui, lovi-l-ar damblaua! S-a temut că muşteriii or să cumpere numai de la mine, şi-atunci s-a băgat repede în vagon, şi-atunci i-am luat-o cu înainte, şi-atunci mi-a apucat coşul de la spate, şi-atunci eu am strigat cât m-a ţinut gura, şi-atunci jandarmul a făcut semn conductorilor, şi-atunci conductorii ne-au deşertat coşurile-n glod – deşerta-i-s-ar lui oasele ca nisipul, Dumnezeule din ceruri! Aşa să am parte de cine mi-o drag, de când umblu cu marfă prin trenurile de pe linia asta, nimeni nu s-a atins de un fir de păr din capul meu! Nu pentru că ar fi ei oameni cumsecade! Atâtea bube să aibă ei, câţi colăcei şi câte ouă împart eu în staţie! Tuturor, de la cel mai mic până la cel mai mare trebuie să le astupi gura! împărţeala începe de dimineaţă, plesnească-le gâlcile, topi-i-ar frigurile, roade-i-ar sfrenţia să-i roadă! Şeful conductorilor înhaţă singur tot ce pofteşte; celorlalţi le dau eu, unuia un colăcei, altuia un ou, altuia o portocală. Ce mai vreţi, şi omul care aprinde focul în sobe, mânca-l-ar boala, haleşte din coşul meu! Trăsni-l-ar să-l trăsnească, mă toarnă, cică, jandarmului, dacă nu am grijă şi de el. Habar n-are, putrezi-i-ar oasele, că şi jandarmul e uns. Capătă în fiece duminică porţia lui de portocale, ba şi le alege singur pe cele mai frumoase, pe cele mai mari, pe cele mai gustoase.

— Ţăţico, o întrerupe cel cu ochi albaştri, din tot ce spui înţeleg că vă scăldaţi în aur.

— Da de unde-ai scos-o şi pe asta?! sare femeia pentru a se dezvinovăţi. De-abia o scoatem la capăt. Câteodată, nici pielea de pe noi nu mai e a noastră. Rămânem lefteri.

— Dacă-i aşa, ce vă mai trebuie negustoria asta?

— Da ce vrei, să fur? Am cinci copii, măcina-i-ar cinci holere lui maţele şi, pe deasupra, sunt bolnavă, dea Domnul să zacă el bolnav la azil măcar până la anul, că şi-a bătut joc de negustoria noastră, a îngropat-o, îngropa-l-aş chiar azi! Şi ce negustorie! Ce negustorie fainã!

— Negustorie fainã?

— De aur, nu altceva! Ies bani buni, vorba ceea: cu ghiotura.

— De-abia ai spus că sunteţi mereu pe drojdie, ţăţico!

— Da ce fel de câştig e ăsta, când împărţim mai bine de jumătate conductorilor, şi conductorului-şef, şi duminică de duminică jandarmului? Ce am eu? O cişmea? O fântână? Bani de furat?

Omul cu ochelari albaştri şi nasul borcănat începe a-şi pierde răbdarea:

— Ţăţico, îţi baţi joc de mine. Ba spui una, ba spui alta.

— Nu-mi bat joc de nimeni, necazurile îşi bat joc de mine, mă omoară, omorî-l-aş eu pe dânsul că m-a nenorocit, nenoroci-l-ar Dumnezeu! Ce era el mai înainte? Un croitoraş, un cârpaci, Împungea cu acul şi agonisea atâta că nici n-avea după ce bea apă. A văzut, sări-i-ar ochii cu care vede, că cu mănânc ca lumea, mânca-l-ar viermii, şi cresc din coşul ăsta, să nu le fie de deochi, cinci copii orfani, umple-i-s-ar ochii cu sare şi inima cu pietre! Din pizmă, numai din pizmă, şi-a cumpărat şi el un coş, cumpăra-şi-ar veşminte de înmormântare, Dumnezeule din ceruri! L-am întrebat: ce-i asta? zice dânsul: un coş. Şi am zis cu: ce-ai de gând să faci cu el? zice dânsul: ceea ce faci şi tu. Cum adică? – am zis cu Zice dânsul: adică… am şi cu cinci copii, zice, care trebuie să mănânce… De unde pâine pentru ci? – zice. Le-o dai tu?… Poftim de-i fă ceva! Şi uite aşa, cum vedeţi, se târâic după mine cu coşul şi-mi smulge toţi clienţii, smulge-i-s-ar dinţii din gură, şi-mi rupe

bucăţica de la gură, vedea-l-aş pe el rupt în bucăţi, Doamne milostive!

Omul cu ochelarii albaştri îi pune atunci o întrebare la care ne-am gândit cu toţii:

— Dar de ce vă ţineţi unul după altul?

Femeia îl priveşte cu ochii ci umflaţi:

— Ce altceva să facem?

— Căutaţi-vă locuri deosebite. Linia e lungă.

— Da’ ce mă fac cu el?

— Care el?

— Bărbatu-meu.

— Care bărbat?

— Bărbatu-meu de-al doilea.

— Care bărbat de-al doilea?

Faţa roşie, ciupită de vărsat, a femeii s-a făcut şi mai roşie.

— Cum adică – zice ca – care bărbat de-al doilea? El, nenorocitul ăsta, e bărbatu-meu de-al doilea, păcatele mele!

Toţi sar de la locurile lor:

— Tocmai el, concurentul tău, e al doilea bărbat al tău?

— Da’ ce-aţi crezut? Că-i bărbatu-meu dintâi? E-he! Dacă bărbatu-meu dintâi – odihnească-se în pace! – ar mai fi trăit…

Femeia a rostit legănat ultimele cuvinte, vrând pesemne să înceapă a ne povesti cine şi ce a fost bărbatul ei dintâi. Dar cine stă s-o asculte? Toţi vorbesc, toţi îşi dau coate, toţi fac haz. Şi rid, şi râd, şi râd!

Poate ştiţi dumneavoastră de ce râd…

Cea mai fericită fiinţă din Kodni

Ştiţi care e vremea cea mai nimerită de mers cu

trenul? Toamna, după sucot[2].

Nu e cald, dar nici rece – şi nu-ţi pasă de cerul plâns ori de pământul posomorât. Picăturile de ploaie se izbesc de ferestre şi se rostogolesc ca nişte lacrimi pe sticla aburită, iar tu stai boiereşte în vagonul de clasa a treia inolaltă cu alţi aristocraţi de soiul tău. Arunci o privire afară şi zăreşti în depărtare o căruţă care se lârâic prin noroi. Pe capră stă, îndoită în trei şi învelită într-un sac, o făptură a Domnului, care-şi varsă năduful asupra căluţului, şi el o creatură a Celui-de-sus. În vremea asta, tu mulţumeşti Atotputernicului că te afli sub un acoperiş, printre oameni. Nu ştiu dacă e şi pe gustul dumneavoastră, dar mic tare-mi place să umblu cu trenul după sărbătoarea de Sucot.

Înainte de toate, ochesc un loc bun. Dacă am prins unul pe partea dreaptă, lângă fereastră, mă simt ca un împărat pe tronul lui. Îmi scot tabachera, fumez ţigară după ţigară şi-i măsor din priviri pe cei din vagon, poate schimb cu vreunul o vorbă despre ale noastre. Călătorii-s înghesuiţi ca scrumbiile-n butoi. Bărbi, nasuri, burţi, chipuri omeneşti. Dar – să nu vorbesc cu păcat – parcă nici n-ar fi oameni. Ba nu, zăresc într-un ungher un ins care nu aduce cu ceilalţi. Am căutătura ageră, dibui omul deosebit şi dintr-o sută.

La drept vorbind, dacă nu l-aş fi privit cu luare-aminte, aş fi zis că e un muritor oarecare, unul din cei mulţi, croit pe aceeaşi măsură cu ei, pe scurt: un evreu obişnuit. Dar am băgat îndată de scamă că e fistichiu îmbrăcat. Caftanul de pe el nu era caftan – şi nici jachetă. Pălăria lui nu era pălărie – şi nici şapcă. Umbrela pe care o ţinea într-o mână semăna cu o mătură, deşi nu era mătură. Ciudată fiinţă!

Dar şi mai mult decât veşmintele te uimeau

2 Sărbătoarea strîngcrii recoltei, după o milenară tradiţie evreiască. Ii celebrată toamna, la puţin timp după începerea anului ebraic.

însufleţirea lui, repeziciunea cu care se uita în toate părţile, neputinţa de a sta locului şi, mai cu seamă, faţa-i luminoasă, veselă, vioaie, fericită. Omul ăsta, ai fi putut crede, a câştigat lozul cel mare la o loterie, ori a găsit pentru fic-sa mirele cel mai potrivit, ori şi-a văzut un fecior primit la gimnaziu. Se sălta întruna, privea pe fereastră şi vorbea de unul singur: „Ce staţie o fi? Mai e…”, apoi se aşeza pe bancă, de fiecare dată tot mai aproape de mine, cu o tainică bucurie întipărită pe chip.

De felul meu, trebuie să vă spun, nu obişnuiesc să mă bag în sufletul altuia şi să scormonesc acolo cu întrebări: cine… ce… când? Sunt încredinţat că cel care simte nevoia să se destăinuiască o va face oricum.

Ceea ce s-a şi întâmplat cu neaslâmpăratul călător. După încă o staţie, s-a aşezat chiar alături de mine, umăr la umăr.

— Unde mergeţi?

După cum m-a întrebat, fără a încerca să se uite în jur şi scărpinându-se sub pălărie, am înţeles că dorinţa lui nu era şi alte unde mă duc eu, ci să-mi istorisească pentru ce a pornit el la drum. I-am făcut pe plac, răspunzându-i tot cu o întrebare.

— Dar dumneata, încotro?

Atâta aştepta.

— Unde mă duc? La Kodni. Aţi auzit vreodată de Kodni? De acolo sunt. Nu-i departe. Trei staţii. Atât: trei staţii. Pe urmă, din gară şi până în târg, e de mers un ceas jumate. Vorba vine un ceas jumate.

De fapt, două ceasuri bune, îndesate, dacă nu şi mai mult. Şi asta, numai dacă şleaul nu-i stricat şi te-ai urcat într-o căruţă. Acum am bătut depeşă să mi se trimită o birjă la gară. Credeţi că pentru mine? Da’ de unde! Nu mi-o ruşine să mă urc cu alţi drumeţi într-o cotigă ori s-o iau pe jos, cu umbrela într-o mână şi bagajul în cealaltă. Birja nu-i de nasul meu. Învârt afaceri atât de mănoase, că aş

putea foarte bine rămâne acasă… Aud?… Ce-aţi spus?

Aici, omul meu s-a oprit din vorbă, a scos un suspin, s-a uitat în toate părţile, temându-se parcă să nu-l audă cineva, după care porni să-mi sufle la ureche:

— Nu am luat trenul de unul singur. Sunt cu un profesor, da, cu un profesor. De unde şi până unde? E ceva la mijloc. Aţi auzit de Kaşevarevka, de târgul cu numele ăsta? Trăieşte acolo un evreu bogat, unul care s-a ajuns, poate-aţi aflat de dânsul, Borodenko îl cheamă, Iţikl Borodenko. Vă place numele ăsta? Un nume neevreiesc, nu-i aşa? Dar ce mi-i nume evreiesc ori necvreiesc? Bani are? Are! Şi încă mulţi. La noi, în Kodni, se zice că averea lui s-ar ridica la jumate de milion. Ba chiar, dacă nu sunteţi mulţumit cu atâta, o pot rotunji la un milion întreg. La o adică, porcul ăsta, iertaţi-mi vorba urâtă, o fi având şi două milioane. Ia gândiţi-vă şi spuneţi-mi, ca om mult mai umblat prin lume decât mine, că aşa vă ghicesc cu, cu toate că nu v-am văzut niciodată până acum: de cele ori aţi auzit ca Borodenko ăsta să se laude cu vreo danie bogată sau cu o altă binefacere? La noi, în Kodni, nu se ştie de aşa ceva. Dar mă întorc şi zic: ce sunt cu, biciul lui Dumnezeu? E uşor să fii mărinimos pe buzunarul altuia. Las deoparte daniile, binefacerile. Să vorbim de *omenie*, numai de omenie. Dumnezeu te-a ajutat, ai făcut avere şi-ţi convine să chemi un profesor? Dacă-i aşa, de ce nu îngădui şi altuia să se bucure de norocul tău? Doar nu ţi se cer bani! Numai o vorbă bună! De ce-a intrat diavolul în tine? Dar să vedeţi ce s-a-ntâmplat.

În Kodni a început să se vorbească (la noi se află totul) că bogătaşului din Kaşevarevka, lui Iţikl Borodenco, i s-a-mbolnăvit o fată. Ce boală a lovit-o? O aiureală! Zăcut din dragoste! îndrăgise un băiat de alt neam şi, pentru că acela o lăsase, a înghiţit otravă (v-am spus: la noi, în Kodni, se află totul). Au dat fuga şi-au adus un profesor, pe cel mai mare dintre profesori. Ce contează la un bogătan

ca Borodenko? Pe mine m-a fulgerat atunci un gând: profesorul, oricum, nu va rămâne acolo multă vreme; azi-mâine, pleacă; şi trenul lui va trece prin gara noastră – prin Kodni vreau să spun: dacă-i aşa, ce-ar fi ca, la întoarcere, să se repeadă, între două trenuri, până acasă la mine? Am şi cu un copil bolnav, să vă ferească Dumnezeu de aşa o năpastă! Ce suferinţă îl roade? Nici eu nu ştiu. Ceva pe dinăuntru. De tuşit, slavă Domnului, nu tuşeşte. Înţepături în inimă? Nici asta. Atunci? N-are o picătură de sânge-n obraji şi e slab, slab ca o muscă. Pentru că nu mănâncă nimic. Chiar nimic, nimic. Numai în silă bea câteodată o cană de lapte. Trebuie rugat în genunchi, cu lacrimi în ochi pentru o lingură de supă sau o îmbucătură de pâine. De came nu mai vorbim. Întoarce capul când o vede. Asta, de când a scuipat sânge. Era vară atunci. O singură dată a scuipat sânge, dar mult. Slavă Domnului, nu s-a mai întâmplat. Şi să nu se mai întâmple! Dar e tare, tare firav. Abia de se ţine pe picioare. Şi-l chinuie tot timpul o fierbinţeală, ca de pojar. Îl ţine de la Şavuot1. Treizeci şi nouă de grade cu cinci sau treizeci şi opt cu cinci. Nu i s-a găsit leacul, cu toate că am fost cu el la doctor de multe ori. Dar ce ştiu doctorii noştri? Să mănânce mult, zic ci, să stea la aer curat. Uşor de spus. Că de mâncare nu vrea să audă. Cât despre aer curat… îmi vine să râd…

Kodni e un orăşel la locul lui. Un orăşel evreiesc. Trăiesc aici, nu le fie de deochi, câteva zeci de evrei. Avem casă de învăţătură, avem sinagogă, avem rabin, avem de toate. Numai de două lucruri ne-a ferit Dumnezeu: de aer şi de agoniseală. Pâinea ne-o scoatem unii de la alţii. Dacă asta se cheamă agoniseală… Dar acrul? Când vrem aer curat, ne ducem la „curte”. Acolo, vedeţi dumneavoastră, e aer curat din belşug. Odinioară când stăpâni pe Kodni erau boierii polonezi, „curtea” nu era de noi, nici s-o privim n-aveam voie. Ne opreau boierii. Şi nu atât boierii, cât dulăii boiereşti. Dar, de când „curtea” din Kodni a căzut în mâini

evreieşti, s-a isprăvit cu dulăii şi „curtea” e alta.

Sărbătoarea primirii Tablelor Legii pe muntele Sinai. Cade vara.

Tot boieri, tot moşieri, dar moşieri evrei. Vorbesc cvreicete, cum vorbesc cu cu dumneavoastră. Le sunt dragi cele evreieşti şi nu fug de evrei. N-am să spun că sunt nişte îngeri. N-ai să-i vezi prea des în sinagoga noastră, la rugăciuni. Pe la baie, iertaţi-mă că amestec cele sfinte cu cele lumeşti, nu dau niciodată.1 Şi nici să păstreze sfinţenia sâmbetei nu se prea omoară. De un pui rumenit cu unt1 nu se sperie deloc. Nu spun că-şi tund barba1 şi umblă cu capul descoperit1. Se schimbă obiceiurile peste lot în ziua de azi. S-au ivit şi pe la noi, în Kodni, flăcăiandri care se plâng că pălăria le striveşte creştetul... E drept, Kodni nu are a se plânge de moşierii lui. Boierii evrei de aici ştiu ce-i milostenia. Când vine toamna, trimit o sută de săculeţe de cartofi pentru sărăcime. Iama – paie pentru încălzit. În ajun de Pesah[3] – bani pentru azima celor nevoiaşi. Nu demult au dăruit ţiglă pentru o sinagogă. Frumos, nu-i aşa? Oameni cumsecade! Numai de n-ar fi puiul cela rumenit în unt... Dar să nu-i vorbesc de rău. Ce am cu cu ei? La urma urmei, se cuvine să le port recunoştinţă. În ochii lor, reb[4] Alter (aşa mă cheamă) are trecere. Când le trebuie ceva dintr-un oraş mai mare – un calendar înainte de Roş-Haşana[5], ori azi mă de Pesah, ori alte lucruri de-ale noastre – cu cine se ajută? Cu reb Alter! Din dugheniţa nevesti-mii (da, nevastă-mea ţine o dugheniţă) cumpără de toate: şi sare, şi piper, şi chibrituri, şi mai ştiu cu ce. Iese un câştig bun de la moşierii ăştia. Iar băieţii lor, studenţii, se dau în vânt după

---

3 încălcări ale unor prescripţii tradiţionale evreieşti, ca frecventarea băii rituale, neamestecul şi distanţarea mîncărunior de came şi de lapte, purtarea bărbii, acoperirea capului.

4 Apelativ echivalent cu „domnul" sau „domnule".

5 Anul Nou mozaic.

feciorul nostru „Vara, când se strâng de la Petersburg, învaţă împreună cu el ce vreţi şi ce nu vreţi. Stau zile întregi aplecaţi asupra cărţilor. Odrasla mea, trebuie să ştiţi, îşi dă şi viaţa pentru o carte. Pentru dânsul o carte face mai mult decât taică-său şi decât maică-sa. Vorbesc poate cu păcat, dar aş zice că de la cărţi i se trage nenorocirea; ele l-or fi îmbolnăvit. Nevastă-mea, cică recrutarea ar fi de vină. Nu, nu-i aşa! De mult a uitat de recrutare. Dar, oricum ar fi, cărţile… recrutarea, copilul nostru se stinge ca o luminare. Nu doresc asta nimănui. Dumnezeu să se milostivcască de dânsul!…

O clipă, pe chipul strălucitor al călătorului s-a ivit un nor. Dar nu mai mult decât o clipă. Faţa lui s-a luminat din nou, ochii au început să-i sclipească, buzele i s-au destins într-un zâmbet. Şi s-a pus iarăşi pe istorisit:

— … Unde am ajuns? Da. Ce mi-a trecut prin minte? Ia să dau o fugă la Kaşevarevka, la Iţikl Borodenko, bogătaşul acela. Bineînţeles, n-am pornit la drum, vorba ceea, cu mâinile goale. Am luat cu mine o scrisoare, o scrisoare a rabinului nostru (rabinul din Kodni e cineva!). Tare bine suna: „… Întrucât Dumnezeu v-a ajutat şi aţi fost în stare să vă aduceţi în casă, pentru nevoile dumneavoastră, un profesor – şi întrucât feciorul lui Alter zace pe patul de moarte – să vă ferească Domnul de aşa un necaz –, poate se va aprinde în inima dumneavoastră o scânteie de milă şi-l veţi îndupleca pe profesor ca, la întoarcere, că oricum trece prin Kodni, să se oprească la noi, între două trenuri, măcar un sfert de ceas, şi să arunce o privire asupra bolnavului. Cel-de-sus să vă răsplătească din belşug!” O scrisoare cât se poate de frumoasă…

S-a auzit deodată un şuierai şi trenul a stat locului. Omul nostru a sărit de pe bancă.

— Aha, o staţie! Mă reped până la clasa întâi, un minut numai. Să văd ce face profesorul şi mă întorc să

isprăvesc povestea.

Când a revenit, faţa îi era şi mai strălucitoare decât înainte. Ai fi zis că o lumină din ceruri a pogorât pe ea. S-a aplecat spre mine şi mi-a şoptit la ureche, parcă de teamă să nu trezească pe cineva din somn:

— Profesorul meu doarme. Dea Domnul să tragă un somn bun, să-i fie capul limpede când vom sosi… Ucide m-am oprit? Aha, la Kaşevarevka…

Ajuns acolo, m-am dus întins la adresa lui Borodenko, am sunat la intrare şi, cât ai zice peşte, a ţâşnit de după uşă un vlăjgan cu faţa rasă, care-şi lingea ca o pisică buzele groase.

— Ce vrei? m-a-ntrebat pe ruseşte.

I-am răspuns, înadins, în cvreicete:

— Pesemne că vreau ceva. Altfel, n-aş fi bătut drumul tocmai de la Kodni…

Mcstecând şi lingându-şi buzele mai departe, zdrahonul şi-a-nvârtit capul într-o parte şi-n alta:

— Nu se poate intra acuma. E aici profesorul.

La care, eu:

— Ba tocmai pentru că profesorul e aici. Pentru profesor am venit.

— Ce treburi poţi avea dumneata cu un profesor?

Să-i fi vorbit de durerea mea? N-avea rost. Aşa că i-am întins scrisoarea rabinului.

— Dumitale – i-am spus – ţi-o uşor să vorbeşti, că stai la adăpost, în vreme ce pe mine curge ploaia. Uite hârtia asta şi dă-i-o, rogu-te, stăpânului.

M-a lăsat afară. Ce să fi făcut? M-am pus pe aşteptat, până ce m-o chema înăuntru. Şi am tot aşteptat, o jumătate de ceas, un ceas, două ceasuri. Turna cu găleata – potop, nu altceva –, dar de dincolo de uşă niciun semn. Asta a început să mă înfurie. Nu atât din pricina mea, cât de dragul rabinului nostru. Scrisoarea nu era a unui fitecine –

venea de la un rabin (şi rabinul din Kodni e cineva!). Aşa că am tras clopoţelul încă o dată şi încă o dată. S-a arătat repede găliganul cu buze roşii, mânios, să mă sfâşie:

— Ce-i neobrăzarea asta? Ce tot suni?

— Neobrăzare este să laşi omul două ceasuri afară, în ploaie, am sărit cu.

Şi m-am năpustit spre uşă, ca să intru. Dar intră dacă poţi! Zdrahonul trăsese uşa după el. Eram cu mâinile legate. Să fi lăsat totul baltă şi să mă fi întors pleoştit la ai mei? Nu-mi venea. Mai întâi, îmi era ruşine de mine însumi. În Kodni, toată lumea mă cinsteşte, doar nu-s un terchea-berchea. Şi-apoi, îmi sângera inima: băiatul meu, sărăcuţul de el…

Dar Dumnezeu nu doarme. Chiar atunci s-a oprit în faţa uşii o caretă trasă de patru cai. L-am întrebat pe vizitiu: a cui e careta? Ai cui sunt caii? Şi-am aflat că a bogătaşului e careta, ai lui şi caii. Că trebuie să-l ducă pe dumnealui, pe profesor adică, la gară. Dacă-i aşa, mi-am zis în gând, tot e bine, ba chiar foarte bine. Şi tocmai în clipa aceea, s-a deschis uşa şi s-a ivit omul meu, profesorul vreau să spun. Un moşneguţ – mic de stat, dar cu o faţă… Cum să vă spun? O faţă de înger! După el se ţinea hapsânul acela de Iţikl Borodenko. În urma lor venea slugoiul cu buzele roşii, ducând geamantănaşul profesorului. Să-l fi văzut pe căpătuitul acela de Borodenko! Avea creştetul descoperit şi era îmbrăcat într-o haină de stofă proastă, cum se poartă la noi, în Kodni. Îşi ţinea mâinile în buzunare şi se uita strâmb, într-o parte. Doamne-Dumnezeule – mi-a venit să strig –, aşa arată un milionar? Dar poţi să-l judeci pe Dumnezeu?

Dând cu ochii lui saşii de mine, m-a-ntrebat răstit: „Ce-i cu dumneata?” M-am apropiat de dânsul. „V-am adus scrisoarea rabinului nostru, scrisoarea…” „Ce rabin, care scrisoare?” mi-o tăie. Aţi auzit? Făcea pe niznaiul. „Rabinul din Kodni – i-am răspuns. De acolo sunt şi am venit anume

– i-am /.is – de la Kodni pentru profesor, ca să binevoiască – i-am zis – să se oprească to Kodni, de la un tren la altul» pentru un sfert de ceas – i-am zis – să-mi vadă. copilul. Că am, Dumnezeu să vă ferească, un copil pe moarte…”

Aşa i-am vorbit. Credeţi-mă, nu înfloresc cu nimic. Ce socoteală mi-am făcut? Omul ăsta a avut parte de-o nenorocire. I s-a otrăvit o fată, să nu mai dea Domnul! I s-o fi muiat poate inima şi-i va fi milă de un tată amărât ca mine. Când colo… N-a scos niciun cuvânt, s-a uitat numai cu, ochii lui încrucişaţi la slugoiul cu buze roşii, de parcă i-ar fi zis: „Fă-i vânt de aici!” în vremea asta, profesorul urcase, cu gemantănaşul lui, în caretă. Încă un minut – şi gata: dus ar fi fost. Ce mi-am zis atunci? Fie ce-o fi, e soarta copilului meu în joc. Mi-am luat inima-n dinţi şi m-am aruncat în faţa cailor. Să nu mă-ntrebaţi cum am căzut şi cât am zăcut pe jos, că nu ştiu. Îmi amintesc numai că deodată l-am zărit lângă mine pe bătrânelul acela, pe profesor vreau să spun. Pe urmă l-am auzit cum mă-ntreabă: „Ce s-a-ntâmplat, dragule?” Voia să ştie ce-i cu mine, să-i spun fără teamă ce mă doare. Bogătaşul, lângă noi, ne privea cu ochii lui zbanghii. Trebuie să ştiţi că rusească mea e cam poticnită, dar atunci parcă mi-a dezlegat Dumnezeu limba. Mi-am uşurat inima în faţa lui: „… poate că dumneavoastră, domnule profesor, sunteţi cel sortit să-l întoarceţi la viaţă pe feciorul meu, singurul copil care mi-a rămas din şase. Şi dacă trebuie să coste bani, am cu ce plăti. Nu-s banii mei. De unde să-i am? Sunt ai nevesti-mii: trebuia să plece după marfă. Dar vi-i dau bucuros, ce-mi pasă de dugheana ci, când e-n joc viaţa băiatului!…” Aşa i-am vorbit şi am dat să-mi deschei caftanul, ca să scot punga. Dar bătrându-l, profesorul adică, şi-a pus mâna pe braţul meu: „Nu-i nevoie”, mi-a zis şi m-a poftit în caretă – să n-apuc a-mi vedea feciorul sănătos dacă vă mint! Ei, n-am dreptate când spun că dumnealui, Iţikl Borodenko, nu face nici cât unghia de la degetul cel mic al profesorului? Era gata să mă-njunghfe

fără cuţit, ticălosul! Dar Cel-de-sus a orânduit altfel lucrurile. Ce-ar fi fost dacă nu se-ntâmpla aşa? Ia spuneţi-mi!…

În vagoh să iscat forfoteală. Omul meu s-a adresat conductorului:

— Kodni?

— Kodni!

Se-ntoarce atunci spre mine:

— Drum bun mai departe şi nu spuneţi nimănui ce v-am povestit. Nu trebuie să se; ştie în Kodni că am venit cu un profesor. S-ar aduna lumea ca la urs. *i*.

Mi-a strâns mâna şi a ieşit din vagon.

După câteva minute: când să pornească trenul, am zărit prin fereastră o birjă aplecată într-o parte, trasă de doi căluţi murdari şi jigăriţi în birjă şedea un bătrânel cu ochelari, cu obraji tinereşti rozalbi şi cu o bărbuţă căruntă. În faţa lui, parcă atârnat de o aţă „se legăna omul meu, privindu-l drept în ochi pe profesor. Chipul îi strălucea, iar ochii… mai-mai să-i ia foc!

Păcat că nu sunt fotograf şi nu umblu cu un aparat la mine. Ce portret i-aş fi putut face! Să afle lumea cum arată un om fericit, omul cel mai fericit din Kodni…

Staţia Baranovici

De data asta, călătoreau în vagonul de clasa a treia câteva duzini de evrei. Cei care ocupaseră din vreme locuri se simţeau la largul lor. Ceilalţi se rezemaseră de pereţii dintre bănci, dar asta nu-i împiedica să ia parte la discuţii deopotrivă cu cei care şedeau. Iar discuţiile se purtau cu multă însufleţire. Vorbeau toţi deodată, ca de obicei. Se luminase de zi şi le trecuse somnul. Îşi făcuseră rugăciunile, îmbucaseră câte ceva şi se îmbâcsiseră zdravăn cu fum de ţigară. Acum aveau chef de taclale. Fiecare ar fi dorit să istorisească ceva nou şi palpitant, dar niciunul nu izbutea să taie răsuflarea celorlalţi. Săreau

mereu de la una la alta. A venit vorba de recolta de grâu şi de Ovăz, pe urmă s-a trecut, nu ştiu cum, la război[6]. După mai puţin de cinci minute, au cârmit-o de la război spre revoluţie. Apoi, uitând de revoluţie, s-au agăţat de constituţie, iar de la constituţie, cum şi era de aşteptat, au ajuns la pogromuri, schingiuiri şi împilări, la legiuirile împotriva evreilor, la izgonirea lor din sate, la năvala spre America, la celelalte nenorociri şi năpaste despre care se aude în frumoasele vremuri ce ne sunt acum hărăzite: falimente, exproprieri, tribunale militare, spânzurători, foamete, holeră, Purişkievici[7], Azev[8]…

„A-zev!”

A pomenit unul numele acesta – şi, deodată, tot vagonul a început să fiarbă: Azev, şi iar Azev, şi din nou Azev, şi încă o dată Azev!

— Nu vă fie cu supărare, dar – zău aşa – multă minte vă mai lipseşte! Ajev! mai mare ruşinea! Ce atâta tămbălău? La urma urmei, cine-i Ajev ăsta? Un golan, un linge-blide, un turnător, un nimic, un neisprăvit între neisprăviţi! Cereţi-mi numai şi am să vă spun o istorie despre un denunţător, unul de la noi, din Kaminke, şi-o să spuneţi singuri – zău aşa – că, pe lângă dânsul, Ajev nu-i decât un căţelandru.

Aşa vorbi unul dintre acei călători care, neavând unde şedea, atârnau parcă deasupra noastră, încleştaţi de pereţii dintre bănci. Am întors capul, am ridicat ochii şi am zărit un ins îndesat, cu şapcă de mătase, din acelea care se poartă sâmbăta; avea chipul roşu, rotund, zâmbitor – şi

---

6 Referire la războiul ruso-japonez. din 1904-1905 şi, în continuare, la evenimente politice tensionate ale timpului (acordarea unei constituţii limitate, revoluţia din 1905- 1907 etc.); o scamă de măsuri luate de guvernul ms au creat noi şi dramatice dificultăţi populaţiei evreieşti.

7 Demnitar rus cunoscut pentru antisemitismul său.

8 Revoluţionar narodnic, care a trădat mişcarea, punîndu-sc în slujba autorităţilor.

fără dinţi în faţă. Pesemne fiindcă îi lipseau tocmai dinţii din faţă, îl rostea pe „z” ca un „j”, iar pe „ţ” îl fluiera puţin. De aceea, în loc de Azev pronunţa Ajev.

Tipul mi-a căzut îndată cu tronc la inimă. Mi-a plăcut prin acrele pe care şi le dădea, prin lăudăroşenia lui, prin aceea că ne socotea pe toţi nişte dobitoci. Recunosc: mă dau în vânt după indivizi din ăştia, ba îi şi pizmuiesc din tot sufletul.

Când au auzit că evreul din Kaminke face din ei nişte proşti din naştere, cei din vagon au rămas o clipă uluiţi, de parcă ar fi deşertat careva peste capul fiecăruia câte o cofă de apă rece. Şi-au venit însă repede în fire şi, după ce au schimbat între ei scurte priviri, au zis:

— Vrei să te rugăm? Poftim, te rugăm. Dă-i drumul! Ce s-a întâmplat la voi, la Kaminke? Dar de ce stai în picioare? De ce nu ici loc? N-ai unde? Fraţilor, fiţi buni şi mai strângeţi-vă oleacă.

Cu toate că erau şi-aşa destul de înghesuiţi, oamenii s-au îndesat şi mai tare unii în alţii şi i-au făcut loc. Evreul din Kaminke s-a aşezat comod, apoi şi-a dat şapca pe ceafă, şi-a suflecat mânecile şi, cu glas legănat, a început aşa:

— Ascultaţi, dragilor. Trebuie să ştiţi că ceea ce am a vă istorisi nu-i o scornire din cele pe care le puteţi cili prin felurite cărţulii, nu-i un basm din *o mie şi una de nopţi*. Este, credeţi-mă, o întâmplare care s-a petrecut – zău aşa – la noi, la Kaminke. Tata, odihnească-se în pace, mi-a spus că a auzit-o de mai multe ori de la taică-său. Toată istoria fusese aşternută, pare-se, la noi, într-un vechi catastif, care a ars demult. N-aveţi decât să vă daţi coate, dar vă spun: păcat că a ars catastiful acela. Se zice că se găseau în el multe poveşti frumoase, mai frumoase decât cele tipărite astăzi în cărţi şi gazete.

Pe scurt, era pe vremea domniei lui Nikolac întâiul, când oamenii erau trecuţi prin vergele. De ce zâmbiţi? Ştiţi

despre ce-i vorba? Staţi să vă lămuresc. Ia închipuiţi-vă: de-o parte şi de alta sunt înşiruiţi ostaşi cu vergele de fier în mâini şi mătăluţă treci printre ei – zău aşa – încolo şi încoace, de mai bine de douăzeci de ori, golgoluţ, să-mi fie cu iertare, aşa cum mama te-a făcut – şi capeţi ceea ce căpătai la şcoală din partea învăţătorului când te încăpăţânai să nu înveţi. Ştiţi acum ce e cu trecerea prin vergele? Ascultaţi mai departe.

Într-o zi, veni poruncă de la guvernator – pe atunci era guvernator Vasilcikov – ca un evreu, Kivke pe nume, să fie trecut prin vergele. Ce se întâmplase cu el? Cu ce păcătuise? Nu v-aş putea spune de-a fir-a-păr. Ştiu doar că ţinea o cârciumă şi că era un omuleţ nu prea arătos, pe deasupra şi flăcău tomnatic: nu apucase să se însoare. Şi ce face Cel-de-sus? îl pune să se ia într-o duminică la harţă cu muşteriii din cârciumă. Venise vorba despre credinţa unora şi a altora: Dumnezeul nostru, Dumnezeul vostru – mă rog, au spus ci una, a spus el alta, până la urmă au fost chemaţi acolo primarul şi jandarmul şi s-a întocmii – zău aşa – un proces-verbal. Dac-ar fi avut minte, cârciumarul ar fi scos o găleată de rachiu şi procesulverbal ar fi fost dat uitării. Dar ce-a zis el? „Nu, Kivke nu dă îndărăt”. Fiindcă, pe lângă celelalte cusururi, mai era şi îndărătnic. I-o fi trecut pesemne prin cap că o să scape cu un fleac de amendă – şi cu asta basta. Cine să se aştepte că pentru un cuvinţel neghiob o să fie osândit la bătaia cu vergele? Să nu mă întind la vorbă, au pus mâna pe el şi – zău aşa – l-au băgat la zdup până-i vor număra ştiţi unde, vă cer iertare, douăzeci şi cinci de lovituri, cu tot dichisul, cum serie la carte.

În, vii daţi seama, cred, ce zarvă s-a iscat la noi, la Kaminke, atunci când s-a aflat de treaba asta. Şi ştiţi când s-a întâmplat nenorocirea? Taman pe seară în tyun de sâmbătă. Oamenii s-au trezit a doua zi dis-de-dimineaţă şi au venit îngroziţi la sinagogă. „L-au închis pe Kivke…” „L-

au condamnat pe Kivke la vergele!…” „La vergele!…” „De ce?…” „Pentru o prostie, pentru o vorbă!…” „E o scornire! …” „Aşa-i când are evreul limbă lungă!…” „Fie ea şi de zece coţi, dar vergele? Doamne sfinte, vergele!…” „Chiar vergele? Un evreu bătut cu vergele? Şi încă unul de-ai noştri, din Kaminke!”

Iac-aşa a clocotit târgul, ca într-un cazan, toată sâmbăta, până s-a făcut seară. După rugăciunea de încheiere a sâmbetci, au dat buzna la bunicu-meu, Nist Şapiro îl chema: „Cum vine asta, reb Nist? N-aveţi nimic de zis? Cum îngăduiţi una ca asta? Să fie bătut cu vergele un evreu, unul de-aici, din Kaminke?!”

O să vă întrebaţi poate de ce s-au îmbulzit tocmai la bunicu-meu. Ei bine, aflaţi că bunicu-meu, sufletul odihnească-i-se la lumina raiului, a fost – nu pentru că aş vrea să mă fălesc în faţa voastră – cel mai mare, cel mai frumos, cel mai bogat, cel mai de vază gospodar din oraş şi se bucura de trecere la stăpânire, pentru că, pe lângă toate, avea şi o minte tare ascuţită. După ce a ascultat jelaniile oamenilor, a pornit să se plimbe încet prin odaie (aşa îi era obiceiul: când cugeta la ceva – mi-a povestit tata, odihnească-se în pace – îi plăcea să străbată încăperea de câteva ori, încolo şi încoace). Pe urmă a stat locului şi a zis: „Copii, duceţi-vă acasă. Nu vă necăjiţi. O să fie bine, cu voia lui Dumnezeu. Până acum n-am avut la Kaminke un evreu bătut cu vergele şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, nu vom avea nici de acum înainte”…

Aşa le-a vorbit bunicu-meu, odihnească-se în pace! Iar târgul ştia că ceea ce zice reb Nist Şapiro e sfânt. Să i se pună întrebări – ce şi cum şi când – asta nu-i era pe plac. Unui evreu cu stare, mă înţelegeţi, de care stăpânirea ţine seama şi care nu degeaba poartă un cap pe umeri, trebuie să-i arăţi respect. Şi ce credeţi? Cum a spus bunicu-meu aşa a şi fost! Ascultaţi mai departe.

Văzând că lumea din vagon aşteaptă încordată să afle

ce s-a mai petrecut, omul din Kaminke a tăcut, a scos din buzunar o tabacheră mare şi şi-a răsucit încetişor o ţigară. Câţiva s-au repezit deodată să i-o aprindă, dovadă că ajunsese la mare cinste printre cei din vagon. Şi-a fumat ţigara trăgând adânc în piept, apoi, cu puteri proaspete, a pornit să-şi depene din nou povestea.

— O să aflaţi acum ce e în stare să facă un evreu înţelept. E vorba, bine-nţeles, de bunicu-meu, fic-i amintirea binecuvântată! A stat şi a chibzuit puţin şi o să vedeţi ce ispravă a pus la cale. S-a înţeles cu cine trebuia ca osândilul, Kivke adică, să-şi dea oleacă – zău aşa – sufletul, chiar acolo, în puşcărie… Ce vă uitaţi la mine? Nu pricepeţi? Sau vă trece, Doamne fereşte, prin cap că l-au ouă vi t? Păstraţi-vă cumpătul! La noi nu se otrăvesc oameni. A fost o lucrătură de mai mare dragul. S-au înţeles ca osândilul să se culce sănătos-tun, iar dimineaţa, la trezire, să se trezească mort… V-aţi dumirit, nu-i aşa? Că doar n-aveţi orbul găinilor!

Aşa a şi fost. Într-o dimineaţă s-a arătat un slujbaş de la închisoare cu o hârlic către bunicu-meu: având în vedere că în noaptea trecută a murit în închisoare un evreu cu numele de Kivke şi că bunicu-meu, care este căpetenia căpeteniilor la serviciul de înmormântări, trebuie, care va să zică, să se îngrijească de ridicarea celui decedat, pentru a-l îngropa, care va să zică, la cimitirul israclit… Ce ziceţi de trebuşoara asta? Straşnică, nu-i aşa? Dar nu vă grăbiţi să puneţi întrebări! Una ca asm nu se face cât ai clipi. Nu uitaţi că nu era vorba de un oareşicare evreu care şi-a dat duhul. Erau amestecaţi în afacerea asm nişte epoleţi… Guvernatorul… Bătaia cu vergele… Nu le joci cu de-alde astea! Întâi şi-ntâi trebuia împiedicată autopsia. Era nevoie să se ajungă la doctor, pentru ca doctorul, care va să zică, să dea o hârlic scrisă şi semnată de mâna lui, precum că l-a examinat pe răposat de îndată ce a închis ochii, găsind că mortul a murit de un atac de inimă, un soi de apoplexie,

fereşte-ne Doamne!… S-au înţeles şi ceilalţi ştabi, ca toţi să iscălească hârtia aceea – şi gata, s-a zis cu Kivke, ne-a lăsat Kivke.

l i, vreţi să ştiţi cât a plătit târgul pentru el? V-aş dori tuturor să câştigaţi în licee lună banii aceia. Dacă n-aveţi încredere în vorbele mele, sunt gata să-i împart cu voi. Şi totul datorită cui? Bunicului, odihnească-se în pace! Pe bunicu-meu te puteai bizui. El a pus lucrurile la cale, mânţelegeţi, cu iscusinţă, cu meşteşug, cu dibăcie, până-n cele mai mici amănunte. Chiar în acea zi, pe seară, cei de la serviciul de înmormântări s-au înfiinţat cu targa şi l-au ridicat cu băgare de seamă pe drăguţul de mort, pentru a-l duce cu mare pompă de la închisoare, Doamne iartă-mă, la locul sfânt de îngropăciune. În urma lor păşeau câţiva soldaţi, iar după ei tot târgul. Zău aşa, Kivke nu s-ar fi aşteptat niciodată la o înmormântare ca asta. Când alaiul a ajuns la poarta cimitirului, soldaţii – zău aşa – au fost cinstiţi din belşug cu rachiu, iar pe mort l-au băgat în ogradă, unde-l aştepta Şimen harabagiul (îi ştiu numele de la taică-meu, odihnească-se în pace!) cu patru cai focoşi. Şi, cât ai fi bătut din palme, mortul nostru era – zău aşa – dincolo de imaş. Într-un ceas bun, într-un ceas norocos, a luat-o spre Radziwill, ca să treacă de acolo graniţa, spre Brod.

Vă daţi, cred, seama că, până la întoarcerea lui Şimen harabagiul de la Radziwill, în lârg nimeni nu şi-a mai aflat locul. Oamenii umblau năuci de colo-colo. Şi, mai mult decât toţi, bunicumcu, odihnească-se în pace! Pentru că, ce mai calca-valca, dacă drăguţul de mort, Kivke adică, ar fi fost prins la graniţă şi adus înapoi viu şi nevătămat, tot târgul ar fi fost surghiunit în Siberia… Tocmai de aceea, când a ajutat Dumnezeu şi Şimen harabagiul s-a întors cu armăsarii lui de la Radziwill fără să fi păţit nimic, ba aducând şi o scrisorică de la Kivke, aşternută cu mâna lui: „Aflaţi despre mine că mă aflu la Brod…”, în târg a fost

mare veselie şi sărbătoare. S-a pus la cale şi o petrecere, chiar în casa bunicului. Au trimis după directorul închisorii, după primar, doctor şi ceilalţi oameni ai stăpânirii, s-au adus şi lăutari şi s-a benchetuit până s-au îmbătat criţă. Directorul închisorii – zău aşa – s-a îmbrăţişat de vreo zece ori cu bunicu-meu şi cu toată familia, iar primarul a urcat spre ziuă pe casă şi a dănţuit acolo fără nădragi pe el, vă rog să mă iertaţi.

Nu-i puţin lucru să scoţi pe cineva din puşcărie, să scapi pe un evreu de bălaia cu vergele! E bine, nu-i aşa? Dar nu vă grăbiţi, dragilor, pentru că de-abia acum începe adevărata tărăşenie. Dacă vreţi să ascultaţi mai departe, am să vă rog să aşteptaţi puţin. Trebuie să cobor o clipă în staţia asta, ca să-l întreb pe şeful ei cât mai avem până la Baranovici. De fapt, merg mai departe, dar am să mă dau jos la Baranovici ca să prind un alt tren…

Ce să fi făcut? Am aşteptat. Călătorul din Kaminke s-a dus să stea de vorbă cu şeful staţiei unde ne oprisem. În lipsa lui, cei din vagon au schimbat păreri despre dânsul şi despre întâmplarea din Kaminke.

— Ce ziceţi de dumnealui?

— Parc om de treabă.

— E ceva de capul lui.

— Meşter la vorbă.

— Da, nu trebuie să-l tragi de limbă.

— Şi istoria lui?

— Frumoasă istoric!

— Dar scurtă.

Unii şi-au amintit că şi pe la ei s-au petrecut asemenea întâmplări. Nu tocmai ca asta, dar oarecum la fel. Şi pentru că s-au pus cu toţii deodată pe istorisit, s-a iscat balamuc în vagon. Până s-a arătat evreul din Kaminke. Când a intrat el, toată lumea a amuţii, aşteptând, parcă încremenită, să-l audă povestind mai departe.

— Unde am ajuns? Care va să zică, slavă Domnului, s-au sfârşit necazurile cu alde Kivke. Dacă asta credeţi, atunci aflaţi, dragii mei, că vă înşelaţi amarnic. Trece o jumătate de an ori un an, nu vă pot spune întocmai, şi ce face Kivke al nostru? Trimite – zău aşa – o scrisorică, fireşte pe adresa bunicului meu: „În primul rând, – scria el – aflaţi despre mine că, slavă Domnului, sunt sănătos, dea Dumnezeu să aud acelaşi lucru despre voi. În al doilea rând, – scria el – am rămas fără o leţcaic în buzunar şi fără pâine într-o ţară străină, printre nemţi. Ei nu pricep graiul meu, cu nu-l pricep pe al lor. Şi de câştigat un ban nu-i unde, oricât m-aş zbate". De aceea, mai spunea el, „aveţi bunătatea şi ajutaţi-mă"…

Aţi înţeles? Cerea, deşteptul de el, să i se trimită bani. Au făcut pesemne mult haz în lârg, pe urmă – zău aşa – au rupt scrisoarea în bucăţi şi au dat-o uitării. Dar nu trec trei săptămâni şi iar soseşte o scrisorică, şi iar de la mortul nostru, de la Kivke adică, şi iar pe adresa bunicului, şi iar îi dădea cu „aflaţi despre mine" şi „aveţi bunătatea şi ajutaţi-mă". Numai că acum, la „aveţi bunătatea şi ajutaţi-mă", adăuga mari învinuiri. La urma urmei, scria el, ce au avut cu dânsul? Mai bine, zicea, ar fi fost să se lase bătut. Semnele loviturilor s-ar fi şters de mult şi el ar fi rămas la rostul lui, ca înainte, nu ar fi umblat brambura, zicea el, printre nemţi şi nu s-ar fi umflat de foame…

După ce a citit scrisoarea, bunicu-meu, odihnească-se în pace, a chemat la el tot târgul. „Ce-i de făcut? Unul de-ai noştri moare de foame. Trebuie să-i trimitem ceva…" Când rob Nist o spune, nu poţi fi porc… Şi-au dat cu toţii obolul (mai mult decât oricine a dat bunicu-meu, vă daţi seama) şi i-au trimis – zău aşa – nişte bănuţi – şi au uitat din nou că a existat odată un evreu cu numele de Kivke.

Kivke însă n-a uitat, mă înţelegeţi, că există un oraş cu numele de Kaminke. Trece iar o jumătate de in ori un an, nu vă pot spune întocmai, şi nu soseşte iar o scrisorică

de la dânsul? Şi iar pe adresa bunicului, şi iar „aflaţi despre mine”, şi iar „aveţi bunătatea şi ajutaţi-mă”. De data asta, în sfârşit, slavă Domnului, şi o veste bună. S-a logodit nu demult, spunea el în scrisoare, cu o fată tare drăguţă, cu creştere aleasă şi dintr-o familie cumsecade. De aceea, zicea el în scrisorică, „aveţi bunătatea şi ajutaţi-mă”. Să i se trimită, adică, două sute de guldeni, cât a făgăduit el ca dotă. Altfel, nu se alege nimic din logodnă… Aoleu! Kivke să rămână, ferească Dumnezeu, fără mireasă?… Ce să vă mai spun? Scrisoarea a fost plimbată prin oraş ca o raritate şi lumea s-a prăpădit de râs. Kaminke răsuna de hohote batjocoritoare: „Să fie într-un ceas bun…” „Kivke s-a logodii…” „Aţi auzit? Două sute de guldeni zestre…” „Cu creştere aleasă…” „Ha-ha-ha…”

Dar hohotele s-au curmat curând. După vreo două săptămâni a sosit – zău aşa – iar o scrisoare de la el şi iar către bunicu-meu. De dala asta, fără „aflaţi despre mine”, ci numai cu „aveţi bunătatea şi ajutaţi-mă”. Îl miră, scria el, că nu i s-au trimis încă cele două sute de guldeni făgăduiţi de el la logodnă. Dacă nu-i capătă îndată, logodna se va strica, mai spunea el, şi, de ruşine, nu-i va rămâne decât ori să se arunce în râu şi să se înece, ori să se întoarcă lefter acasă, la Kaminke…

Ultimele cuvinte i-au izbit pe oameni – zău aşa – ca o măciucă în moalele capului. S-a sfârşit cu râsetele. În aceeaşi scară, cei mai de seamă gospodari din oraş s-au adunat la bunicu-meu şi au hotărât ca o mână de fruntaşi, printre care şi bunicul, să bată la toate uşile, ca pomanagiii, Doamne iartă-mă, ca să strângă zestrea lui Kivke. Ce să fi făcut? Ba, n-au avut încotro şi i-au trimis mirelui şi urări: să fie într-un ceas bun, şi să ajungă la adânci bătrâneţi alături de aleasa lui în bunăstare şi cinste, şi să joace la nunţile nepoţilor, mă rog, aşa cum se obişnuieşte. Ce şi-au zis? O să se însoare şi o să aibă destule bătăi de cap, aşa c-o să uite că undeva pe lumea

asta e un târg cu numele de Kaminke.

Da’ de unde! A ieşit pe dos! N-a trecut nicio jumătate de an ori un an – nu vă pot spune întocmai – şi ce credeţi? Nu soseşte iar o scrisorică de la dânsul? Ce s-a mai întâmplat? S-a-nsurat, scria el, şi a nimerit o nevestică sortită de Dumnezeu, zicea el, cum doreşte tuturor feciorilor lui Israel. Numai că nimic nu-i în viaţă fără cusur. Are nevastă-sa un tată pe care-l poate lua naiba. Un mincinos, un coţcar, un tâlhar fără pereche, care i-a stors, scria el, cele două sute de guldeni şi l-a gonit din casă împreună cu nevastă-sa. De aceea, scria el, „aveţi bunătatea şi ajutaţi-mă”; să i se trimită, adică, de îndată, alte două sule de guldeni. Altfel, zicea el, n-o să-i mai rămână decât să se azvârle într-o apă sau să se întoarcă acasă cu traista în băţ…

Ei, de dala asta târgul n-a mai luat lucrurile în glumă. Cum adică? Să-l înzestreze şi a doua oară? Mirosea de la o poştă a pungăşie. Aşa că au hotărât să nu-i răspundă la scrisoare. Dar Kivke nu s-a lăsat. A aşteptat să treacă o săptămână sau două sau trei şi a trimis iar o scrisoare – zău aşa – şi iar pe adresa bunicului meu: aşa şi aşa, ce au de gând? De ce nu-i trimit cele două sute de guldeni? O să aştepte, scria el, o săptămână şi jumătate şi, dacă nu primeşte banii, zicea el, o să-l aibă Kaminke oaspete, cu ajutorul lui Dumnezeu, foarte curând. Şi-şi încheia scrisoarea cu „amin”. Ticălosul era în stare şi de asta!

Vă daţi seama, fierbeau cu toţii de mânie. Dar ce puteau face? Iar s-au adunat acasă la bunicu-meu şi iar au pornit o mână de gospodari după pomană prin târg. Oamenii – zău aşa – strâmbau din nas, nu aveau chef să mai dea bani pentru un nemernic ca ăsta. Dar cum să spună nu? Dacă reb Nist Şapiro le cere să dea, nu pot fi mojici. Au spus însă cu toţii că e pentru cea din urmă oară. Chiar şi bunicul gândea aşa, de alţi bani nu mai putea fi vorba. I-au scris lui Kivke limpede, cu vorbele cele mai

aspre: să nu se mai încumete a aminti vreodată de bani. Bineînţeles, s-a speriat tare hoţomanul – pesemne că asta vă închipuiţi. Şi nu soseşte într-o zi, în ajun de sărbătoare, iar o scrisorică, la bunicu-meu, ca de obicei? Ce mai voia? A făcut cunoştinţă la Brod, scria el, cu un neamţ, om cinstit, la locul lui şi s-a întovărăşit cu dânsul, zicea el, pentru a pune pe picioare o afacere cu faianţă – şi afacerea asta, zicea el, se arată a fi o afacere de nădejde, în care se pot câştiga bani frumoşi. De aceea, scria el, „aveţi bunătatea şi ajutaţi-mă”: să i se trimită, pentru Dumnezeu, patru sute şi cincizeci de guldeni. Şi asta repede, fără tărăgănări, pentru că neamţul – scria el – nu vrea să aştepte, sunt alţi zece care sunt gata să facă tovărăşie cu dânsul. Şi dacă – ferească Dumnezeu! – nu încheie el afacerea şi rămâne pe drumuri, atunci, zicea el, nu va avea încotro: o să fie nevoit să se arunce într-un râu ori să se întoarcă gol puşcă acasă. Vechiul cântec! Şi sfârşea scrisoarea dându-le de înţeles că, dacă nu-i trimit în răstimp de două săptămâni cei patru sute cincizeci de guldeni, o să-i coste scump, pentru că vor avea de acoperit şi cheltuielile lui de drum de la Brod la Kaminke şi înapoi, de la Kaminke la Brod. Era în stare, nemernicul!

Să vă mai spun cât de răvăşit a fost târgul în acea zi de sărbătoare? Şi, mai ales, bunicu-meu, odihneascâ-se în pace! A tras, bietul de el – zău aşa – mai mult decât ceilalţi. Pentru că, după sărbătoare, atunci când s-au strâns laolaltă, oamenii au început să se oţărască şi să mormăie:

— De-ajuns! Până când o să ne stoarcă de bani? Totul are o limită. Chiar şi din plăcinte ţi se apleacă. Kivke ăsta al dumitale o să ne aducă la sapă de lemn!

— De unde şi până unde „Kivke al meu?” a răspuns bunicul.

— Dar al cui? au spus ceilalţi. Cine a pus la cale damblaua care l-a lovit din senin pe borfaşul ăsta în puşcărie?…

Din vorbele astea bunicu-meu a înţeles, ca om deştept ce era, că degeaba ar mai stărui, oraşul nu va mai da nicio lăscaie. S-a îndreptat atunci spre cei de la cârmuire – la urma urmei, nu se băgaseră în treaba asta la fel cu ceilalţi? Poate îşi dau şi ei obolul. Oho! Ţi-ai găsit! Alde ăştia nu pun nimic la inimă. Şi – zău aşa – bunicul a fost nevoit să desfacă de unul singur punga şi să trimită câţiva galbeni derbedeului de Kivke, nu l-ar mai fi răbdat pământul! I-a trimis şi o scrisoare – dar ce scrisoare! Bunicu-meu, odihnească-se în pace, ştia el, când voia, ce să aştearnă pe hârtie. Şi în scrisoarea aceea a dat în el – zău aşa – cât a încăput. L-a făcut şi de haimana, şi de escroc, şi de lipitoare, şi de vampir, şi de ruşine a neamului, şi de rău al răilor, şi de păcătos între păcătoşi, şi de tot ce vreţi. Şi i-a spus o dată pentru totdeauna să nu mai îndrăznească a-i scrie şi a-i pomeni de bani. Şi i-a amintit că există un Dumnezeu pe lume, care vale toate şi ştie toate şi răsplăteşte cu vârf şi îndesat. Şi a încheiat scrisoarea – ce vreţi? inimă de evreu – cu o rugăminte: să aibă milă de bătrâneţile lui şi să nu nenorocească o întreagă obşte; dacă-i va da ascultare, Cel-de-sus o să-l ajute şi o să-i meargă bine în toate. Aşa i-a scris bunicul, odihnească-se în pace, şi s-a iscălit cu tot numele, limpede: „Nist Şapiro” – şi asta a fost din partea lui, să mă ierte, cea mai mare nerozie, cum o să aflaţi – zău aşa – ascultând istoria mai departe.

Aici, povestitorul s-a oprit din nou, şi-a scos tabachera, şi-a răsucit încetişor o ţigară şi a fumat-o trăgând tacticos în piept, o dată, de două ori, fără a-i păsa că lumea arde de nerăbdare să afle sfârşitul. După ce a mai tras câteva fumuri, a tuşit, şi-a suflat zdravăn nasul, şi-a suflecat din nou mânecile şi a început pe tonul de mai înainte:

— Credeţi, poate, dragilor, că s-a speriat câinele ăsta turbat de scrisoarea bunicului? Nicidecum! Trece o

jumătate de an ori un an şi uite ce misivă se primeşte de la spurcatul acela: „În primul rând, aflaţi despre mine că neamţul, tovarăşul meu, nu i-ar muri altul înainte, m-a înşelat, a înhăţat tot ce era al meu şi m-a dat afară din prăvălie. M-am gândit să-l dau în judecată, dar ar fi fost timp pierdut. A începe să te judeci cu un neamţ înseamnă aici să-ţi iei adio de la viaţă. Sunt atât de afurisiţi, că-i mai bine să le fugi din calc. Am făcut altceva, mai bun: am închiriat un local, lipit de al lui, uşă în uşă, şi mi-am deschis şi eu o prăvălie şi tot cu faianţă. Cu ajutorul lui Dumnezeu, o să-l dau gata pe neamţ. Parcă-l văd târându-se la picioarele mele. Un lucru, însă. Îmi trebuie seu pentru asta, cel puţin o mie de guldeni. De aceea, aveţi bunătatea şi ajutaţi-mă”... Aşa scria dumnealui, Kivke adică, şi încheia scrisoarea cu aceste cuvinte: „Dacă nu primesc în opt zile cei o mie de guldeni, ştiu ce am de făcut: trimit la gubernie ultima scrisoare, semnată «Nist Şapiro» chiar cu mâna dumitale, şi le istorisesc toată chestia, de la cap la coadă: cum m-a lovit damblaua în închisoare, cum am înviat din morţi la cimitir, cum Şimen harabagiul m-a dus la Radziwill ca pe tavă şi cum mi-aţi trimis de câteva ori bani ca să-mi ţin gura. O să le istorisesc totul – zicea el – ca să afle că avem un Dumnezeu atotputernic şi că eu, Kivke, n-am murit...”

Ei, vă place blagoslovenia asta? Bunicul, odihnească-se în pace, văzând dulcea scrisoare a lui Kivke, a simţit – zău aşa – că i se face rău, gata-gata să leşine. I-a pierit graiul, fereşte-ne Doamne!... Oameni buni, trenul a stat. Unde suntem?

— Baranovici... Baranovici... – strigau conductorii, alergând unul după altul pe la ferestrele vagonului nostru.

Auzind numele „Baranovici”, evreul din Kaminke a ţâşnit de la locul lui şi şi-a înşfăcat bagajul, un soi de sac umplut cu Dumnezeu ştie ce. Târându-l după el şi împingând oamenii, s-a strecurat spre uşă, acoperit de

sudori. Dând să iasă, a întors capul şi ne-a privit pe toţi în faţă:

— Baranovici?

— Baranovici!

Mulţi călători – eram şi cu printre ei – s-au repezit după dinsul şi l-au apucat de poala hainei:

— Degeaba, frăţioare, nu te lăsăm! Trebuie să ne spui cum s-a sfârşit povestea!

— Care sfârşit? Eram de-abia la început! Daţi-mi drumul! Ce vreţi? Să pierd trenul din pricina voastră? Ce fel de oameni sunteţi? N-aţi auzit? Baranovici! Staţia Baranovici!

Şi până să ne dumirim, dus a fost…

Arză-o-ar focul de staţie Baranovici!

Unde dai şi unde crapă

Doi călători îşi varsă năduful:

— … Eu ştiu o poveste şi mai şi decât a dumitale. I s-a întâmplat lui Finkelstein, om înstărit, cu doi feciori, de la noi din târg. Să fi avut eu averea lui, nu mi-ar fi păsat de nimic. Cât credeţi că l-a costat? Numai o parte din banii ăştia ne-ar fi făcut pe amândoi fericiţi…

— La dracu'! Am spus-o mai demult. Ştiu cu ce ştiu. O să se boteze mai bine de jumătate dintre ai noştri.

— Asta cred şi cu Unul de pe la noi, Marşak îi spune, a umblat pe unde vrei şi pe unde nu vrei, dar n-a reuşit. Ştii ce-a făcut până la urmă? S-a otrăvit…

— Dea Domnul să n-am dreptate. Ştiu cu ce ştiu. Când or începe să se boteze, n-o să mai rămână sământă de evreu. La dracu'! Toate necazurile astea, cu procentele şi cu circularele, nu mai sunt de îndurat. Nu-i zi de la Dumnezeu fără o circulară. Câţi copii evrei atâtea circulare. Ştiu eu ce ştiu. În curând n-o să mai fie nimic de făcut. Uite, bunăoară, la Şpole. E un târg evreiesc – nu-i aşa?

— Dar Nemirov? Am primit deunăzi o scrisoare de la Nemirov. E jale!…

— La Luben crezi că e mai bine?

— Sau la Ananiev… Acolo, porţia era de trei evrei în fiece an.

— Mai bine să vorbim de Tomaşpol decât de Ananiev. La Tomaşpol, anul ăsta, a fost pârjol…

— Dar la noi, lot în anul ăsta, au fost optsprezece cazuri…

Vorbele din urmă s-au auzit de sus. Cei doi călători şi-au lăsat capetele pe spate pentru a privi spre banca de deasupra lor, de unde atârnau două picioare încălţate în galoşi înalţi.

Picioarele încălţate în galoşi înalţi erau ale unui evreu cu părul negru, ciufulit şi cu faţa umflată de somn.

Cei de jos s-au uitat la somnorosul cu faţa buhăită ca la o vietate din altă lume. Şi, dintr-odată, ochii li s-au luminat de-o bucurie neaşteptată.

— Optsprezece, zici? l-au întrebat ci într-un glas.

— Da, optsprezece! Ca urşii! Şi băiatul meu printre ei…

— Şi-al dumitale?

— Da. Şi-al meu!

— Unde asta?

— La noi, în Pereşccpenii-Mici.

— Pere… peni? Pe unde-i aşezarea asta?

Cei doi s-au ridicat în picioare, s-au uitat unul la celălalt, apoi amândoi la omul de pe banca de sus, în vreme ce omul de pe banca de sus privea în jos, spre ei, cu faţa lui puhavă.

— N-aţi auzit de Pereşcepenii-Mici? E-un târg cu numele ăsta. Sunt doi Pereşccpeni: Pereşccpenii-Mari şi Pereşccpenii-Mici. Eu îs din Pereşccpenii-Mici.

— Dacă-i aşa, să ne dăm bineţe. Coboară, nu mai sta

acolo, lângă cer.

Stăpânul picioarelor încălţate în galoşi înalţi s-a dat jos icnind. Cei doi s-au strâns unul în celălalt şi i-au făcut loc. După care s-au năpustit asupra lui, setoşi de amănunte:

— Şi pe-al dumitale?

— Dacă vă spun…

— Cum e cu putinţă, prietene dragă? Pe la voi sunt de vreun folos plocoanele?

— Ferească SUntul! Nu se mai aude de aşa ceva. Altă dată, da, se mai putea. Îţi făceai treaba cu bani. Ohoho! Cu mulţi bani. Se ştia în târgurile din jur că la Pereşcepeni merg şperţurile şi ai noştri dădeau năvală. Dar acum câţiva ani s-a găsit un turnător – şi, de atunci, adio!…

— Şi ce-ai făcut? Se vede c-ai găsit o protecţie.

— Eu? Protecţie? Când. s-a hotărât o dată pentru totdeauna: dacă-i vorba de un evreu, nu mai încape nicio vorbă, acolo rămâne?

— Ce vorbeşti, domnule? Sau, poate, îţi baţi joc de noi?

— Să-mi bat joc? Drept cine mă luaţi?

Cei doi îl priviră uluiţi. Omul ăsta ascundea o taină. Trebuia descusut:

— Cum ai zis? De unde eşti?

— V-am mai spus de trei ori până acum. Din Pereşcepenii-Mici.

— Nu-ţi fie cu supărare, auzim pentru întâia oară de oraşul ăsta.

— Ha-ha-ha! Pereşcepeni, oraş? Ce mai oraş! Pereşccpenii nu-s oraş, ci un târg, un sat, mai bine zis cătun…

— Şi, cu toate astea, există la voi, în… cum îi zice târgului?… în Perc… peni…

Omul din Pereşcepenii-Mici şi-a ieşit din sărite:

— Ce fel de oameni sunteţi? Vi-e greu să rostiţi un nume evreiesc? Pe-reş-cc-pe-ni! Pereş-ce-pc-ni!

— Bine, bine! Pereşcepeni! Ce te-ai înfuriat aşa?

— Nu m-am înfuriat. Dar nu-mi place să mi se pună aceeaşi întrebare de nouăzeci şi nouă de ori.

— Nu te supăra. Avem cu toţii acelaşi necaz. Când am auzit că la voi e altfel, nu ne-a venit a crede. De aceea am lot întrebat. Asta-i adevărul adevărat: nu ne-am fi închipuit niciodată că la voi, la… cum îi zice?… la Perc-pereş-cepeni, ar putea fi un gimnaziu[9].

Omul din Pereşcepeni holbă ochii:

— Cine v-a spus că avem la Pereşcepeni un gimnaziu?

Cei doi holbară ochii la rândul lor:

— Doar ne-ai spus că pe băiatul dumitale l-au primit chiar la Pereşcepeni…

De mânie, omul din Pereşcepeni se făcu roşu la faţă. Se ridică în picioare şi se răsti la ei:

— Care gimnaziu? Unde „primire”? L-au înhăţat la armată[10]! La armată!… La armată!…

Afară se crăpa de ziuă. Prin ferestre se strecura o lumină cenuşiu-albăstric. Călătorii se trezeau din somn. Unii îşi îndreptau oasele, alţii tuşeau, alţii îşi strângeau bagajele şi se pregăteau să coboare din tren.

Cei trei nu mai stăteau alături. Unul se băgase într-un ungher şi trăgea rar dintr-o ţigară. Al doilea deschisese o carte mică de rugăciuni şi citea pe şoptite, ţinând numai un ochi deschis. Al treilea, furiosul din Pereşcepenii-Mici, mânca.

Ciudat, parcă nici nu s-ar fi cunoscut. Nu mai aveau

---

9 în imperiul ţarist, politica şcolară discriminatorie făcea foarte dificilă pătrunderea copiilor evrei în gimnaziu. De aici, numeroase botezuri..

10 Recrutările de soldaţi evrei, în Rusia de odinioară, se făceau pe comunităţi şi după criterii abuzive, care dezavantajau îndeobşte familiile sărace.

chef să schimbe o vorbă între ei şi să se privească în ochi. Ai fi zis că se simţeau vinovaţi de o faptă urâtă săvârşită împreună, că un păcat de neiertat îi apăsa pe toţi deopotrivă…

Omul din Buenos Aires

Nu e chiar atât de neplăcut să umbli cu trenul, cum cred unii. Totu-i să ai parte de tovarăşi buni de drum. Ţi se întâmplă uneori să te nimereşti cu un negustor destoinic. Atunci, nici nu simţi cum trece timpul. Alteori, chiar dacă nu-i un om priceput într-ale comerţului, are mintea ascuţită şi, fiind bătut de valurile vieţii, cunoaşte rosturile lumii noastre. E o plăcere să călătoreşti împreună cu un ins ca ăsta. Te alegi cu ceva de la dânsul. Se mai întâmplă să te blagoslovească Dumnezeu cu un pasager neobişnuit de vioi, cu limba dezlegată. Îi turuie gura întruna. Dă-i, şi dă-i, şi dă-i. Şi numai despre el însuşi, nimic altceva.

Mi s-a-ntâmplat odată să se aşeze lângă mine un asemenea călător.

Am intrat în vorbă – aşa cum se intră în vorbă când te afli în tren – pornind de la un fleac: „Ce staţie o fi asta?” sau: „Cât arată ceasul dumitale?” sau: „N-aveţi un chibrit?” Fapt e că repede, repede de tot, ne-am simţit foarte apropiaţi, de parcă ne-am fi cunoscut de cine ştie când. La cea dintâi gară unde trenul a stat mai mult, m-a luat de braţ şi m-a dus de-a dreptul la bufet. Fără a mă întreba dacă îmi plac băuturile tari, a cerut două coniacuri. Pe urmă a comandat nişte apetitive şi mi-a făcut semn să pun mâna pe furculiţă şi să înfulec. După ce-am golit farfuriile, a poruncit să ni se aducă două halbe de berc şi am pufăit – el o ţigară de foi, cu o ţigară de foi, ca nişte prieteni la cataramă.

— Trebuie să-ţi spun fără ocolişuri şi fără a vrea să te măgulesc, zise noua mea cunoştinţă când ne-am întors în vagon, că mi-ai făcut o impresie bună, de mă crezi ori nu mă crezi, din clipa în care te-am zărit. Am aruncat o privire

asupra dumitale şi mi-am spus îndată: uite, ăsta e un om cu care poţi schimba o vorbă. Nu-mi e la îndemână, zău aşa, să stau ca o momâie şi să tac. Plăcerea mea e să discut cu un om deschis la minte şi tocmai de asta am luat bilet de clasa a treia, să am cu cine petrece timpul. Altfel merg cu a doua. Crezi că nu mi-ar conveni şi clasa-ntâi? Mi-ar conveni, fii sigur. Să nu-ţi închipui că fac pe grozavul. Ia uită-te!

Şi omul meu scoase din buzunarul de la spatele pantalonului un portofel înţesat cu bancnote. L-a bătut între palme, cum baţi o perniţă, şi l-a pus la loc în buzunar.

— N-avea grijă, mi-a zis, mai am, mai am…

Mă uitam la el şi nu-mi puteam da scama ce vârstă o fi având. Poate patruzeci de ani, dar tot aşa de bine îi puteam da douăzeci şi ceva. Faţa îi era netedă şi rotundă, parcă un pic prea arsă de soare. Nici urmă de barbă sau mustăţi. Ochii – mici, lucitori, zâmbitori. Iar el însuşi – mic de stat, rotofei, plin de viaţă, neaslâmpărat, îmbrăcat elegant din cap până-n picioare: o cămaşă albă ca zăpada cu nasturi aurii; o cravată-plastron bogată în care era înfipt un ac de toată frumuseţea; un costum nou, albăstrui, din stofă englezească veritabilă; o pereche de pantofi de lac, cum nu se prea văd; pe deget un inel gros, de aur, cu un briliant care-şi juca miile de ape în lumina soarelui (dacă nu era o imitaţie, inelul valora nu mai puţin de patru-cinci sute de ruble, dacă nu şi mai mult).

Aş zice că veşmintele-s un lucru din cele mai importante la om. De aceea, ţin cu însumi să port haine îngrijite şi-l preţuiesc pe acela care face la fel. După costum ştiu să-l deosebesc pe omul cumsecade de cel afurisit. Poate că unii nu mi-ar da dreptate. Un ticălos al ticăloşilor se poate ascunde sub o îmbrăcăminte elegantă. Şi-atunci, vă întreb şi vă rog să-mi răspundeţi: de ce se-mbracă frumos mai toată lumea? De ce se dau unii în vânt pentru o croială, alţii pentru o altă croială? De ce-şi

cumpără unul o cravată „diplomat”, din atlas, fără desene, de culoare verzuie-perlată, iar altul caută o cravată „regat”, roşie şi cu picăţele albe?

Aş putea să vă dau multe alte pilde de acest soi. Dar cred că nu-i nevoie. Ar fi păcat să pierdem timpul. Să ne întoarcem mai bine la noua noastră cunoştinţă şi să ascultăm ce ne va povesti.

— Aşadar, prietene dragă, precum vezi, îmi dă mâna să merg cu clasa a doua. Să nu-ţi închipui c-o ocolesc din zgârcenic. Banii nu fac două parale. Cel mai bine mă simt, de mă crezi ori nu, în clasa a treia. La urma urmei, sunt un om de rând şi-mi plac oamenii de rând. Îţi dai seama, gândesc ca un democrat. Mi-am început drumul în viaţă de jos. Uite de unde! (Călătorul arătă cu mâna spre podea, ca să-mi fie limpede de unde s-a ridicat.) Şi am crescut, am tot crescut. (De astă dată, arătă spre tavan, în semn că a ajuns sus, sus de tot.) Nu dintr-odată, n-avea grijă, ci încetul cu încetul. Greu, pe opintite. Mai întâi, am fost „mâna dreaptă” a cuiva. „Mâna dreaptă?” îmi vine să râd. Până am atins treapta asta înaltă, de „om de încredere”, multă apă a curs pe gârlă! auzi? Când îmi amintesc că am fost şi cu odată copil, încep, de mă crezi ori nu, să înghit noduri. Nu vreau să mă gândesc la asta. Crezi că de ruşine? Nicidecum! Spun oricui cine sunt. Dacă-s întrebat de unde mă trag, nu mă sfiesc să răspund că m-am născut într-o împărăţie cu numele de Soşmaken... E un bici târguşor din Curlanda[11], nu departe de Mitawc. E atât de mare, că astăzi l-aş putea cumpăra, cu toate cotloanele lui. S-o fi schimbat în răstimp, se prea poate. O fi crescut, nu spun nu. Dar în copilăria mea, de mă crezi ori nu, în tot târgul exista o singură portocală, care umbla din mână în mână, de la o casă la alta, pentru a-i cinsti pe oaspeţi sâmbăta după-masă.

În târgul ăsta am crescut, încasând mereu palme de

11 Regiune din Letonia, la est de golful Riga.

vedeam stele verzi, ori pumni şi ghionţi care mă secau. Eram plin de vânătăi – şi, pe deasupra, cu burta goală. Dintre toate, mă auzi? cel mai mult m-a chinuit foamea. Am venit flămând pe lume şi flămând am rămas până am căpătat puţină minte. De foame mi se puneau cârcci pe inimă şi cădeam din picioare. Dar stai! Răşina… ştii ce e răşina? Se scurge pe scoarţa unor copaci şi lăutarii o folosesc pentru a-şi unge arcuşurile. Am mâncat răşină, de mă crezi ori nu, o vară-ntreagă. Asta s-a-niâmplat în vara când tatăl meu vitreg, un ticălos de croitor, mi-a răsucit o mână şi m-a gonit din casa mamei. Am fugit atunci din Soşmaken la Mitawe. Uitemând, uite-o, şi azi se mai vede un semn.

Noua mea cunoştinţă şi-a suflecat o mânecă şi mi-a arătat braţul – un braţ sănătos şi grăsuliu. Şi povesti mai departe:

— Am rătăcit nemâncat, zdrenţăros şi desculţ prin Mitawe, m-am tăvălit pe maidanele de gunoaie, până ce m-a ajutat Dumnezeu să capăt o slujbă. Cea dintâi slujbă a mea. Eram însoţitorul unui cantor[12] bătrân. Faimos cândva, îşi pierduse vederea la anii înaintaţi şi cerşea din casă în casă. Eu îl duceam de mână peste tot. Treaba asta n-ar fi fost grea, dar cantorul meu era atât de năzuros, că, de fier să fi fost, şi tot te scotea din răbdări. Nu era niciodată mulţumit, mă auzi? niciodată. Mă bruftuluia tot timpul şi mă ciupea până la sânge. Mă ocăra că nu-l duc unde trebuie. Nici azi nu ştiu unde voia să-l duc. Un moşneag arţăgos. Pe lângă asta, scornise nişte minciuni pe seama mea. Spunea tuturor, de mă crezi ori nu, că părinţii mei s-ar fi botezat şi că ar fi vrut să mă boteze şi pe mine, dar că el a izbutit, cu chiu cu vai, să mă smulgă din ghearele lor. Îmi venea să râd când turna gogoşi din astea, dar el mă silea să fac o mutră smerită.

Pe scurt, mi-am dat seama că n-am să fac mulţi purici

12 Oficiantul slujbei în lăcaşurile de rugăciune evreieşti.

la cantorul meu. Da, m-am lăsat de slujba asta şi am şters-o de la Mitawe la Libawc. M-am învârtit flămând pe acolo până când am dat de o ceată de emigranţi, care se pregăteau să plece cu vaporul undeva departe, tocmai la Buenos Aires. Am început să mă rog deci să mă ia şi pe mine acolo. Degeaba. Nu-i cu putinţă, mi-au spus. Nu depinde de ei, depinde de comitet. Comitetul hotărăşte. Aşa că m-am dus la comitet, i-am rugat, am căzut în genunchi, am plâns. Până la urmă i-am înduplecat şi m-au primit printre ei.

Dacă m-ar fi întrebat careva pe unde-i Buenos Aires, n-aş fi fost în stare să răspund. Atâta lot ştiam: pleacă ei? plec şi cul Abia când am ajuns la Buenos Aires, am aflat că, de fapt, mergeam mai departe, că de la Buenos Aires vom fi trimişi în alte părţi. Aşa a şi fost. Au făcut nişte liste şi ne-au împrăştiat prin locuri pe care tata

Adam nici în vis nu le-a văzut. Ne-au pus îndată la treabă. Vrei pesemne să ştii la ce treabă. Nu mai întreba. Nici strămoşii noştri din robia egipteană n-au tras atâta. Pătimirile lor, orice-ar povesti Hagada[13], au fost numai a zecea parte, mă auzi? din ce-am îndurat noi. Înaintaşii noştri, ni se spune, au frământat lut, au făcut cărămizi şi au zidit oraşele Pitom şi Ramses[14]. Da, au trudit din greu. Dar nu au desţelenit, ca noi, cu mâinile aproape goale, stepe nesfârşite, acoperite cu scaieţi; nu au muncit cu nişte boi cât casă, care puteau strivi omul dintr-o călcătură; sau cu nişte cai sălbatici, după care trebuia să goneşti cu laţul până la mama dracului, ca să-i prinzi; nu i-au canonit ţânţarii măcar o noapte; nu au mâncat numai posmagi cu gust de ţărână; nu au băut apă stătută, în care înoată viermi!... Odată, de mă crezi ori nu, mi-am zărit

13 Text conţinînd rugăciuni, evocări, comentarii, parcurs de credincioşii mozaici în primele două seri de Pcsah (v. nota**, p.21).

14 Oraşe construite de sclavii evrei, potrivit istorici biblice, din ordinul faraonului Ramses al Il-lca (circa 1200 înainte de Hristos).

chipul într-un pârâu şi m-am îngrozit. Pielea mi se cojea. Mâinile mi se făcuseră ca nişte lopeţi. Picioarele-mi erau pline de plăgi. Se uscase jegul pe mine, de sus şi până jos.

„Asta eşti tu, Motek din Soşmaken?" aşa mi-a venit să spun – şi m-a podidit un râs amar. Chiar în acea zi am întors spatele boilor cât casa şi cailor sălbatici, şi stepei pustii, şi apei viermănoase. Am luat-o pe jos spre Buenos Aires.

...Cred că gara unde ne-am oprit acuma are un bufet ca lumea. Uită-te în *Mersul trenurilor*. Parcă e timpul să îmbucăm ceva. O să prindem puteri, că mai am multe de istorisit.

Am luat iar o gustare stropită cu bere şi am fumat câte o ţigară de foi, bună, parfumată, Havană veritabilă. Ne-am întors apoi la locurile noastre din vagon şi vorbăreţul călător şi-a depănat mai departe povestea:

— Buenos Aires – mă auzi? – e un locşor în care, de când a făcut Dumnezeu lumea asta... Stai! Ai fost vreodată în America, la New York? Nu? Dar la Londra? Nici acolo? Nici la Madrid, la Constantinopol, la Paris? Atunci, mi-e cam peste mână să-ţi vorbesc despre Buenos Aires, să ţi-l descriu aşa cum c. Atâta pot să-ţi spun: e un hău! Un iad! Un iad şi un rai laolaltă. Adică, un iad pentru unii, un rai pentru alţii. Totu-i să nu fii neghiob. Dacă prinzi momentul potrivit, gata, eşti om făcut. Acolo, de mă crezi ori nu, calci pe aur. Mergi pe stradă, te apleci, întinzi mâna şi apuci cât aur vrei. Dar trebuie să ai grijă ca mulţimea ce se înghesuie să nu te strivească în picioare. N-ai voie să stai locului, să cazi pe gânduri, să te-ntrebi ce-i îngăduit şi ce nu. Poţi face orice: să fii cărător de gunoaie, vânzător într-o prăvălie, să speli sticle într-o cârciumă, să împingi un căruţ, să alergi pe străzi şi să strigi ce e nou prin ziare, să hrăneşti pisici, să prinzi şoareci şi să le jupoi pieile. Într-un cuvânt, toate-s îngăduite şi pe toate le-am încercat. De fiecare dată, mă auzi? am înţeles acelaşi lucru: că-i o

prostie să fii slugă la altul, că-i de-o mic de ori mai bine ca tu să ai slugi. Aşa a făcut Dumnezeu lumea şi n-are rost să te împotriveşti: pe unii îi trec toate năduşclile în fabricile de bere, iar alţii se răcoresc bând-o; unii se înăbuşă lângă maşinile de tocat tutunul, iar alţii fumează ţigările; mecanicul conduce locomotiva, fochistul se speteşte aruncând cărbuni în foc, un lucrător unge roţile, iar cu, mă auzi? stau aici în vagon împreună cu dumneata şi spun poveşti. Nu le place? N-au decât să schimbe lumea.

Mă uitam la omul de lângă mine şi mă-ntrebam: ce afaceri o fi învârtind? Să fie un parvenit, un fost croitor care şi-a deschis în America un magazin de confecţii? Sau – mai ştii? – o fi un fabricant. Ori un proprietar de casc. Ori, poate, un capitalist care trăieşte din dobânzi. Dar, mi-am zis, mai bine să-l las să vorbească – şi mă lămuresc cu.

— Lumea asta, mă auzi? e tare deşteaptă, tare frumoasă, tare plăcută; da, e o mare bucurie să trăieşti pe lumea asta. Cu o condiţie: să nu ţi se sufle în borş. M-am zvârcolil – mă auzi? – ca peştele pe uscat. Am trecut, de mă crezi ori nu, prin toate chinurile iadului. Nicio muncă nu mi s-a părut de lepădat. Orice muncă e bună dacă te porţi cinstit şi eşti om de cuvânt. Am învăţat asta chiar pe pielea mea. Nu vreau să mă laud, mă auzi? că aş fi un sfânt, ca rabinul din Lemberg. Dar te rog să mă crezi că nici pungaş nu sunt, cu atât mai puţin tâlhar de drumul mare. Sunt un negustor cumsecade, mă auzi? Ţi-o jur pe viaţa mea. Vând ce am la vedere, nu umblu cu scamatorii. Nu sunt decât un furnizor sau, cum se spune la voi, un întreprinzător. Fac rost de mărfuri pentru oameni, mărfuri ştiute de toată lumea, dar despre care nimeni nu vorbeşte… De ce? Pentru că lumea s-a sucit de tot. Da, oamenii au ajuns tare ciudaţi. Nu le place să le spui că negrul e negru şi albul e alb. Dimpotrivă, vor să audă că negrul e alb şi albul e negru. Şi trebuie să lb cânţi în strună…

Îl priveam pe omul din Buenos Aires şi mă gândeam:

„În ce ape s-o fi scăldând insul ăsta? Ce marfă o fi având de vânzare? Şi ce s-o fi ascunzând sub vorbele lui: negru-alb, alb-negru?…” Ar fi trebuit poate să-l întrerup şi să-l întreb de la obraz: „Frăţioare, cu ce afaceri te ocupi?” Dar nu-mi venea. L-am lăsat să vorbească mai departe:

— Pe scurt… unde-am ajuns? Da, la afacerile mele de astăzi. De fapt, nu mă mărginesc la Buenos Aires. Am legături până departe, la Paris, la Londra, la Budapesta, la Boston; la Buenos Aires e sediul meu principal. Dac-ai veni la Buenos Aires, te-aş duce să vezi birourile mele, să-ţi arăt cum lucrează slujbaşii mei. La mine, de mă crezi ori nu, funcţionarii o duc ca nişte Rotschilzi[15]. Opt ore de lucru pe zi, niciun minut mai mult. Pentru mine, slujbaşul este, înainte de orice, om. Ştii de ce? Fiindcă am fost şi cu cândva slujbaş. Chiar la tovarăşii mei de afaceri de azi. Suntem acum trei tovarăşi. Înainte au fost doar doi, eu eram pe atunci mâna lor dreaptă. Toată afacerea, pot spune, stătea pe umerii mei. La cumpărarea mărfii, la vinderea mărfii, la preţuirea mărfii, la sortarea mărfii – cu, mereu cu… Chestie de ochi. Cum arunc o privire asupra unei mărfi, îţi pot spune, de mă crezi ori nu, câţi bani face şi unde e nevoie de ea. Dar asta nu-i de-ajuns. În afacerile noastre, ochiul nu-i totul. Trebuie să ai şi nas, să miroşi încotro bate vântul, să adulmeci unde e de făcut o afacere şi unde ţi-ai putea frânge gâtul; fiindcă, odată intrat la apă, greu, torc greu mai ieşi la liman… E plină lumea – mă auzi? – de oameni care se bagă unde nu le fierbe oala. Prea multe priviri stau aţintite asupra firmei noastre. Şi ne temem de deochi, ha-ha-ha!… Un singur pas greşit dac-ai făcut, s-a zis cu tine; nu mai ştii pe unde să scoţi cămaşa. Gazetele încep îndată să facă tămbălău, să umble cu bârfe. Atâta aşteaptă ele: să se agaţe de ceva şi să urle. Fac din ţânţar armăsar, născocesc tot soiul de primejdii, ridică în picioare întreaga poliţie. Cu toate că – îţi dezvălui un

15 Veche familie, ramificată în mai multe ţări, de financiari evrei.

secret – poliţia de pretutindeni, ha-ha-ha, stă sluj în faţa noastră. Te-ai speria dacă ţi-aş spune cât ne costă numai într-un an. Pentru noi, de mă crezi ori nu, un şperţ de zece mii, de douăzeci de mii, de treizeci de mii e un nimic…

Zicând asta, călătorul meu făcu o mişcare, de parc-ar fi aruncat un pachet cu „miarc”. În aceeaşi clipă, briliantul de pe inelul lui sclipi în lumină. Omul din Buenos Aires, deprins să se joace cu miarcic, se opri din povestit pentru a vedea dacă m-au ameţit banii de care lui nu-i pasă. Apoi istorisi mai departe:

— Şi dacă vreodată şperţul trebuie să fie şi mai mare, crezi că stăm pe gânduri? Pe chestia asta suntem înţeleşi cu şi tovarăşii mei. Cu oricâte mii ar unge poliţia unul dintre noi, e crezut pe cuvânt. De fapt, toate treburile firmei se bizuie pe încrederea fiecăruia în ceilalţi. Niciunul – mă auzi? – n-o să facă un joc numai al lui. Dacă s-ar încumeta la asta, şi-ar frânge gâtul. Ne cunoaştem bine – mă auzi? – unul pe celălalt. Fiecare îşi are agenţii şi spionii lui. Altfel nu se poate într-o asociaţie întemeiată pe cuvântul de cinste… Dar ce-ar fi să sărim din tren la staţia ce vine, să ne mai clătim puţin gâtlejurile?

Zicând asta, călătorul mă luă de mână şi mă privi drept în ochi. De bună seamă, n-am avut nimic împotrivă şi, când trenul s-a oprit, am coborî t şi ne-am potolit setea. Dopurile sticlelor de îi monadă săreau unul după altul, cu pocnete plăcute. Pofta cu care bea el era de-a dreptul molipsitoare. În timpul ăsta, s-au înmulţit întrebările pe care mi le puneam în sinea mea. Cum de poate el azvârli cu miarcic? Şi cum de are în buzunar poliţiile din întreaga lume? Şi de ce au nevoie de agenţi şi spioni?… O fi făcând contrabandă?… Cu briliante false?… Cu mărfuri de furat? … Ori o fi un lăudăros, un fanfaron, unul dintre acei palavragii care mint de îngheaţă apele?… Noi.com is-voiajorii, când dăm de un asemenea trombonist care umflă lotul fără să clipească, spunem că e un „angrosist”. Cu alte

cuvinte că taie piroane cu ghiotura.

Am fumat din nou câte o havană şi ne-am întors la locurile noastre. Omul din Buenos Aires şi-a dat iar drumul:

— Îţi vorbeam despre tovarăşii mei de afaceri de azi, care mi-au fost înainte patroni. N-am să-i ponegresc spunând că erau nişte stăpâni răi. Cum să se fi purtat ei urât, când eu le eram credincios ca un câine? Păzeam – mă auzi? – fiecare cent al lor, de parcă ar fi fost al meu. De dragul lor mi-am câştigat nişte duşmani de moarte. Odată, de mă crezi ori nu, era cât pe ce să mor otrăvit din pricina devotamentului faţă de stăpânii mei. Da, otrăvit. Mă pot mândri – mă auzi? – că i-am slujit cinstit, cum nu se poate mai cinstit. E drept, nu am uitat nici de mine… Omul nu trebuie să uite niciodată de el însuşi. Astăzi trăieşti. Dar mâine?… Ha-ha-ha, nu e o socoteală să fii mereu slugă la alţii. Ce? N-am mâini? N-am picioare? N-am limbă? Mai ales că – ştiam asta – nu s-ar fi lipsit de mine nici măcar o zi. N-ar fi putut, chiar dac-ar fi vrut. Pentru că eram legaţi de nişte secrete – mă auzi? –, secrete peste secrete, ca de obicei în afaceri… Ce mi-a trecut prin gând într-o bună zi? Să intru la patroni şi să le spun trei vorbe: „Adio, domnii mei!” S-au uitat la mine ca la un nebun: „Cum adică adio? …” „Adio – le-am răspuns – înseamnă: vă las cu bine…” „Dar ce s-a întâmplat?” zic ei. „Până când o să meargă tot aşa?” zic cu şi-au aruncat unul altuia priviri cu tâlc şi m-au întrebat: „Ce capital ai?…” „Oricât ar fi – făcui eu –, mi-e de-ajuns pentru început şi, dacă se va dovedi prea puţin, atunci Dumnezeu e mare, iar Buenos Aires un oraş în care nu te pierzi…” Sigur, m-au înţeles pe loc. Cum să nu mă-nţeleagă? Doar purtau capete pe umeri. Aşa am devenit de atunci tovarăşi de afaceri. Trei tovarăşi, trei stăpâni, cu părţi egale. Între noi nu încape „unuia mai mult, altuia mai puţin”. Nu ne certăm niciodată. De ce ne-am certa, când, slavă Domnului, afacerea înfloreşte? Lumea se face tot mai

mare, iar marfa se scumpeşte întruna. Fiecare dintre noi ia cât îi trebuie din fondurile firmei. Suntem toţi trei foarte risipitori. Cu toate că n-am nevastă şi copii, cu, unul, de mă crezi ori nu, cheltuiesc de trei ori cât un bărbat cu familie. Un altul ar fi mulţumit să câştige cât dau cu de pomană. Ce nu costă bani? O şcoală, un spital, o societate de ajutorare a imigranţilor, un concert

— Buenos Aires, mă auzi? e un oraş mare, nu-i fie de deochi. Şi mai sunt şi alte oraşe. Vin apoi, de mă crezi ori nu, daniile pentru Ereţ-Israel[16]! Nu demult am primit o scrisoare de la o şcoală din Ierusalim. O scrisoare arătoasă, cu scutul lui David în cap, cu o semnătură şi o ştampilă rabinică. Scrisoarea, adresată mie personal, purta un titlu care mi-a mers la inimă: „Prea învăţatului, binecuvântatului şi onoratului domn Mordehai…”. Eee! – mi-am spus –, dacă-i vorba de oameni atât de simţiţi, care-mi cinstesc numele, nu pot rămâne mai prejos. Şi le-am trimis uh sutar.

Dar n-am terminat. Am şi un târg de baştină. Soşmaken! Ei bine, de mă crezi ori nu, Soşmakem mă uşurează în fiece an de o căciulă de bani. Una, două, îmi soseşte de la Soşmaken câte o scrisorică. De fiecare dată, o suferinţă care trebuie alinată. Şi-apoi, an de an, de Pesah, un sutar pentru cei nevoiaşi. Asta-i lege. Uite, acum mă duc la Soşmaken şi ştiu bine că nici cu un miar n-am să scap. Ce zic un miar? Dea Domnul să mă descurc cu două mii, dacă nu chiar cu trei! N-am fost pe acasă de atâta amar de vreme, din copilărie. E ceva! Doar acolo m-am născut. Parcă văd cum se strânge, vesel, tot târgul: „A venit Motck, băiatul nostru, Motck din Buenos Aires”… Ca-n zi de sărbătoare! Mă aşteaptă, crede-mă, ca pe Mesia. Oameni săraci, vai de capul lor! Le trimit în fiece zi o telegramă: „Sosesc, Motck”. Chiar şi cu, de mă crezi ori

16 Denumirea teritoriului pe care a fiinţat statul evreiesc antic. Se foloseşte şi pentru actualul stal Israel.

nu, aş vrea să ajung cât mai repede la Soşmaken. Să-l cuprind dinu-o privire, să-i sărut pământul. Şi praful am să i-l sărut. La naiba – mă auzi? – cu Buenos Aires-ul, cu Londra, cu Parisul! Ha-ha-ha! Eu la Soşmaken m-am născut!…

În timp ce rostea cuvintele acestea, călătorul parcă s-a schimbat la faţă. Arăta mai tânăr şi mai frumos. În ochii lui mici şi lucitori se mai aprinsese câte o steluţă: străluceau de bucurie, de mândrie, de dragoste. De o dragoste adevărată, nu una prefăcută.

Mă rodea că încă nu aflasem cu ce se ocupă. Dar nu m-a lăsat să mă tot întreb şi s-a pornit din nou:

— Te întrebi, nu-i aşa? ce m-a împins la drumul ăsta. Să ştii că mi-o dor de târguşor. Mă cheamă acolo şi mormintele alor mei: mă aşteaptă la cimitir taică-meu şi maică-mea, fraţi şi surori – o întreagă familie. Şi, pe lângă asta, am de gând să mă-nsor. Până când să rămân holtei? Da, la Soşmaken vreau să-mi găsesc perechea. O fată din locul meu de baştină, din soţul meu, de felul meu. Le-am scris neamurilor mele din Soşmaken să-mi găsească pe cineva potrivit… Mi-au răspuns să mă arăt la dânşii şi-o să se facă treaba… Ca să vezi ce-mi dă prin minte. Mi s-au propus la Buenos Aires, de mă crezi ori nu, frumuseţi pe capete. Aş putea – mă auzi? – să-l bag în cofă pe sultanul Turciei, cu tot haremul lui… Dar mi-am spus o dată pentru totdeauna: de însurat mă-nsor numai la Soşmaken! îmi doresc o fiinţă cumsecade, bună, cuvioasă. Poate fi oricât de săracă, nu mă uit la avere. În aur am s-o îmbrac. O să-i îmbogăţesc pe ai ci, toată familia am să i-o fac fericită. La Buenos Aires am să-i pregătesc un palat, ca pentru o prinţesă. N-o să pună mâna-n apă rece. O să-i fie nespus de bine, de mă crezi ori nu, mai bine decât oricărei femei de pe lume. O singură grijă o să aibă: casă, bărbatul şi copiii ei. Pe băieţii noştri o să-i dau la învăţătură, unul să ajungă doctor, altul inginer, altul avocat. Pe fete arh să le trimit la

un pension evreiesc de elită. Ştii unde? La Frankfurt…

S-a oprit aici din istorisire, fiindcă se ivise conductorul pentru a cere biletele celor care trebuiau să coboare la prima staţie. Mi s-a întâmplat asta mereu şi mereu: dracu-l aduce pe conductor în clipa cea mai nepotrivită. În vagon s-a iscat o gălăgie, o întreagă harababură. Toţi s-au repezit la bagaje. Şi cu printre ei. Peste câteva minute urma să schimb trenul. Omul din Buenos Aires m-a ajutat să-mi leg pachetele, dar în timpul ăsta n-am tăcut, nici el, nici cu Iată ce ne-am spus, cuvânt cu cuvânt:

Omul din Buenos Aires: Păcat, păcat că nu mergi mai departe cu trenul ăsta! Cu cine-o să mai schimb o vorbă?

Eu: Ce să-i faci? Treburile-s treburii

Omul din Buenos Aires: Bine spus: treburile-s treburi! Cred c-am să plătesc diferenţa şi-am să trec la clasa a doua. Slavă Domnului, aş putea trece şi la-ntâia. Că, dacă mă urc în tren…

Eu: Nu te supăra că te-ntrerup. Mai avem numai o jumătate de minut. Vreau să te-ntreb ceva.

Omul din Buenos Aires: Ce anume?

Eu: Da, voiam să te-ntreb… Aoleu, şuieră locomotiva… Ce negoţ faci? Ce vinzi dumneata?

Omul din Buenos Aires: *Ce* vând? Ha-ha-ha! Fii sigur, prietene, că nu baloane de săpun vând, nu baloane de săpun!…

…Mi-am dat jos bagajele din vagon. Dar parcă-l mai aveam în faţa ochilor mei pe omul din Buenos Aires, cu obrazul lui neted şi mulţumit, cu ţigara lui plăcut mirositoare între dinţi. Şi-mi răsuna în urechi râsul lui:

— Ha-ha-ha! Nu baloane de săpun, prietene, nu baloane de săpun!…

La mormintele celor dragi

— Dumneata abia pleci într-acolo, dar noi am şi fost,

ne-am uşurat aleanul. Ai de vărsat lacrimi, îţi trebuie putere. Să-ţi facem loc; vino mai încoace, că nu stai bine.

— Mda.

Aşa vorbeau în vagon doi inşi din spatele meu. Adică unul vorbea, iar celălalt abia dacă mormăia din când în când.

— Fac întotdeauna drumul ăsta împreună cu bătrânica mea. Uile-o, c. Întinsă pe podea, a adormit. A plâns pentru tot neamul nostru. S-a prăbuşit pe mormânt şi a rămas lipită de el. Nu s-a mai lăsat dusă. Degeaba i-am tot spus: „De-ajuns, de-ajuns, n-ai s-o învii cu lacrimile talc”. Parcă vorbeam la pereţi. Nu-i de mirare. Singura noastră fiică, ochii din cap… Un copil reuşit. Frumoasă ca o floare. Şi deşteaptă. Terminase gimnaziul… Sunt doi ani de când a murit. Crezi că au lăsat-o inima ori plămânii? Nu. Era sănătoasă. Singură, singură şi-a luat zilele…

— Cum?!

Ascultându-i, am înţeles despre ce era vorba. Mi-am amintit că tocmai intrasem în luna Elul[17]. Luna asta mult iubită care ne umple de jale. Ai noştri umblă dintr-un loc în altul, se duc să-şi plângă părinţii de mult călătoriţi, surori şi fraţi, copii şi rubedenii. Mame cu inimile zdrobite, fete singure pe lume, surori nemângâiate, tot felul de femei năpăstuite îngenunchează lângă mormintele dragi şi bocesc, îşi strigă durerea, doar, doar s-or mai lumina sufletele lor amărâte.

Ciudat lucru! Sunt, slavă Domnului, de atâta vreme pe drumuri, dar pot spune că de mult n-a mai fost la noi atâta îmbulzeală de zi-ntâi Elul. Calea ferată vinde bilete cu nemiluita. Vagoanele sunt ticsite cu bărbaţi traşi la faţă şi femei cu ochii încercănaţi şi nasurile lucioase. Unii se îndreaptă spre cimitire, alţii se întorc. Toată firea miroase a zi-ntâi de Elul. E zi-ntâi de Elul şi-n inimile oamenilor. Că-

17 Luna a douăsprezecea a calendarului ebraic (la sfîrşitul verii); în această lună se fac pelerinaje la cimitire.

ţi vine să-ţi iei lumea-n cap…

Fără să vreau, îi ascultam mai departe pe cei doi din spatele meu:

— Te gândeşti la vreuna din nenorocirile de azi? Cămăşi negre, steaguri roşii, surghiun… Nu, Dumnezeu a ferit casa mea de aşa ceva[18]. Dar s-a stins lumina ochilor noştri. Singurul nostru copil, o fată cu toate darurile, frumoasă ca o floare, cu gimnaziul terminat. Am făcut tot ce-am putut: n-am scăpat-o din ochi – unde se duce, cu cine vorbeşte şi ce vorbeşte, ce fel de cărţi citeşte… „Fctiţo, i-am zis într-o zi, vrei să citeşti cărţi? N-am nimic împotrivă. Dar trebuie să ştiu şi cu ce citeşti”… Recunosc, în chestiile astea nu mă prea pricep. Dar, slavă Domnului, am un simţ al meu. Când deschid o carte, fie ca şi în franţuzeşte, îmi dau îndată seama încotro bate…

— Dacă zici.

— N-am vrut ca odrasla mea să se joace cu focul. Dar să nu crezi că am repezit-o, că m-am purtat ca un zbir. Nu, am luat-o cu binişorul, cu vorbe blânde: „Fctiţo, i-am zis, lasă roata lumii să se-nvârtă aşa cum se-nvârte. Nici eu, nici tu n-o s-o oprim”. Dar crezi dumneata că mi-a răspuns? Nu, a tăcut ca o porumbiţă fără glas. A dat Dumnezeu şi a trecut vremea aceea tulbure, cu năpastele ei: revoluţii, constituţii, cămăşi negre, steaguri roşii, părul tuns, bombe şi mai ştie dracu’ ce. Mi-au ieşit peri albi de câtă spaimă am tras. Că aveam un singur copil, fata asta, ochii din cap, cu toate darurile, gimnaziul terminat…

— Ei, ei?!

— Pe scurt, am scăpat, Domnul fie lăudat, de vremea aceea afurisită. Ne puteam gândi în sfârşit să măritǎm fata. Zestre? Nicio grijă. Numai atât: Cel-de-sus să-i trimită perechea potrivită. Am intrat în horă: peţitori peste peţitori, cu tot felul de propuneri. Mă uitam la fata mea – ce crezi? Nimic. Să ne fi spus că nu vrea să se mărite… Dar

18 V. nota *, p.27.

a tăcut. De ce? O să auzi îndată. Am urmărit-o mai abitir ca înainte – şi ce mi-a fost dat să aflu? Se ascundea de noi când citea. Şi nu era singură, citeau în trei. Ea, cu o prietenă a ei, fata cantorului nostru – deşteaptă şi ea, cu gimnaziul făcut – şi cu un băiat din Navaredok. Ce să-ţi spun despre băiatul acela? Nu mi-a plăcut din capul locului. O faţă plină de coşuri, ochi înroşiţi şi fără sprâncene, dar cu ochelari de aur, urât şi murdar, o arătare de care ţi se făcea silă. Pe deasupra, era îndărătnic şi prefăcut – un vierme. Se spune de câte unul că e un bou, sau un câine, sau un porc. El semăna cu un vierme. Înţelegi?

— Îhî.

— Cum de-a ajuns vienncic ăsta la fata mea? Prin fata cantorului. Îi era văr drept. Învăţa să se facă farmacist, ori jurist, ori dentist, dracu'[19] mai ştie ce. Ceea ce ştiu este că el a fost piaza mea cea rea. Cum l-am văzut, i-am şi spus nevestei melc că n-am încredere în el. „Ce ţi s-a năzărit?" mi-a răspuns ca când se întâlneau, citeau, dar şi vorbeau, se înfierbântau vorbind. Mă uitam pe furiş la ei, trăgeam cu urechea şi un nod mi se aşeza în gât... Odată, i-am spus fetei melc: „Fctiţo, ce citiţi voi în trei cu atâta plăcere?" „Nimic, mi-a răspuns, o carte". „Văd că citiţi o carte. Dar ce fel de carte?" „Şi dacă ţi-oi spune, ai să-nţelegi?" mi-a zis ea. „De ce, i-am răspuns, să nu înţeleg?" A izbucnit în râs: „Nu-i ceea ce crezi. E *Sâni*, un roman de Arţâbaşev". „Care Arţi al Başci[20]? făcui eu Am avut aici un învăţător orb cu numele ăsta. De mult nu mai trăieşte". Ea a izbucnit din nou în râs. „Tu râzi, fetiţo, i-am spus, tu râzi, dar mic nu-mi vine deloc să râd". Mi-a trăsnit atunci prin minte că ne aşteaptă iarăşi necazurile dinainte. Aşa că m-am hotărât să aflu în amănunt ce spune cartea aceea.

— Aşa?!

---

19 Mihail Arţîbaşcv, scriitor rus (1878-1927).

20 Arţi şi Başc (Basc), nume evreieşti.

— M-am ajutat cu un slujbaş de-al meu, vânzător în prăvălie, un tinerel dezgheţat care ştie ruseşte ca pe apă. Am luat într-o noapte cartea şi i-am dat-o vânzătorului: „Uite, Beri, i-am zis, ia cartea asta şi mâine să-mi povesteşti despre ce-i vorba-n ea”. De-abia am aşteptat să se facă dimineaţă. Când s-a arătat Beri, m-am repezit la el: „Ei, băiete, ce-i cu cartea?” Beri plescăi din buze: „Ce mai carte!… N-am închis un ochi în noaptea asta, n-am putut s-o las din mână”. „Atunci, i-am zis, dă-i drumul, s-aud şi cu ce minunăţii povesteşte”. Beri a-nceput să-mi spună o istorie învălmăşită, fără cap şi fără coadă. Ascultă şi dumneata: „… Era un rus pe care-l chema Sâni. Trăgea la măsea şi îi plăceau gustările cu castraveţi muraţi. Avea o soră, pe nume Lida, care s-a-ndrăgostit de un doctor, dar a păcătuit cu un ofiţer. Mai era şi un student, Iura; ăsta s-a amorezat nebuneşte de o fată, o profesoară, căreia îi spuneau Krasaviţa[21]. Cu cine crezi că s-a nimerit ca, odată, într-o barcă, pe timp de noapte? Cu logodnicul ci? Nu! Era cu beţivul acela de Sâni”. „Şi asta-i tot?” l-am întrebat pe Beri. „Staţi, mi-a răspuns el, că n-am terminat. Mai era şi un profesor, Ivan, care s-a dus împreună cu beţivanul să privească fete goale la scaldă”. „Ce-o fi vrând să spună până la urmă?” am întrebat cu „Asta vrea să spună, îmi răspunse Beri, că beţivul de Sâni obişnuia să necheze ca un cal chiar şi faţă de soră-sa Lida, când o găsea acasă”. „Lua-te-ar naiba, i-am spus, că de-ajuns mi-ai împuiat capul cu chefliul ăsta. Spune-mi mai binecum se încheie toată istoria”. „La urmă, ofiţerul sc-mpuşcă, studentul se-mpuşcă şi el, iar Krasaviţa se otrăveşte. Mai era acolo şi un evreu, Solovcicik, care s-a spânzurat”. „Să le spânzuri şi tu, împreună cu ei!” i-am strigat eu lui Beri. „De ce mă ocărâţi, zise el. Ce v-am făcut?” „Cu line n-am nimic, pe Arţe al Basel l-am crezut”. Aşa i-am spus lui Beri, dar de gândit m-am gândit la studentul acela din Navaredok, fi-i-

21 Frumoasa (în limba rusă).

ar de cap! Află că nu m-am sfiit să-l trag într-o zi deoparte pe băietanul acela.

— Da?!

— „Ia spune-mi, i-am zis, unde ai dibuit aiureala aceea?” El şi-a îndreptat ochelarii spre mine: „Care aiureală?” „Istoria aceea a lui Arţe al Başei, cu beţivanul de Sâni…” „Sâni – a sărit el – nu-i un beţivan”. „Atunci, ce e?” „E, mi-a răspuns, un erou”. „Poate fi erou, l-am întrebat eu, unul care bea rachiu dintr-un pahar de ceai, înghite castraveţi muraţi şi nechează ca un cal?” L-am văzut cum se aprinde, îşi scoate ochelarii şi se uită la mine cu ochii lui înroşiţi, fără sprâncene: „Surdul nu aude, dar le potriveşte, îmi zise el. Sâni este un om al naturii, o fiinţă liberă. El spune ce crede şi face numai ce vrea”. Şi dă-i, şi dă-i, de parcă necuratul vorbea prin gura lui: libertate şi dragoste, şi-nca o dală libertate, şi-nca o dată dragoste… în timpul ăsta îşi împingea înainte pieptul lui de păsărică, dădea din mâini şi se înflăcăra ca un predicator la tribună. Mă uitam la el şi ziceam în sinea mea: „Doamne-Dumnezeule, un prăpădit ca ăsta să vorbească despre asemenea lucruri!? Ce-ar fi să-l apuc de ceafă şi să-l azvârl cât colo, ca să-şi culeagă măselele de pe jos?”… Dar ce m-am gândit? E un prostănac; ar fi fost mai bine să vorbească despre bombe? De unde să fi ştiut că eseistă ceva mai rău decât bombele şi că, din pricina aiurelii aceleia, o să-mi pierd fata, singurul nostru copil, lumina ochilor noştri? Cum să fi prevăzut că nevastă-mea aproape c-o să-şi iasă din minţi şi că eu, de durere şi de ruşine, o să-mi las prăvălia şi-o să mă mut în alt oraş? Sunt doi ani de atunci… Dar văd că am mers prea departe. Mai bine să-ţi povestesc pe rând ce şi cum s-a-ntâmplal.

Totul s-a luat de la răzmeriţele ţărăneşti. Când au ajuns şi pe la noi, ne-a fost frică să nu se lase cu un pogrom împotriva evreilor. Am dus-o într-o spaimă. Dar s-a-ndurat Dumnezeu şi răul s-a-ntors în bine. De la gubernie

au trimis la noi un regiment de soldaţi şi s-a făcut linişte. O fericire. Ba, mai mult, tot orăşelul s-a-nviorat mulţumită regimentului, cu plutonierii, felcerii, ofiţerii, companiile şi comandanţii lui.

— Aşa o fi.

— Numai că nimeni n-a fost proroc, să ştie că fata cantorului o să se-namoreze de un ofiţer şi c-o să vrea să se boteze, ca să-l poată lua de bărbat. Tot orăşelul s-a cutremurat. Dar, nu te teme, fata cantorului nu s-a botezat şi nu s-a măritat cu ofiţerul. Pentru că, de îndată ce răzmeriţele s-au potolit, regimentul a plecat, iar ofiţerul, pesemne de-ndrăgostit ce era de fata cantorului, a uitat să-şi ia rămas bun de la dânsa… Numai că fata cantorului nu l-a uitat pe ofiţer. Vai şi-amar de tatăl şi de mama ci, că multe au avut de îndurat! Târgul fierbea: fata cantorului şi iar fata cantorului… Au fost în stare să-i trimită nevestei cantorului o moaşă. Pe el l-au întrebat ce nume are de gând să dea nepotului sau nepoatei… Se prea poate ca toate acestea să nu fi avut niciun temei. Multe pot meliţa gurile rele într-un orăşel!

— Urâtă treabă!

— Ţi se strângea inima când te gândeai la cantor şi la nevastă-sa. Ce vină aveau ci? Cu toate astea, i-am poruncit fiicei melc să rupă pentru totdeauna prietenia cu fata cantorului. Ce-a fost a fost… Şi când spun cu ceva, spus rămâne. Era singurul nostru copil, dar unui tată trebuie să-i porţi respect. Nu mi-a trecut prin minte c-o să se-ntâlnească-n taină cu dânsa. Am aflat-o când nu mai era nimic de făcut, mult prea târziu…

…Am auzit deodată în spatele meu o tuse şi un oftat de om care doarme. Povestitorul a tăcut o clipă, pe urmă şi-a depănat mai departe istoria, rostindu-şi însă cuvintele mai încet decât înainte.

— Începuseră rugăciunile din ajunul sărbătorilor de toamnă. Ţin minte de parc-ar fi fost azi. Cantorul nostru

intona cuvintele sfinte cu atâta durere, că până şi pereţii ar fi putut plânge. Ştiam bine ce se petrece cu sufletul lui. Copiii din ziua de azi! Cât au de pătimit părinţii din pricina lor!… Fusesem tare devreme în acea zi la sinagogă. M-am întors acasă, am pus ceva în gură, am luat cheile şi m-am dus la piaţă, să deschid dugheana. Vânzătorul încă nu venise. A trecut o jumătate de ceas, a trecut un ceas – abia atunci s-a arătat. L-am întrebat: „De ce atât de târziu, Berl?” „Am fost la cantor”, mi-a răspuns el. „De unde şi până unde la cantor?” „Păi nu ştiţi ce s-a-ntâmplat cu Haike?” (Aşa o chema pe fata cantorului.) „Nu ştiu nimic. Ce s-a-ntâmplat?” Răspunsul lui m-a-ngheţat: „Haike s-a otrăvit!”

— Pe urmă, pe urmă?

— Auzind asta, am fugit glonţ acasă. „Ce-o să spună Etke?” mă gândeam înainte de toate (pe fata mea o chema Etke). Ajuns acasă, am întrebat-o pe nevastă-mea: „Unde-i Etke?” „Etke mai doarme. Dar de ce mă-ntrebi?” „E de rău, i-am zis. Haike s-a otrăvit!”… Cum am spus asta, nevastă-mea s-a apucat cu mâinile de cap: „A nenorocit-o şi pe dânsa! Mi-e teamă, tare mi-o teamă!” „Care dânsa? Despre ce vorbeşti?” am strigat eu. „De Etke vorbesc! Chiar aseară a umblat împreună cu Haike vreo două ceasuri!” „Etke împreună cu Haike? Ce tot spui? De unde ai scos-o?” „Nu mă mai întreba, îmi răspunse nevastă-mea. A trebuit să-i fac pe plac. M-a rugat să nu-ţi spun că se vede cu Haike în fiecare zi. Dea Domnul să mă înşel, dar inima-mi spune că şi cu fata noastră s-a petrecut ceva”, zise nevastă-mea şi se repezi spre odaia Elkei. Până s-o ajung din urmă, am auzit-o ţipând şi căzând pe podea. M-am apropiat de patul Etkci. „Etke!”… Degeaba am strigat. Degeaba! Degeaba!

— Cum degeaba?

— Etke era moartă. Pe masă, o sticluţă şi un bilet scris de ea în cvreicşic. Avea un scris frumos, mai mare

dragul să-l citeşti. „Dragii şi scumpii mei părinţi, spunea ca în bilet, iertaţi-mă că vă pricinuiesc o durere şi o ruşine atât de mare. Vă rog de o mie de ori să mă iertaţi. Eu şi cu Haike ne-am jurat să murim în aceeaşi zi, în acelaşi ceas şi de aceeaşi moarte, pentru că nu putem trăi una fără cealaltă… Ştiu, scria ca, că fac un mare păcat faţă de voi, dragii şi scumpii mei. Am stat mult pe gânduri. Dar e un lucru sortit… O singură rugăminte am, scumpii mei: să mă-nmormântaţi odată cu Haike, scria ea, mormânt lângă mormânt. Vă doresc sănătate şi uitaţi, uitaţi că aţi avut o fiică Etke.”…Ai auzit? Să uităm că am avut o fiică Etke…

…Din spatele meu s-a auzit un sforăit uşor, o mişcare şi un suspin, apoi o voce răguşită şi adormită, aproape stinsă, de femeie:

— Avramei! Avramei!

— Da, ce e, Gitke? Ai tras un pui de somn? Vrei să bei un ceai? Ne apropiem de o siape. Unde-i ceainicul? Unde-ai pus ceaiul şi zahărul?

Târâş-grăpiş

Ştiţi cu ce se călătoreşte cel mai uşor şi cel mai plăcut, fără lămbălău şi fără griji?

Cu Tărâş-grăpiş!

Aşa au poreclit evreii din Bohopoli trenul de pe linia îngustă care leagă un şir de orăşele: Bohopoli, Heisin, Teplik, Haşccvate şi alte asemenea binecuvântate aşezări pe unde strămoşul nostru Adam nu a călcat niciodată.

Evreii din Bohopoli, cunoscuţi de toată lumea ca nişte mucaliţi, istorisesc despre Târâş-grăpiş tot felul de nostimade.

Mai întâi, zic ci, n-aveţi a vă teme că aţi putea vreodată pierde trenul. Îl găsiţi oricând în gară. Pe urmă, e de nepreţuit faptul că sâni locuri berechet. Se-ntâmplă, zic ci, să rămâneţi singur în vagon ceasuri întregi; vă puteţi întinde boiereşte pe o bancă şi trage un somn lung, întorcându-vă de pe o parte pe cealaltă.

Aşa e! De vreo trei săptămâni circul cu Târâş-grăpiş pe acele meleaguri şi parcă stau pe loc. Ca într-o vrajă. Dar nu mă plâng. Dimpotrivă, sunt foarte mulţumit. Pentru că văd pe acolo lucruri atât de ciudate şi aud de atâtea întâmplări neobişnuite, că nu ştiu dacă vor mai încăpea toate în însemnările mele de călătorie.

Înainte de toate, trebuie să aflaţi neapărat cum s-a construit linia asta.

Când a venit de la Petersburg ştirea că se va aşterne o cale ferată prin ţinut, nu i s-a prea dat crezare. Tren? Cine are nevoie de tren la Teplik, ori la Golta, ori la Heisin? De asta le ardea... La Bohopoli, fireşte, oamenii au început să ia totul peste picior, cum le e obiceiul, şi să facă băşcălie arătând palma: „Când o creşte aici păr”...

Dar uite că, după un timp, s-a ivit un inginer care s-a pus pe întocmit planuri. Neîncrezătorii au amuţit. Hâtrii din Bohopoli şi-au ascuns palmele (au ei o însuşire: când nu o nimeresc nu îşi fac inimă rea: „Se-ntâmplă uneori, zic ci, ca şi calendarul să se-nşele”...) şi toată lumea de pe acolo s-a năpustit asupra inginerului cu recomandări şi pile, cu scrisori şi rugăminţi: să le dea de lucru. Evreii aleargă după agoniseală. La Teplik, la Berşed, la Heisin, la Bohopoli sc-auzise că se pot câştiga bani buni la construcţia unei căi ferate. Dovadă: Poliakov[22]...

Au intrat în joc o sumedenie de inşi, nu numai dintre cei deprinşi cu lemnul şi cu piatra dar şi dintre cei care ştiau doar de grâu şi secară. Aşa au ajuns concesionari, antreprenori, „constructori de căi ferate”... „Poliakovii noştri”, li s-a spus la Bohopoli. Parcă şi vedeau picaşca ce va cădea peste dânşii. Se iscasc printre ei un soi de nebunie. Cându-l la calea ferată îi înficrbântasc pe toţi. Nu te poţi împotrivi ispitei banului. Cine n-ar vrea să devină peste noapte un Poliakov?

Era atâta îmbulzeală de concesionari, antreprenori,

22 Kroul real al unei mari afaceri în domeniul feroviar din acea epocă.

„constructori de căi ferate”, că treaba a fost împărţită, cică, la întâmplare. S-au înfipt de fapt cei cu noroc de la Dumnezeu şi care au ştiut să-i cadă inginerului cu tronc la inimă. E drept, au primit câte o porţioară şi cei rămaşi mai la margine – că, de nu, au dat dânşii de înţeles, nu e pentru nimeni o taină cum se poate ajunge în capitală, cu o jalbă la stăpânire. Aşa că au amanetat perlele nevestelor şi veşmintele de sărbătoare, ca să facă rost de bani, şi s-au apucat de treabă. Au pus la bătaie şi ultima lor leţcaic. De ales, s-au ales cu o învăţătură, pe care au lăsat-o cu limbă de moarte urmaşilor: când o s-auziţi că se plănuieşte o cale ferată, să staţi cuminţi deoparte…

Una cu alta n-are însă de-a face. Au sărăcit ci, dar visul li s-a împlinit. S-a făcut calea ferată. Şi cu toate că cei din Bohopoli au dat trenului porecla de Târâş-grăpiş, nu s-au mai putut dezlipi de el şi găsesc mereu de povestit isprăvi care mai de care mai năstruşnice.

Bunăoară, se fălesc că, de când Târâş-grăpiş e Târâş-grăpiş, nu i s-a întâmplat niciuna din nenorocirile care pasc alte trenuri. Şi e la mintea cocoşului: cine merge încet, acela nu cade. Ce-i drept e drept: Târâş-grăpiş merge încet – poate chiar prea încet. Deştepţii din Bohopoli, gata să umfle totul, povestesc despre păţania unuia dintre ei: un gospodar din Bohopoli ar fi plecat cu Târâş-grăpiş la un cuscru al lui din Haşcevate, căruia tocmai i se născuse un fecior[23] şi a ajuns când băiatul şi-a luat adio de la copilărie[24].

Şi mai spun ei o istorie despre o fată din Berşed şi un tânăr din Nemirov, care s-au înţeles să se vadă undeva la jumătatea drumului, cu gândul de a se lua. Până s-au

23 în text: brit (termen ebraic = pact, legământ), solemnitatea circumciziei, la care, în familiile evreieşti religioase, este supus fiecare băiat, la opt zile de la naştere.

24 în text: bar-miţva (l. ebr. = fiul îndatoririi), festivitatea promovării băieţilor evrei în rîndul adulţilor la împlinirea vîrstei de treisprezece ani, ei devenind astfel responsabili de faptele lor.

întâlnit, părul lui s-a făcut de culoarea turturelei, iar dânsa a rămas fără un dinte în gură. Vă daţi seama că nu a mai putut fi vorba de nuntă.

Sincer să fiu, nu-mi prea plac şugubeţii din Bohopoli şi scornirile lor. Eu, dacă istorisesc ceva, e numai ce am văzut cu ochii mei sau, cel mult, ce am auzit de la un om cinstit, de la un bărbat de ispravă.

Aşa, de pildă, am aflat de la negustor serios din Heisin că acum câţiva ani era să se petreacă la ei o mare nenorocire, o adevărată catastrofă; toate orăşelele de pe linie, întreaga zonă au trecut prin clipe de încordare şi spaimă. Şi asta din pricina unuia dintre noi şi, n-o să vă vină să credeţi, a unui preot.

Vă redau povestea mai la vale, chiar cu vorbele auzite de la negustorul din Heisin. O să citiţi şi o să vă daţi seama că e o istorie adevărată. Din partea unui negustor din Heisin nu te poţi aştepta la gogoşi.

O catastrofă care n-a avut loc

— „Minunea de Hoşana-Raba”[25], aşa i s-a spus în târgul meu unei întâmplări care s-ar fi putut încheia cu o nenorocire – şi asta tocmai de Hoşana-Raba, după ce fusese pecetluită în ceruri soarta tuturor muritorilor în anul abia început. Minunea asta s-a petrecut la noi, în Heisin, de fapt nu chiar în Heisin, ci la vreo două staţii de el, într-o gărişoarăcu numele de Sobolivka…

Cu aceste cuvinte a început să-mi povestească un negustor din Heisin – se vedea pe el că e un om la locul lui – despre cele întâmplate într-o zi de Hoşana-Raba cu trenul de linie îngustă căruia i se zice Târâş-grăpiş (v-am

25 Ziua a şaptea a sărbătorii de Sucot (v. nota*, p. 17). Potrivit credinţei iudaice, de Hoşana-Raba divinitatea decide definitiv soarta fiecărei vieţuitoare în anul respectiv. Rigorile de sărbătoare sînt oarecum relaxate în această zi; sînt permise, de pildă, călătoriile (nu şi în ziua următoare, ce încheie Sucotul).

vorbit despre el mai înainte). Ne aflam chiar în acel tren, numai noi doi într-un întreg vagon. Şi cum Târâş-grăpiş are timp, negustorul din Heisin s-a descheiat la haină, s-a întins pe o bancă, de parc-ar fi fost pe moşia lui taică-său, şi s-a pus pe istorisit. Înşira potolit cuvintele şi, în timpul ăsta, îşi mângâia pântecele şi zâmbea mereu, semn că povestea îi făcea mare plăcere.

— Vasăzică, umblaţi de mai multe zile cu Târâş-grăpiş. Asta-nseamnă că ştiţi ce apucătură are: când ajunge într-o staţie, gata.

Uită să mai spună „la revedere”. În *Mersul* serie limpede cât trebuie să stea pe loc: bunăoară, în staţia Zatkeviţ are o oprire de un ceas şi cincizeci şi opt de minute, iar la Sobolivka, despre care vă povestesc, de un ceas şi treizeci şi două de minute, nicio clipă mai mult. Dar, mânca-l-ar rugina, atât la Zatkeviţ, cât şi la Sobolivka, rămâne nemişcat peste două ceasuri, câteodată chiar şi peste trei. Atârnă de cât timp cere „manevra”. Mai e nevoie să vă spun ce e cu „manevra” asta? Se dezleagă locomotiva, iar conductorul, mecanicul şi fochistul, împreună cu şeful gării, cu jandarmul şi telegrafistul, se aştern pe băut berc, sticlă după sticlă. Ce face lumea – călătorii, adică – în timpul „manevrei”? Aţi văzut şi dumneavoastră: e o plictiseală de moarte. Unul cască, altul se bagă-ntr-un ungher şi trage un pui de somn, altul măsoară peronul cu mâinile la spate şi fredonează un cântecel.

Aşadar, Ia Sobolivka, în timpul unei „manevre”, s-a-ntâmplat ce s-a-ntâmplat într-o zi de Hoşana-Raba, înainte de amiază. În faţa locomotivei dezlegate de tren se oprise un ins – nu, nu era dintre călători, ci un evreu localnic, un gospodar din Sobolivka. Ce treabă îl adusese acolo? Nicio treabă.

Fusese la slujba de la sinagogă, apoi se întorsese acasă şi luase o gustare. Era pentru el şi zi de sărbătoare,

şi zi obişnuită. Cel-de-sus semnase ţidula cu ce-i era hărăzii pe lot anul. Ce să se mai frământe? Cum pe acasă n-avea nimic de făcut, îşi luase bastonul şi hai la gară, să-ntâmpine trenul.

Trebuie să ştiţi că, pe la noi, toată lumea obişnuieşte să iasă în întâmpinarea trenului. La ora sosirii lui, ceva te cheamă la gară. Mai ştii? Poate dai cu ochii de careva. De cine oare? Un Cunoscut din Teplik? Vreo cumătră din Obodivka? Preotul din Golovonicvsk? Cam ăştia-s toţi! Cu toate astea, ne ducem mereu la gară. De altfel, trenul mai era pe atunci o noutate, Târâş-grăpiş de-abia se arătase. Oamenii aveau încă ce vedea şi auzi.

Cum a fost, cum n-a fost, fapt e că în gara Sobolivka, în acea zi de Hoşana-Raba, înainte de amiază, un evreu din partea locului, uitând de orice griji, se oprise, cu bastonul într-o mână, în faţa locomotivei trase la peron fără vagoane – şi o privea cu multă luare aminte.

Ei şi? veţi spune. Ce dacă un gospodar din Sobolivka stă şi se uită la o locomotivă? Să se uite sănătos! Dar ce face întâmplarea? Printre călătorii care aşteptau ca Târâş-grăpiş s-o ia din loc se afla şi un preot, chiar cel din Golovonievsk, un târguşor de lângă Heisin. Ca să-şi omoare timpul, părintele se plimbase pe peron, ca tot omul, cu mâinile la spate, până a dat cu ochii de locomotivă. S-a oprit şi, zărindu-l acolo pe evreu, i-a venit chef să-l urzice:

— Ia ascultă, Iudko! Ce-ai văzut aici?

Evreul i-a răspuns îndată, cu oţărâre:

— De unde şi până unde Iudko? Nu mă cheamă Iudko, mă cheamă Berko.

— Fie şi Berko, făcu preotul. La ce te uiţi tu, măi Berko?

Fără a-şi întoarce privirile de la locomotivă, evreul i-a răspuns:

— Mă uit şi eu la minunea asta a lui Dumnezeu. Un

fleac de învârtitură, o rotiţă încolo, o rotiţă încoace – şi namila asta de maşină o porneşte pe şine.

— De unde ştii tu, îi zise preotul, că locomotiva se mişcă îndată ce răsuceşti nişte rotiţe?

— Dacă n-aş fi ştiut, n-aş fi zis, îi răspunse evreul, iarăşi oţărât.

Preotul atâta aştepta:

— Tu ştii numai să înfuleci piroşti!

Evreul s-a-nfuriat de tot (celor din Sobolivka le sare uşor ţandăra):

— Ce-ar fi, părinţele, să urci o clipă cu mine pe locomotivă, ca să-ţi arăt cum porneşte şi cum se opreşte?

Preotului îi pieri pofta de glumă: cum adică? Ovreiaşul ăsta să-l înveţe pe dânsul cum se mână o locomotivă?

— Suie, Herşko, pe locomotivă, spuse el acru.

Evreul nu se lăsă călcat pe coadă:

— Nu mă cheamă Herşko, mă cheamă Berko!

Preotul, ce să mai spună?

— Fie şi Berko! Hai, caţără-te!

— Mă sui eu, zise evreul, dar mai întâi fă-o dumneata!

Preotul îi răspunse cu fiere în glas:

— Tu trebuie să urci cel dintâi, spui doar că te pricepi la locomotive.

Că hâr, că mâr, vă daţi seama că, până la urmă, s-au trezit amândoi pe locomotivă. Evreul s-a şi apucat să-l dăscălească pe preot în tainele ei. A învârtit un robinet spre stânga, apoi alt robinet spre dreapta şi, înainte de a mai schimba o vorbă, şi-au dat îngroziţi seama că locomotiva s-a urnit din loc… şi tule-o pe şine!

Chiar dacă nu-i momentul cel mai nimerit, hai să uităm puţin de locomotiva pornită la drum pe nepusă masă şi să ne întrebăm: cine-i evreul acela din Sobolivka şi cum

de-a-ndrăznit el să se proţăpcască împreună cu preotul pe locomotiva trasă lângă peron?

I se spune Berl-oţetarul. De ce „oţetaruf”? Pentru că trăieşte din oţet, face cel mai bun oţet din colţul nostru de lume. Meseria a moştenit-o de la taică-său, dar el a mers mai departe şi a născocit, cum zicea el, o maşină care scoate oţetul ăsta fără pereche. De-ar fi vrut, zicea tot dânsul, ar fi putut sătura cu oţet trei gubernii. Dar, mai zicea Beri, el nu se dă în vânt după bani, nu vânează averi. Aşa soi de om e oţetarul nostru. N-are şcoală, dar se pricepe la orice treabă, oricât de migăloasă, ştie să umble cu tot felul de maşinării. De unde îndemânarea asta a lui? Trebuie ţinut seama, zicea el, că între a face oţet şi a face rachiu e o legătură, că pentru rachiu e nevoie de o fabrică şi că fabricile, zieea el, au aproape aceleaşi măruntaie ca un tren: şuieră fabricile, şuieră şi trenurile – care-i deosebirea? Ce-i mai de preţ – zicea Beri, ridicând arătătorul de la mâna dreaptă – e puterea, iar puterea o dau cărbunii, zicea el. Cărbunii aprinşi înfierbântă cazanul cu apă, iar apa, când dă în clocot, împinge, zicea el, o bară de fier, care face ca roţile să se-nvârtească, zicea el, în ce parte doreşti: vrei la stânga, atunci învârţi regulatorul la stânga; vrei la dreapta, învârţi regulatorul la dreapta… Simplu, mai simplu nici că se poate!…

Acum, după ce v-am făcut cât de cât cunoştinţă cu oţetarul din Sobolivka şi v-am răspuns, aş crede, la multe nedumeriri, ne putem întoarce la istoria cu locomotiva.

Mai e nevoie să vă descriu zarva şi spaima care s-au iscat în staţia Sobolivka atunci când locomotiva a întins-o „de una singură”? D-apoi groaza care i-a cuprins pe conductor şi pe mecanic! La început, au luat-o la fugă după locomotivă, cu nădejdea c-o vor ajunge din urmă. S-au lămurit însă repede că degeaba gonesc. Locomotiva luase viteză, parcă pentru a le face în ciudă. Ai fi zis că zboară, nu alta. De când umblăm cu Târâş-grăpiş, nu s-a-ntâmplat

niciodată ca locomotiva lui să alerge atât de iute. Conductorul şi mecanicul s-au întors cu buzele umflate şi, împreună cu jandarmul şi şeful staţiei, au întocmit un proces-verbal şi au bătut depeşă pe toată linia: „O locomotivă a fugit de una singură. Luaţi măsuri. Teicgrafiaţi”.

Vă închipuiţi ce panică a dezlănţuit depeşa asta! mai întâi, nici n-a fost înţeleasă. Ce să-nsemne „o locomotivă a fugit de una singură”? Cum s-ar putea mişca o locomotivă „de una singură”? Apoi, ce noimă au cuvintele „luaţi măsuri”? Ce măsuri poţi lua în afară de a bate depeşe? Şi a început hora telegramelor. Teicgn ful lucra îndrăcit. Staţiile îşi puneau întrebări una alteia, dar nimen, nu găsea vreun răspuns. Înfricoşătoarea ştire, vă daţi seama, s-a răspândit în toate orăşelele din jur. Ai fi zis că iadul a coborât pe pământ. La noi, în Heisin, bunăoară, unii ştiau şi câţi oameni au fost omorâţi. Cumplită moarte le fusese hărăzită! Şi când? Chiar în ziu; când fusese hotărât, sub semnătură cerească, drumul fiecăruia în noul an…

Mi-este peste putinţă să vă înfăţişez încrâncenarea din inimile noastre. Să nu-i uităm nici pe bieţii călători rămaşi în staţie la Sobolivka, la mijlocul drumului, ca nişte oi fără păstori. Tocmai acum, de Hoşana-Raba! Pe seară, se intra în plină sărbătoare[26]. Să rămână în Heisin? Ce sărbătoare o să mai fie şi asta?… Călătoyi s-au strâns cu toţii în gară, să caute împreună o ieşire din impas şi să blesteme „năluca” (aşa i-au spus locomotivei îndată ce spălase puţina). La câte nu te puteai aştepta din partea ei! Nu era greu de prevăzut o ciocnire cu celălalt Târâş-grăpiş, care venea dinspre

Heisin, prin Zatkeviţ spre Sobolivka, o ciocnire înfiorătoare, cu tot ce înseamnă o catastrofă de cale ferată: vagoane răsturnate, roti strivite, capete sparte, picioare rupte, mâini smulse şi geamantane făcute ferfeniţă – şi

26 încheierea sărbătorii de Sucot.

sânge, peste tot sânge!…

Deodată – o depeşă! Sosise o depeşă de la Zatkeviţ. Ce spunea? „Adineaori a trecut prin Zatkeviţ, într-o viteză nebună, o locomotivă cu doi pasageri. Par să fie un evreu şi un preot. Amândoi au făcut semne, dar nu s-a înţeles ce. Locomotiva a luat-o spre Heisin”.

De-abia acum s-a stârnit tămbălău. Cum vine asta: un evreu şi un preot pe locomotiva nărăvaşă? Unde vor să fugă? Şi pentru ce? Şi cine-o fi evreul? Dar preotul?… O vorbă, încă o vorbă, din întrebare-n întrebare s-a aflat că evreul e chiar din Sobolivka. Cine-i? îl cunoaşteţi? Toată lumea îl cunoaşte pe Berl-oţetarul din Sobolivka! Dar de unde se ştie că-i el? Nişte evrei din Sobolivka se jurau că l-au văzut pe locomotivă împreună cu preotul şi că amândoi le-au făcut semne cu mâna… Dar cum de-au ajuns ei pe locomotivă şi ce voiau să arate dând din mâini?

Era atâta fierbere în gară că, vă daţi seama, repede s-a auzit în Sobolivka despre amestecul lui Beri în tărăşenia asta. Cu toate că târgul nu-i departe de staţie, istoria, până a ajuns acasă la oţetar, s-a umflat întruna, fiecare adăugând câte ceva. Nevastă-sa, biata, s-a speriat atât de tare, că a leşinat de vreo zece ori şi a fost nevoie de doctor… în gară au năvălit îndată puzderie de evrei. Ca să scape de hărmălaie, şeful gării a poruncii jandarmului să-i alunge de acolo.

Aşa stând lucrurile în staţie, să vedem acum ce s-a mai întâmplat cu cei doi călători – Doamne, cât de nepotriviţi! – de pe locomotiva-nălucă. Uşor de spus „să vedem ce s-a mai întâmplat cu cei doi…” i Cine poate şti ce s-a petrecut cu adevărat? N-avem încotro, trebuie să-i dăm crezare lui Berl-oţetarul. El povesteşte atâtea năzdrăvănii, că, de-ar fi numai pe jumătate adevărate, tot ar fi de ajuns. Îl cunoscusem bine şi mai înainte, dar niciodată nu l-am auzit înşirând la gogoşi.

Cele întâmplate în primele clipe, povestea el, i s-au

şters din amintire. Şi nu pentru că s-ar fi speriat, ci fiindcă nu putea pricepe, zicea dânsul, de ce locomotiva nu a mai vrut să-l asculte. Era de aşteptat ca, la o a doua învârtire a regulatorului, locomotiva să se oprească. Când colo, şi-a dat drumul mai repede ca înainte. Parcă zece mii de draci ar fi împins-o din spate. Alerga, zicea Beri, cu aşa o iuţeală, că stâlpii de telegraf îi fugeau prin faţa ochilor ca muştele. Capul a început să i se învârtă şi picioarele i s-au tăiat…

Ceva mai târziu, zicea el, când şi-a mai revenit din zăpăceală, şi-a amintit că locomotiva are şi o piedică pentru a o ţine în loc, o frână, zicea el, de fapt două, o frână de mână şi una cu aer – o rotilă, care, de-o întorci cât trebuie, face ca maşina să se oprească ascultătoare. S-a repezit atunci spre rotilă, dar un braţ i s-a pus în calc: „Stai!” Braţul preotului, vă daţi seama. Alb ca varul, părintele abia putea vorbi.

— Ce vrei să faci? l-a întrebat pe Beri, cu tremur în glas.

— Să opresc locomotiva, i-a răspuns oţetarul.

— Ferească Dumnezeu să te mai atingi de maşină! strigă preotul cât putu. Dacă nu te astâmperi, le iau de guler şi te arunc din locomotivă. Ai să uiţi şi că te cheamă Moşko!

— Mă cheamă Berko, nu Moşko! făcu Beri şi încercă să-i desluşească rostul rotilei de frână.

Preotul, om aprig, nu se lăsă înduplecat:

— De-ajuns ai învârtit maşinăriile astea, învârti-le-ar şi pe line, ovrei afurisit ce eşti! mai bine ţi-ai fi rupt gâtul înainte de a te juca cu viaţa mea!

— Crezi, părinţele, îi spuse Beri, că cu ţin la viaţa mea mai puţin decât ţii dumneata la viaţa dumitale?

— Viaţa ta? izbucni preotul. Ce preţ poate avea o viaţă de câine?

Asta l-a supărat tare pe Beri. De aceea, zicea el, i-a dat preotului o porţie, să n-o uite toată viaţa.

— Mai întâi, îi spuse Beri, şi de un câine ţi se face milă. După legea noastră, nici de un câine n-ai voie să te atingi. E şi el o făptură a Domnului… Apoi, de ce ar pune Dumnezeu viaţa unuia mai prejos de viaţa altuia? Nu ne tragem cu toţii din aceeaşi spiţă nobilă, din tata Adam? Şi nu mergem cu toţii în acelaşi pământ? Vezi, părinţele, care-i deosebirea dintre noi? Eu fac ce pot să opresc locomotiva, vasăzică am grijă de amândoi, iar dumneata ai fi în stare să mă azvârli de pe locomotivă, adică să omori un om…

Şi i-a turnat multe asemenea cuvinte frumoase, l-a mustrat cu atâtea pilde dulci, că mai-mai să-l lovească damblaua pe preot.

În timp ce vorbeau, zicea Beri, au zărit staţia Zalkeviţ, cu şeful gării şi jandarmul uitându-se înspăimântaţi la ei. Au început amândoi să le facă semn cu mâna, dar aceia n-or fi înţeles nimic. Neavând încotro, s-au lăsat purtaţi de locomotivă mai departe, spre Heisin adică. Atunci, povestea Beri, preotul s-a mai muiat. Dar tot nu l-a lăsat să se apropie de maşinării. Pe neaşteptate, îl auzi spunând:

— Măi Leibko, vreau să te întreb ceva…

— Mă cheamă Berko, nu Leibko!

— Fie şi Berko! Ia zi-mi, Berko, ai fi în stare să te arunci odată cu mine de pe locomotivă?

— Pentru ce? făcu Beri. Să ne căutăm înadins moartea? Doamne fereşte!

— Oricum, zilele noastre s-au sfârşit, spuse preotul.

— Cine zice asta? îi răspunse Beri. De unde şi până unde? Dacă vrea Domnul, ohoho, multe mai poate el!…

— Ce vrei să spui? întrebă preotul.

Beri avea răspunsul pregătit:

— Părinţele, noi, evreii, avem azi o zi mare, Hoşana-Raba îi zice. În ziua asta, cerurile sortesc, cu iscălitură în regulă, fiecărui om, fiecărei vietăţi, viaţa sau moartea –

chiar şi ce fel de moarte. Şi-atunci, dacă Dumnezeu a hotărât să mor, nu mai pot face nimic. C-oi muri sărind din locomotivă sau sub ca, ori de trăsnet – nu-i nicio deosebire. Chiar şi pe drumul drept, dacă asta-i voia Domnului, poţi aluneca şi muri. Dar dacă Atotputernicul a hotărât să rămân în viaţă? De-abia n-ar avea rost să sar de pe locomotivă!

Povestind astea, Berl-oţetarul din Sobolivka se jura că spune adevărul – şi erau atât de fierbinţi jurămintele lui, că păgân dac-ar fi fost, tot l-ai fi crezut.

Şi-a venit minunea. Când s-au apropiat de Heisin şi au zărit coşul fabricii din oraş, locomotiva a început să gâfâie obosită şi să-şi încetineze mersul puţin câte puţin, până când, cu un oftat de uşurare, a stat locului. Beri a înţeles de ce: cazanul rămăsese fără cărbuni, apa se răcise şi nu mai era cine să pună roţile în mişcare. Cum i se întâmplă omului când nu mai pune nimic în gură, zicea el…

— Ce ţi-am zis, părinţele? făcu Beri. Dacă Dumnezeu n-ar fi scris în catastiful lui că trebuie să ne mai bucurăm de viaţă, cine ştie cât ar mai fi alergat locomotiva şi ce s-ar fi ales din noi pe cele meleaguri?

Preotul, povestea Beri, lăsase ochii în jos şi tăcea. Ce-ar mai fi putut spune? Abia mai târziu, când s-au despărţit, s-a apropiat de dânsul şi i-a întins o mână:

— Iartă-mă, Itko!…

Beri n-a înghiţit-o nici de data asta:

— Mă cheamă Berko, nu Itko!

— Fie şi Berko, îi spuse preotul. Ştii ce, Berko? Nu m-am aşteptat să fii aşa un…

Ultimul cuvânt nu s-a mai auzit, pentru că preotul îşi suflecase poalele anteriului şi o luase la sănătoasa, pesemne spre casa lui din Golovonicvsk. Dânsul, Beri vreau să spun, s-a îndreptat spre Heisin, că-i era mai aproape oraşul nostru.

Şi-a petrecut aici sărbătoarea, a mulţumit Domnului

că a scăpat numai cu o spaimă şi a povestit de o mie de ori, de la cap la coadă, ceea ce i s-a întâmplat, adăugând de fiecare dată noi amănunte uluitoare. Toţi localnicii din Heisin s-au ţinut de capul lui, rugându-l să le calce pragul, bineînţeles din dorinţa de a auzi chiar din gura lui povestea minunii de Hoşana-Raba…

Nuntă fără lăutari

«V-am făgăduit, mi se pare, să vă povestesc despre încă o minune care s-a petrecut… mai încape vorbă? tot cu drăguţul de Târâş-grăpiş. Mulţumită ei, am scăpat de un mare necaz. Dacă vreţi să ascultaţi istoria asta, atunci, nu vă supăraţi, întindeţi-vă pe banca asta, iar cu o să mă întind pe cealaltă. Aici nu mi-o la îndemână.»

Aşa mi-a vorbit odată acelaşi negustor din Heisin, în timp ce călătoream cu trenul de linie îngustă căruia cei de pe acolo îi zic Târâş-grăpiş. Şi, pentru că ne aflam, ca mai întotdeauna, numai doi inşi în lot vagonul, fiind şi de-ajuns de cald, ne-am scos surtucele, ne-am descheiat la veste şi ne-am tolănit ca la mama acasă, el pe o bancă, eu pe alta. Dânsul s-a pus pe povestit, cum îi era obiceiul, potolit, fără zor, iar eu îl ascultam cu mare atenţie întipărindu-mi în minte fiece cuvânt, ca să pot apoi reda povestea întocmai.

«Asta a fost pe vremea de tristă amintire a „constituţiei”[27], când au căzut pe capul evreilor tot felul de „fericiri”. Aflaţi că noi, în Heisin, nu ne-am temut niciodată de un pogrom. Şi ştiţi de ce? Pentru că în târgul nostru nu existau ciomăgari. Dar, vă daţi seama, s-ar fi găsit până la urmă nişte haimanale gata să ne scuture oleacă, să ne rupă oasele adică. Dovadă, atunci când au început să ajungă la Heisin veşti despre „bucuriile” din împrejurimi, nişte domni de pe la noi, în marca lor „bunătate”, au trimis în secret o misivă acolo unde trebuia: întrucât, ziceau ei în misivă, ar fi drept ca şi la noi, în Heisin, să se facă ceva, dar nu e cu cine, vă rugăm cu plecăciune să ne săriţi în

27 V. nota*, p.27.

ajutor, trimiţându-ne „oameni”…

Şi, vă daţi seama, n-au trecut nici douăzeci şi patru de ceasuri că soseşte o ştire, tot în secret, precum că le vin „oameni”. De unde? Din Jmerinka, din Kazatin, din Razdicina şi din alte asemenea locuri faimoase prin mardeiaşii lor. Chestia e: cum de s-a aflat de taina asta sfântă? Vă daţi seama, avem şi noi o iscoadă. Îl cheamă Nochaleargă. E şi el cineva în capătul nostru de ţară. Să vi-l descriu, ca să-l cunoaşteţi îndeaproape.

După poreclă aţi înţeles, nu-i aşa? că a crescut mai mult în înălţime decât în lăţime. Dumnezeu i-a dat o pereche de picioare ca să nu stea o clipă locului. Nu ştie ce e odihna şi rareori e de găsit acasă. E prins într-o mic de treburi, mai mult ale altora, decât ale sale. Ţine o tipografic; asta-i afacerea lui. Şi pentru că altă tipografic nu mai este în Heisin, are mereu de-a face cu stăpânirea şi cu moşierii de pe aici, se bate pe burtă cu toată funcţionărimea, aşa că nimic nu-i poate fi ascuns.

„Fericita” ştire ne-a venit prin iscoada asta a noastră. De fapt, Noch-alcargă a bătut darabana în lot târgul. Se-nţelege, i-a şoptit fiecăruia la ureche: „Ţi-o spun numai ţie. În nimeni altul n-am încredere”. Aşa a aliat oraşul, de la o margine la alta, că vin huliganii şi că s-a făcut un plan cum să fie bătuţi evreii. Se ştia chiar ziua şi ceasul când va începe snopeala, de unde vor porni bătăuşii şi încotro se vor îndrepta – totul de-a fir-a-păr. Oraşul a încremenit de spaimă, vă daţi seama. Dar cine credeţi că s-a speriat cel mai mult? Sărăcimea! E de mirare, s-ar zice. Mă rog, bogătaşii au de ce se-ngrozi într-o împrejurare ca asta. E uşor de priceput: le e frică să nu rămână pe drumuri cât ai bate din palme. Dar voi, calici din iată-n fiu, de ce tremuraţi? Ce mare lucru aveţi de pierdut? Cu toate astea, să-i fi văzut cum şi-au luat copiii în braţe şi, lăsând totul baltă, au fugit care-ncotro să se ascundă. Unde se poate ascunde un evreu? în beciul unui creştin cumsecade, ori în

podul casei notarului, ori la directorul fabricii. Fiecare-şi găseşte un ungher.

Numai cu unul, aşa cum mă vedeţi, n-am vrut să mă ascund. O să spuneţi c-o fac pe viteazul, dar ascultaţi-mă şi-o să vedeţi că am dreptate. Mai întâi se pune întrebarea: poţi oare scăpa dintr-un pogrom? Pe urmă, recunosc, poate că nu m-aş fi arătat nepăsător şi m-aş fi ascuns şi eu în clipele grele. Dar unde să te ascunzi? Cum poţi fi sigur că acel creştin cumsecade, ori notarul, ori directorul fabricii… atunci când ne va ajunge cuţitul la os… mă-nţelegeţi? Şi, pe lângă asta, cum să laşi oraşul aşa, de izbelişte? Să dai bir cu fugiţii nu-i mare scofală. Trebuia pus ceva la calc. Dar, Dumnezeule-Doamne, ce pot face evreii? Tot la stăpânire e nevoie să ajungă. Veţi fi având şi în comunitatea dumneavoastră vreun fruntaş cu uşi deschise la stăpânire. La noi, în Heisin, e unul dintr-ăştia, îi zice Nahmen Kasoi. Un antreprenor cu barba tunsă rotund, cu vestă de mătase, cu o casă a lui. Fiind antreprenor de drumuri, se cunoaşte bine cu primarul. Bea cu el ceai, la aceeaşi masă. S-a potrivit ca primarul nostru de atunci să fie un om de treabă, să-l pui la rană, zău aşa. Vreau să spun că se lăsa plătit. Lua un ban, cu precădere prin Nahmen Kasoi. La drept vorbind, lua de la oricine. De ce nu? Dar prin Nahmen o făcea cu mai multă plăcere. Deh, mă înţelegeţi, nu o dală au bătut ci palma…

Aşadar, s-a stat de vorbă cu Nahmen şi s-a-ntocmit o listă. Au ieşit bani, vă daţi seama, o sumă frumuşică, pentru că, în asemenea timpuri, nu te poţi duce la un domn din ăştia mari fără a-i pune în palmă ceva care să-i frigă degetele… Bineînţeles, primarul ne-a liniştit pe dală. Puteţi fi fără grijă, ne-a spus el, n-are să se-ntâmple nimic. Iar e bine!… Numai că noi, în Heisin, avem o iscoadă care vede tot şi ştie tot, pe Noeh-alcargă. Ce-a făcut el? A împrăştiat, fireşte în taină, prin tot oraşul, zvonul cum că s-a primit o depeşă de la ciomăgarii aşteptaţi, pe care, se jura pe ce

are mai sfânt, a citit-o cu ochii lui – şi care spunea doar atât: „Venim!” Un singur cuvânt, dar în stare să ne bage-n sperieţi. Câţiva dintre noi am dat fuga la primar:

— E de rău, Înălţimea Voastră!

— Cec de rău? a întrebat el.

— A sosit o depeşă, i s-a răspuns.

— De unde?

— Ştiţi dumneavoastră de unde.

— Şi ce spune depeşa?

— „Venim!” Asta spune depeşa.

Primarul a izbucnit în râs:

— Mari prostovani mai sunteţi! Chiar ieri am cerut să mi se trimită de la Tolcin o companie de cazaci.

Când am auzit de cazaci, parcă a crescut o piele nouă pe noi. Un evreu, când simte lângă el un cazac, prinde dintr-odată puteri şi nu-i mai pasă de nimeni şi nimic… Toată chestia era: cazacii de la Tolcin vor păşi în Heisin înaintea bătăuşilor din Jmerinka? S-ar fi zis că bătăuşii vor fi primii, pentru căci puteau lua trenul, în vreme ce cazacii umblă călări. Dar ne-am pus nădejdea în trenişorul nostru. Marc-i Dumnezeul evreilor şi el poate face ca Târâş-grăpiş să-ntârzie câteva ceasuri… La urma urmei, asta-i o treabă obişnuită, i se-niâmplă-n fiece zi…

N-o să vă vină să credeţi, dar de data asta n-a mai întârziat. A trecut parcă înadins, prin toate staţiile, după orar. Vă daţi seama cât ne-a tremurat inima când s-a aflat – fireşte, de la iscoada noastră – că s-a primit o depeşă de la staţia vecină, Kriştopovka: „Venim!” Dar nu numai „venim!”, ci: „Venim, uraaa!” De bună seamă, o delegaţie a alergat cu ştirea la primar şi l-a rugat în genunchi să nu se bizuie pe cazaci, c-or veni ci odată şi odată, ci să trimită la gară poliţişti, măcar de sămânţă, să nu se creadă că ţara-i în pradă, că legile nu fac nici cât o ceapă degerată. Primarul nu s-a lăsat prea mult rugat. Ne-a făcut pe plac, ba chiar a întrecut aşteptările noastre. Anume? Şi-a-

mbrăcat uniforma, cu toate decoraţiile, şi, punându-se în fruntea întregii poliţii a oraşului, s-a-ndreptat spre gară „să-niâmpine trenul”.

Numai că neoamenii porniţi împotriva noastră n-au stat nici ci, vă daţi seama, cu mâinile-n sân. Şi-au pus şi ei straie de sărbătoare, cu decoraţii, au luat cu ei câţiva preoţi şi au ieşit şi ei „în întâmpinarea trenului. Primarul nu s-a sfiit să-i întrebe: „Ce faceţi dumneavoastră aici?” I-au răspuns cu aceeaşi întrebare: „Dar ce faci dumneata aici?” – cuvânt cu cuvânt. Primarul le-a spus atunci că degeaba încearcă ei să tulbure apele: câtă vreme va sta în fruntea oraşului, la Heisin n-o să fie pogrom. Da, aşa le-a vorbit, foarte tăios. Dar dumnealor i-au râs în nas şi i-au răspuns: „Vedem noi îndată”…

De-abia au spus asta, că s-a auzit de departe un şuierat. Nouă tuturor, vă daţi seama, ne-a îngheţat sângele în vine. Venea Târâş-grăpiş, veneau huliganii… Aşteptam încremeniţi un al doilea şuierat, urmat de un „uraaa!”. Ce va fi după aceea? O ştiam din cele petrecute în alte locuri… într-adevăr, s-a mai auzit un şuierat, dar n-a fost să fie cum ne-am aşteptat. S-a-ntâmplat ceva de pomină, cum numai cu Târâş-grăpiş se putea întâmpla. Ascultaţi…

În gară, mecanicul a oprit locomotiva, a coborât liniştit din ea şi s-a dus de-a dreptul la bufetul gării, ca de obicei: Lumea se uita uluită la el. Cineva i-a aţinut calea:

— Dom mecanic, unde-s vagoanele?

— Care vagoane?

— Nu vezi c-ai venit numai cu locomotiva, fără vagoane?

Mecanicul a făcut ochii mari şi a răspuns:

— Ce, e treaba mea? Vagoanele-l privesc pe şeful de tren…

— Dar unde-i şeful de tren?

La care mecanicul a răspuns ca mai înainte:

— Ce, e treaba mea? Conductorul îmi dă un semnal

cu fluierul că e gata; cu, cu sirena, îi dau de înţeles că şi maşina-i gata – şi o pornesc. N-am două perechi de ochi, ca să văd ce-i la spatele meu…

După câte spunea, avea dreptate. Ce mai încoace-ncolo. Târâş-grăpiş sosise, dar fără pasageri. Vasăzică, nuntă fără lăutari…

Mai târziu, s-a aflat că plecase spre noi o bandă de zdrahoni, aleşi pe sprânceană, unul şi unul, cu bâlc, furci şi alte scule de cotonogii. Băuseră votcă, erau cu chef şi, de-atâta veselie, în gara vecină, Kriştopovka, au făcut-o de oaie: i-au îmbătat pe conductor, pe fochist şi pe jandarm. Aşa se face că, înainte de plecarea din staţie, le-a scăpat un fleac: să lege vagoanele de locomotivă.

Mecanicul a dat drumul locomotivei spre Heisin după ceasornic, dar toate vagoanele au rămas la Kriştopovka. Şi, ceea ce-i mai frumos, nimeni – nici din trupa de mardeiaşi, nici dintre ceilalţi călători, nici conductorul – nu s-a sinchisit că stăteau pe loc.

Au tot golit la sticle şi doar într-un târziu a băgat şeful gării de seamă că vagoanele mai erau în staţie, dar locomotiva… Unde-i locomotiva? S-a luat cu mâinile de cap. Abia atunci au văzut cu toţii în ce încurcătură au intrat. S-a iscat o hărmălaie asurzitoare. Se învinuiau unii pe alţii: banda de bătăuşi a sărit cu gura la conductor, conductorul s-a năpustit asupra bandei – şi s-au tot bruftuluit între ei până când au înţeles că trebuie să-şi ia picioarele la spinare ca s-ajungă la Heisin. N-aveau de ales. S-au aşternut, prin urmare, la drum, şi au sosit cu bine la noi, în cântece şi unele.

Numai că era prea târziu… Pe străzi se plimbau căzăceii din Tolcin pe căluţii lor, aşa că, vă daţi seama, într-o jumătate de ceas, din haita de huligani n-a mai rămas nici urmă. S-au risipit ca şoarecii pe vreme de foamete – şi duşi au fost, ca zăpada într-o zi de vară…

Ei, vă întreb: nu s-ar cuveni oare să-l poleim cu aur?

De trenul nostru vorbesc, de Târâş-grăpiş…

Sau măcar să se povestească în cărţi despre dânsul!»

Gimnaziul lamă. În faţa mea şade un evreu de vârstă mijlocie, cu o bărbuţă gălbuie, niţel încărunţită. Gulerul de blană al paltonului, cam ros. Intrăm în vorbă.

— Nici duşmanul cel mai hain, îmi spune, nu e în stare să-ţi facă răul pe care ţi-l poţi singur pricinui, mai ales când îşi caută de lucru şi o femeie, adică nevasta. De ce zic asta? Uită-te la mine. Sunt un evreu ca mulţi alţii. Nu-mi stă scris pe faţă cât de bogat sunt ori dacă am scăpătat. Am avut cândva bani, dar nu e vorba numai de bani. Crede-mă, până la urmă banii nu fac două parale. Obrazul e totul. Eram un om liniştit, la locul lui. Nu-mi plăcea să stârnesc zarvă în jurul meu, ca atâţia gălăgioşi plini de ei. Nu! îmi vedeam fără tămbălău de treburile mele, era să dau faliment de câteva ori tot fără tămbălău, m-am înţeles iarăşi fără tămbălău cu creditorii şi am luat-o de la capăt din nou fără tămbălău. Numai că există pe lumea asta şi un Dumnezeu, care m-a binecuvântat cu o nevastă…

Nu-i de faţă „aşa că putem vorbi deschis. O femeie cum sunt atâtea. Nu fără calităţi. Bine făcută, nu-i fie de deochi, de două ori cât mine, şi deloc urâtă, ba chiar frumoasă aş zice, şi deşteaptă, cap de bărbat. Ei, aici e buclucul. Nu-i bine, ascultă-mă, nu-i deloc bine ca femeia să se socoată bărbat. Cel-de-sus a chibzuit bine când l-a făcut petădam înaintea Evei. Dar înţelege-te cu nevastă-mea!

— Că Dumnezeu, zicea ca, l-a făcut mai întâi pe Adam şi pe urmă a făcut-o pe Eva – asta-i treaba lui. Dar ce vină am eu că numai unul din călcâiele mele are de zece ori mai multă minte decât ai tu în cap?

— De unde şi până unde ai mai scos-o şi pe asta? o întreb

— Cum de unde? îmi răspunde. Omule, totul trebuie

făcut cu judecată. Care dintre noi, zice, s-a gândit că băiatul trebuie dat la gimnaziu? Eu sau tu?

— Dar de ce neapărat la gimnaziu? zic. Poate învăţa foarte bine *Tora*[28] acasă!

— N-ai să mă îndupleci niciodată, zice, pe chestia asta. Aşa face astăzi toată lumea, aşa vreau să fac şi eu: băiatul trebuie dat la gimnaziu.

— După mine, zic, lumea a înnebunit.

— Ai rămas numai tu, zice, cu mintea întreagă. Noroc că nu te ia nimeni în scamă.

— Fiecare om, zic, are părerea lui.

— Dea Domnul, zice, ca duşmanii mei şi duşmanii prietenilor mei să aibă în buzunare, şi în dulapuri, şi în casele de bani atâta cât ai tu în cap! Altfel ar arăta atunci lumea!

— Vai de bărbatul, zic, căruia nevasta-i suflă-n borş!

Ce mai tura-vura! Tu-i spui una, că-ţi răspunde alta. Tu-i spui o vorbă, că-ţi toarnă o mie. Iar dacă taci, se pune pe bocit, ba mai şi leşină, că ţi se face lehamite de viaţă. Ce să mai întind vorba? A rămas pe-a ei. Când vrea dânsa ceva, nu încape nu…

Uşor de spus: gimnaziu. Nu intri cu una, cu două. E un hop mare de sărit. Mai întâi trebuie să treci prin „cursurile pregătitoare”. Ei şi? Sunt un fleac pentru feciorașul nostru. Îi are pe toţi în buzunar. Poţi cutreiera toată împărăţia şi nu dai de unul ca el. Vei spune că mă laud, ca orice tată. Nu, nu mă laud. Are un cap fără pereche. Ce s-o lungesc? S-a prezentat la „cursurile pregătitoare” şi… a căzut. Luase un 2 la aritmetică. E slab, mi s-a spus, la socoteli, are de furcă la matematică. Poftim! Băiatul e un cap neîntrecut în toată împărăţia şi ei îmi umblă cu poveşti… Matematică! Fapt e că nu l-au primit.

---

28 Cele cinci cărţi ale lui Moisc – Pentateuhul – , cu care se deschide Biblia.

Cum să nu mă doară-asta? Până la urmă, cu mintea mea de bărbat, nu de femeie, ce mi-am spus? Mai bine aşa! încă un evreu fără gimnaziu. Nu-i nicio nenorocire.

Ce te faci, însă, cu nevastă-mea, cu ideea ei fixă: gimnaziu şi iar gimnaziu?

— Să-mi fii sănătoasă, îi zic. Leapădă-te de nebunia asta! Ce-are nevoie de gimnaziu? La recrutare? Nicio grijă: e doar singur la părinţi – şi pe ăştia nu-i ia la armată. Te gândeşti la carieră? Şi ce dac-o să fie negustor ca mine şi ca alţi evrei? i-o fi sortit să sc-mbogăţească, să ajungă chiar bancher. Ar fi o nenorocire?

Dar vorbeam la pereţi.

— E mai bine, zice ca, că n-a intrat la „cursurile elementare de pregătire”. O să fie primit la „cursurile superioare”.

— Nu înţeleg, zic eu.

— Iac-aşa! „Cursurile superioare” sunt „cursurile superioare”. Cu mintea lui fără pereche în toată împărăţia, acolo e locul băiatului nostru.

Când la o adică, iarăşi un 2. Dar nu la matematică. Un alt ponos: nu stă bine cu ortografia. Dar nu cu toată ortografia; numai o literă îi dă de furcă: „iati”. O pune el pe hârtie, dar nu acolo unde trebuie... Mic puţin mi-a păsat. Ce? N-am să nimeresc cu la iarmaroacele din Poltava sau Łódź fiindcă fiu-meu nu ştie unde să pună litera „iati”? Dar ca, nevastă-mea, când a aflat că băiatul a fost trântit pentru un flecuşteţ de literă, a dat buzna la director: „Vă rog, mai ascultaţi-l o dală, de la cap la coadă, şi-o să vedeţi: e bine pregătit, ştie carte”. I-au făcut pe plac – şi iar i-au dat un 2, dar nu un simplu 2, ci un 2 minus. Crezi, cumva, că s-a terminat cu asta? Deloc. A ieşit iarăşi cu nervi, cu strigăte, cu tărăboi: iar nu l-au primit! Nu se poate, nu se poate!

— Asta-i situaţia, zic. Ce vrei? Să ne luăm zilele? Evreul c-nvăţat cu alde-astea...

Te pui cu nevastă-mea? S-a aprins şi mai mult şi a dat drumul la blesteme, cum numai ca ştie. Asta ca asta. Dar mi-era tare milă de cel mic: ceilalţi băieţi vor îmbrăca surtuce cu nasturi albi, iar el nu! Am încercat să-l mângâi:

— Tare eşti prostuţ! îi zic. Unde stă scris că toţi trebuie să intre? Mai rămâne câte unul şi pe acasă. Cât despre recrutare, mai e până atunci…

Nevastă-mea, auzindu-mă, s-a năpustit asupra-mi ca o leoaică:

— Te-a apucat mila? Vrei să se aleagă din el un bleg şi un nevolnic? Mai degrabă, zice, caută-i un preparator ca lumea, un rus, pentru gramatică!

Ai auzit? îi ţineam până atunci un preparator de matematică şi un învăţător pentru cele sfinte evreieşti. Nu, îi mai trebuia un dascăl, de gramatică! Fireşte, i-am făcut pe plac. Când vrea dumneaei ceva, nu încape nu…

Aşadar, ne-a intrat în casă şi un preparator de gramatică, un rus, fireşte: nu, ferească Dumnezeu, un evreu. Nu-i de glumit cu gramatica în clasa-ntâi. Gramatica-i ceva iute, ca hreanul. Cu gramatica şi cu litera „iati” nu te joci! Mi-o ruşine să-ţi povestesc ce-am îndurai de la noul preparator, ce zile fripte ne-a făcut. Ne batjocorea de la obraz. Bunăoară, arde-l-ar focul, n-a găsit alt cuvânt decât „usturoi”, pe care băiatul să-l turuie potrivit gramaticii: „usturoiul – al usturoiului – usturoiului – pe usturoi…”, naiba să-l ia! De n-ar fi fost nevastă-mea, l-aş fi luat de guler şi l-aş fi azvârlit cât colo, cu usturoiul lui cu tot. Ei nu-i păsa. Băiatul să ştie unde să-l pună pe „iati” şi unde nu – asta contează. L-au chinuit toată iarna. Abia spre vară a intrat în foc.

Ai să zici, poate „că iar a venit acasă cu un 2. Nu, a adus un 4 şi chiar un 5. Bravo! Să fie într-un ceas bun! Felicitări!… Află că ne-am grăbit cu felicitările. Abia prin august urma să se ştie dacă va fi primit în gimnaziu. De ce nu acum? Fără întrebări! Evreul c-nvăţat cu alde-astea…

A venit şi luna august. Nevastă-mea n-avea astâmpăr. Mereu pe drumuri: de la director la inspector, de la inspector la director.

— Ce tot alergi ca turbată, îi zic, de la un ştab la altul?

— Cum adică „de ce alerg”? Uiţi pe ce lume trăim? Nu ştii ce se întâmplă azi cu procentele în gimnazii?

Avea dreptate. Până la urmă nu l-au primit. Vrei să ştii de ce? Fiindcă n-a avut doi de 5. Dac-ar fi căpătat doi de 5, ne-au spus, atunci *poate* c-ar fi intrat. Auzi? *Poate*!… îmi era jale de el, de cel mic: îşi înfundase capul în pernă şi plângea de-ţi rupea inima. N-am găsit altă ieşire decât să-i luăm încă un preparator, de astă dată chiar un elev al gimnaziului, dar am schimbat macazul: băiatul să intre de-a dreptul în clasa a doua. Şi asta de-abia nu era o joacă. Pe lângă matematică şi gramatică, alte cazne: geografie, caligrafie şi mai ştiu eu ce! O fi greu, nu zic nu. Dar de desluşit o filă din *Talmud*[29] e şi mai greu – şi dai acolo de mai multă înţelepciune. Dar ce să-i faci? Evreul e-nvăţat cu alde-astea…

Lecţiile se ţineau lanţ. Se trezea dis-de-dimineaţă – lecţii! îşi făcea rugăciunea şi îmbuca ceva – lecţii! Ziua-ntreagă – lecţii! îl auzeam tocind până spre miezul nopţii: nominativ, dativ, conjugare, declinare – că-mi ţiuiau urechile. Bietul băiat: nici tu somn ca lumea, nici tu mâncare ca lumea…

— Îi scoţi sufletul fără niciun rost, îi zic nevestei melc. O să-l bagi în boală, Doamne fereşte!

— Muşcă-ţi limba! îmi zicea ea.

Şi iar a intrat în foc. Când ne-am uitat la note poate n-ai să crezi: numai de 5! Nu-ţi spuneam? Un cap ca al lui nu-i în toată împărăţia. Cu toate astea, degeaba l-am căutat pe lista celor reuşiţi. Nu-i şi nu-i! Disperare! Urlete!

---

29 Vastă culegere de scrieri juridico-morale şi literare evreieşti (sec. 3 î. de H. – sec. 5 d.h.).

E o crimă! Cum de-i cu putinţă! Doar a luat 5 pe toată linia! Nevastă-mea ştia unde să alerge, la ce uşi să bată, până ce a fost rugată să-i mai lase în pace; de fapt, între noi să rămână, au dat-o pur şi simplu afară. Şi, tocmai pentru că au dat-o afară, a intrat ca o furtună în casă, răzbunându-se pe mine:

— Tată eşti tu? Dac-ai fi, zice, un tată adevărat, te-ai face luntre şi punte să ajungi la director cu o pilă!

Poftim, încă o corvoadă pe capul meu! Nu-mi erau de-ajuns atâtea angarale, poliţele neachitate, umblatul pe la iarmaroace şi celelalte belele negustoreşti?

— Vrei să dau faliment, îi zic, din cauza gimnaziului tău şi a claselor tale? Uite, îmi stau aici, în gât!

Nu sunt decât un om şi mă temefam c-o să crape fierea-n mine., Dar a fost tot pe-a ei. Când vrea dânsa ceva, nu încape nu…

Aşa c-am început să caut un fir, să descopăr pile. Mi-am pus obrazul în joc şi am primit destule afronturi.

— Dumneata, reb Am, îmi zice unul, eşti, slavă Domnului, un om cu stare şi ai un singur fecior. De ce-l tot canoneşti? Ce vrei să scoţi din el?

Să-i fi spus că am o nevastă cu o idee fixă: gimnaziu, gimnaziu, gimna-ziu? Dar m-am abţinut şi eu, că doar nu-s un fiştecare. Cu ajutorul lui Dumnezeu am dibuit o calc şi am pătruns în biroul spăimosului aceluia de director. I-am spus tot ce aveam de spus: aşa şi aşa şi aşa… Sunt în stare, slavă Domnului să discut cu un dregător din ăştia, nu e nevoie să mi se înţepe limba…

— Ce doriţi? m-a întrebat.

— Domnule director, îi zic eu cu glas potolit, nu sunt un bogătaş, dar am un singur băiat, tare bun la învăţătură. Eu ca eu, zic, nevată-mea ţine, însă, cu tot dinadinsul să intre în şcoală…

Dânsul se face că nu pricepe şi mă întreabă iar:

— Şi ce doriţi?

M-am tras, mai aproape de el şi i-am spus din nou povestea, cu glas îndulcit:

— Cucoane, îi zic, n-am avere, dar mi-a dat Dumnezeu un băiat, singurul meu copil, cu minte dezgheţată. Vreau să-l dau la învăţătură; mă rog, cu mai puţin, dar nevastă-mea-i dornică…

Am apăsat pe *tare* ca să mă-nţelcagă. Degeaba. Ba dădea şi semne de enervare:

— Şi totuşi ce vreţi de la mine?

Am băgat atunci încetişor mâna în buzunar, am scos de-acolo tot încetişor ceea ce-i pregătisem şi i-am spus la fel de încetişor:

— Iertaţi-mă, domnule director, Dumnezeu nu m-a răsfăţat cu bănet, dar mi-a dăruit un fecior deştept… cu ea eu… dar nevastă-mea…

Şi i-am împins plicul. A priceput, în sfârşit, ce doresc. A deschis atunci un catastif şi m-a întrebat cum îl cheamă pe băiat şi în ce clasă vreau să intre. Asta aşteptam. I-am spus că mă cheamă Kaţ, Aron Kaţ, şi că pe fecioru-meu îl cheamă Moise, adică Moşke, şi că vrem să-l înscriem în clasa a treia. Ştii ce mi-a răspuns? Dacă mă cheamă Kaţ şi pe băiat îl cheamă Moise, adică Moşke, şi dacă vreau să intre în clasa a treia, atunci să vin cu el în ianuarie; atunci o să intre la sigur… Vezi? Se înmuiase. Când ungi roata, se învârte mai uşor. Dar tot m-a amânat. Ce să fi făcut? Evreul c-nvăţat cu aldeasica…

A venit şi luna ianuarie. Din nou clocot, din nou pe drumuri. Azi-mâine se vor strânge la o şedinţă directorul şi inspectorul şi profesorii gimnaziului şi de-abia după aceea se va şti dacă a intrat ori nu. În ziua şedinţei, nevastă-mea m-a lăsat fără de-ale gurii şi cu samovarul rece. Unde era? La gimnaziu, mai încape vorbă? Se învârtea de dimineaţă, în ger, prin ograda gimnaziului, aşteptând să se sfârşească şedinţa. Frigul o pătrunsese până la oase, viscolul spulbera zăpada, dar dânsa aştepta vestea cea mare. Ce rost avea?

Doar mi se făgăduise, mi se dăduse cuvântul după ce-mi golisem buzunarul… A aşteptat un ceas, a aşteptat două ceasuri, trei, patru. Copiii plecaseră acasă, dar ca tot aştepta. În sfârşit, s-a deschis uşa şi a ieşit unul din profesori. I-a sărit în faţă şi l-a întrebat dacă nu ştie cum s-a terminat şedinţa.

— Cum să nu ştiu? i-a răspuns profesorul. Au fost primiţi optzeci şi cinci de copii, optzeci şi trei creştini şi doi evrei.

— Cum îi cheamă, rogu-vă, pe cei doi evrei?

— Pe unul Şcoscizon, zice profesorul, şi pe celălalt Kaţ.

Auzind *Kaţ*, nevastă-mea a luat-o la fugă. Când a intrat în casă, abia mai putea răsufla:

— Să fie într-un ceas bun! Slavă bunului Dumnezeu! L-au primit! A intrat!

Îi curgeau din ochi lacrimi de bucurie. M-am bucurat şi eu, dar n-am sărit în sus de fericire. Ce dracu’! Sunt bărbat, nu femeie.

— Văd, zice ca, că puţin îţi pasă”.

— De unde, zic, ai mai scos-o şi pe asta?

— Eşti un tată fără inimă, zice. Stai nepăsător, în loc să-i şi comanzi uniformă, chipiu, ghiozdan. Şi-ar trebui să ne chemăm prietenii la o petrecere.

— O petrecere? mă mir cu Ce? A împlinit treisprezece ani ori l-am logodit?

I-am vorbit liniştit, fără a vrea s-o supăr, dar dânsa a amuţit de furie. Şi când o femeie amuţeşte, e de-oemic de ori mai rău decât atunci când ţipă. Nu-ţi rămâne decât să vorbeşti la lampă. Aşa că iar a fost pe-a ei. Când dânsa vrea ceva, nu încape nu…

Aşadar, am pus la cale o petrecere. Am invitat neamurile şi prietenii, iar pe băiat l-am echipat din cap până-n picioare: un surtuc de toată frumuseţea, cu nasturi

albi, şi un chipiu cu o stea ca a generalului. Copilul era în culmea fericirii. Faţa-i strălucea ca soarele de vară. Oaspeţii au închinat în cinstea lui şi i-au urat spor la învăţătură: să-şi temi inc cu bine gimnaziul şi să meargă apoi la şcoli mai înalte…

— Ce-i mai trebuie? am zis eu să facă gimnaziul şi pe urmă-l însor, cu ajutorul lui Dumnezeu.

Nevastă-mea s-a uitat strâmb la mine. Apoi, adresându-se chipurile celorlalţi:

— Spuneţi-i, zice, că se-nşală amarnic. Dumnealui a rămas un om de modă veche…

— Spuneţi-i, zic cu, că moda veche era mai bună decât cea nouă…

Dânsa nu s-a lăsat:

— Spuneţi-i, zice, că e un… să mă ierte Dumnezeu!

Oaspeţii s-au pus pe râs: „Straşnică nevastă ai, reb Am. Întrece zece bărbaţi”… S-a ciocnit pahar după pahar, s-au înveselit cu toţii, s-a dansat, s-au prins în horă, înconjurându-ne pe mine, pe nevastă-mea şi pe băiat. Şi-au ţinut-o tot aşa, în chiote, până în zori. Dimineaţa, hai cu toţii la şcoală. Am ajuns acolo prea devreme. Poarta şi uşile încuiate. Nici măcar un câine nu ne-a luat în primire. Alaiul nostru a îngheţat zdravăn până a dat Domnul şi s-a putut intra. Au început să se mate şi mititeii cu ghiozdanele în spinare. Huict, risc te ca la iarmaroc. S-a apropiat atunci de noi un personaj cu nasturii aurii, un profesor al gimnaziului de bună seamă, cu un dosar în mână şi s-a interesat ce-i cu noi. I-am arătat băiatul:

— Vi l-am adus la şcoală, zic, la gimnaziu.

— În ce clasă?

— Într-a treia, zic. Acum a fost primit.

— Cum îl cheamă? zice profesorul.

— Kaţ, Moise Kaţ, adică Moşke Kaţ.

— Moşke Kaţ? Nu avem în clasa a treia niciun Moşke

Kaţ. E un Kaţ, dar îl cheamă Morduh Kaţ.

— Care Morduh? zic. Moşke, nu Morduh!

— Morduh! se răsteşte el la mine şi-mi bagă sub ochi dosarul.

Şi uite aşa: eu – Moşke! el: Morduh! Moşke-Morduh! Morduh-Moşke! Până când ni s-au încurcat limbile în gură: el – Moşke, cu – Morduh… Da, fusese admis un Kaţ, dar un altul, nu al meu. În târgul nostru trăiesc două familii Kaţ…

Ce să-ţi mai spun? Ai fi plâns de mila băiatului când i s-a cerut să dea jos steaua de pe chipiu. Nici măcar miresele, în ziua nunţii, nu plâng atâta. Nu l-am putut potoli nici cu binele, nici cu răul.

— Vezi, îi zic nevestei melc, în ce bucluc ne-ai băgat? Ţi-am spus c-o să-l omori cu gimnaziul tău. Dea Domnul să nu cadă la pat de-atâta ruşine şi durere!

— Să cadă la pat duşmanii noştri! Băiatul meu, zice, *trebuie* să intre la gimnaziu! N-a intrat acum? Cu voia Domnului, o să intre la anul! şi dacă n-o intra aici, o să intre în alt oraş – numai să nu închid cu ochii pe veci!

Ai auzit? Şi cine crezi că a izbândit? Eu – sau ea? Să nu ne înşelăm. Când vrea dânsa ceva, nu încape nu…

Să nu mai lungesc povestea. M-am cărat cu băiatul până la capătul lumii, oriunde era un oraş cu gimnaziu. A dat concurs, a reuşit, ba n-a reuşit, ba a reuşit – dar de intrat n-a intrai. De ce? Tot din cauza locurilor puţine pentru evrei. Te rog să mă crezi: de-un milion de ori mi-am spus că sunt un smintit: ce-i goana asta dintr-un oraş în altul? Şi dac-o să intre, ce mare scofală? O să te miri, dar deodată m-a apucat şi pe mine o ambiţie: da, vreau şi eu să intre! Şi

Dumnezeu mi-a scos atunci în calc un gimnaziu în Polonia, unul „comercial”, unde regula e, juma-juma”. Asta-nseamnă că la fiecare şcolar creştin se primeşte şi un evreu. Dar cu o condiţie: fiecare evreu care vrea ca băiatul să-i fie primit în gimnaziu trebuie să aducă şi un băiat

creştin – şi, dacă băiatul creştin reuşeşte să intre, atunci poate că şi evreul are o şansă… Ai înţeles? Te încarci cu două poveri. Creierul ţi se usucă nu numai pentru al tău, ci şi pentru celălalt: dacă ăsta cade la concurs, s-a zis şi cu odrasla ta. Aşa a şi fost. Am dibăcii un fecior de cizmar, Holiava îl cheamă, nu-ţi mai spun cu câte greutăţi. Şi a binevoit să cadă. Luase o notă proastă, la ce crezi? La „religie”! Aşa că băiatul meu – el, nu altcineva – s-a apucat să-i dea lecţii de „religie”. O să mă întrebi: de unde şi până unde se pricepe el, un ovreiaş, la cele creştineşti? Ţi-am mai spus: capul lui e fără pereche în toată împărăţia. Ei, a ajutat Dumnezeu şi a venit clipa fericită: au reuşit amândoi.

Dar stai că n-am terminat. Când să-i înscrie în condică, feciorul cizmarului nu s-a arătat. Ce s-a-ntâmplat? Apăruse în târg chiar cizmarul, plin de mofturi: nu vrea în ruptul capului ca băiatul lui să se amestece printre atâţia evrei! Ce nevoie are de asta, zice, când toate uşile îi sunt deschise şi poate intra oriunde? Şi avea dreptate… *

— Atunci, zic, ce pretenţii mai ai, domnule Holiava?

— Nicio pretenţie! face el pe sfântul.

Dar oameni suntem. Am intrat cu el într-un local, am băut un păhărel, două, trei… Cât cu băuturi ca, dar mai mult cu altceva, l-am îmbunat… Până am văzut dovada că fecioru-meu e gimnazist, mi-au ieşit ochii din cap. Am avut pentru ce-i mulţumi lui Dumnezeu.

Întors acasă – iar năduf. Pe nevastă-mea o rodea un gând; cum vine asta? avem un singur copil, sufletul nostru, şi să stea departe de noi? El – acolo, noi – aici?

— Şi ce mai vrei? o întreb.

— Te faci că nu înţelegi? zice. Vreau să fim cu dânsul.

— Bun, zic, dar casa noastră-i aici.

— Casa-i casă, zice, şi copilu-i copil.

Aşa că s-a urcat în tren cu băiatul de mână, lăsându-mă singur. Pentru mine casa nu mai era casă, prăvălia nu

mai era prăvălie, viaţa nu mai era viaţă. Primeam din când în când o scrisoare. Am pus şi cu mâna pe toc şi am încercat s-o sperii: „Pentru Dumnezeu, se duce totul de râpă. Şi pe lângă asta sunt şi cu un biet bărbat… păcatele mele”. Nu mi-a mers. A fost din nou pe-a ei. Când dânsa vrea ceva, nu încape nu…

Nu mai am multe de spus. Am făcut totul praf. Am desfăcut casă, am închis prăvălia, am vândut ce a fost de vândut şi am rămas aproape lefter. Iată-mă-s împreună cu ei. Mă uit în jur, să ştiu pe ce lume mă aflu, poate încropesc ceva. Mi-am găsit, cu chiu, cu vai, un asociat, varşovian de obârşie, de pe Nalevka. Părea om de treabă, era şi în conducerea sinagogii. În fapt, era un şmecher, un pungaş, un hoţ de buzunare – cât pe ce să mă nenorocească de tot. Eram într-un hal fără de hal. Mă mângâiam cu gândul că măcar cu băiatul ajunsesem la un liman. Şi uite că vin o dată acasă şi-l văd cam încurcat, roşu la faţă şi fără stea la chipiu.

— Unde ţi-o steaua, Moişeic? îl întreb.

— Care stea?

— Cea de pe chipiu. Cât e de când ţi-am luat şapca asta?

Băiatul s-a înroşit şi mai tare:

— Am smuls-o, zice.

— Ceco?

— Nu mă mai duc la şcoală, zice.

Am înmărmurit:

— Nu te mai duci la şcoală? Cum vine asta?

— Aşa am hotărât cu toţii, zice. Vrem să fim liberi.

Eu – să-nnebunesc.

— Ce-nseamnă că v-aţi înţeles cu toţii? Ia te uită! De asta am alergat ca turbat de colo-colo, de asta m-am închinat peste tot, de asta m-am distrus? Ca tu să te laşi de şcoală? Până la urmă, ai să vezi, tot noi, evreii, o să ieşim

vinovaţi de răzmeriţa asta, că aşa-i obiceiul peste tot. Doamne fereşte!

L-am luat tare la refec, cum se cuvenea. Nevastămea, ce crezi? mi-a dat dreptate? Nicidecum! A început să mă ponegrească tot pe mine, că m-am ramolit, că habar n-am ce se petrece pe lumea asta.

— Lumea de astăzi, zice, s-a schimbat, e o lume cu judecată, o lume deschisă, o lume liberă, în care toţi sunt egali. Gata cu bogaţi şi săraci, cu stăpâni şi sclavi, cu lupi şi oi, cu dulăi şi căţei, cu motani şi şoricei!

— Bravo, bravo! zic. De unde ai mai scos-o şi pe asta, nevestico? Poate că dai drumul şi găinilor din coteţ. Să fie şi ele libere…

S-a mâniat cumplit, de parcă aş fi opărit-o cu apă clocotită. Mi-a tras o picaftură pe care n-am s-o uit niciodată.

— Gala, i-am spus, gata! Am greşit. Uite mă bal cu pumnul în piept, ca la sinagogă. Linişteşte-te o dată!

Degeaba.

— Nu, zice că N-am să tac. Vreau să ştiu de ce, şi pentru ce, şi cum vine treaba asta, şi cum e cu putinţă…

Şi dă-i, şi dă-i, şi dă-i!

…Zău că uneori îmi vine să ridic mâinile spre cer şi să strig: Doamne, de ce-ai adus pe lumea asta nevestele?

De la recrutare

— Vrei să ştii de unde vin?

Întrebarea mi-a pus-o un evreu înalt, uscăţiv, bărbos, cu pălărie de catifea. Tocmai îşi terminase rugăciunea de dimineaţă şi, pesemne, simţea nevoia să-şi descarce sufletul.

— … Vrei să ştii de unde vin? E o poveste încurcată. De la recrutare vin, de la recrutare. Cu băiatul ăsta, uite-l aici, întins pe bancă. Am fost la Iehupeţ, să mă sfătuiesc cu avocaţii. Într-un drum, am consultat şi nişte doctori, să văd

ce zic ei. M-a binecuvântat Dumnezeu cu o recrutare. A trecut de mai multe ori pe la comisie, dar nu i-am dat de capăt, cu toate că-i singurul meu fecior. Singursingurd, ţi-o jur. De ce mă priveşti aşa? Nu-ţi vine să crezi? Mai bine ascultă întreaga istorie.

Ce mai încoace-ncolo, e o poveste întortocheată, cu toate că-i limpede ca lumina zilei. De locuit, locuiesc la Mczerici, dar sunt născut la Mazepevka. În catastife sunt înscris la Vorotilevka, pentru că am stat o vreme – nu mi-aş mai aminti de ea! – la Vorotilevka. Acum, ţi-am mai zis, sunt stabilit la Mczerici. La drept vorbind, n-are nicio importanţă cine sunt şi cum mă cheamă. Dar numele băiatului trebuie să-l afli. Îl cheamă Iţic, adică Avram-Ithac, dar i se spune Alter. Aşa l-a alintat nevastă-mea, să-mi fie sănătoasă, pentru că-i este tare drag, e doar unicul nostru copil. De fapt, am mai avut un băiat, mai mic decât el cu un an, un an şi jumătate. Îl chema Aizic şi s-a-ntâmplat cu el o mare nenorocire. Stăteam pe atunci la Vorotilevka, nu mi-aş mai aminti de târgul ăsta! A rămas odată singur acasă, de Aizic vorbesc. Şi ce i-a venit? Să se bage sub samovar. Samovarul s-a răsturnat peste el şi l-a opărit din cap până-n picioare. Aizic s-a prăpădit pe loc, să vă păzească Dumnezeu de-o încercare ca asta. De atunci, Iţic, adică Avram-Ithac, a rămas singurul nostru copil – şi dânsa, nevastă-mea, să-mi fie sănătoasă, îi zice Alter.

O să-mi zici: dacă n-aveţi decât un băiat, legea îl scuteşte de armată; atunci, cum vine chestia cu recrutarea? Ei, aici e aici. Crezi, poate, că-i un flăcău zdravăn, cum se-ntâmplă în familiile care-şi îndoapă odraslele cu bunătăţi? Te înşeli dacă-ţi închipui asta. E firav, nu dai un ban pe el. Nu-i bolnav, ferească Dumnezeu, dar nici sănătos nu-i. Acum doarme şi nu vreau să-l trezesc. Dar când s-o scula, ai să vezi: o arătare, numai piele şi oase, cu faţa uscată – şi lung-lung, Doamne iartă-mă, ca o prăjină. E leit ca, nevastă-mea, să-mi fie

sănătoasă, care-i înaltă şi sfrijită, gingaşă vreau să spun… Şi, dacă aşa stau lucrurile, mă întreb şi cu: de ce toată tărăşenia asta cu recrutarea? E deşirat şi plăpând, că de-abia se duce pe el însuşi – dar, oricum, fiind unul la părinţi, pe bună dreptate, nu poate fi luat la armată.

Când s-a-nfăţişat la comisie, ca să-i dea drumul acasă cu bilet de scutire, ce să vezi? Nici vorbă de scutire. De ce? Niciun „de ce”! Celălalt băiat al meu, Aizic, cel care, să vă păzească Dumnezeu, murise opărit, nu fusese scos din matricole. Am dat îndată fuga la comunitatea evreiască şi l-am luat în focuri pe gogomanul care ţine socoteala născuţilor şi a morţilor:

— Ce-ai cu mine, nătărăule? De ce nu l-ai şters pe Aizic din condica celor vii?

— Despre care Aizic vorbeşti? mă-ntreabă el.

— Te prefaci că nu ştii? zic. Băiatul meu, cel care a răsturnat samovarul cu apă clocotită peste el!

— Ce samovar, care samovar? face el.

— Pe ce lume trăieşti? zic. Ai o căpăţână că aş putea sparge nuci cu ea. Cine nu-şi mai aminteşte de băiatul meu care s-a opărit cu apa din samovar? Nu ştiu de ce te mai plăteşte târgul, că doar avem un rabin, da-i-ar Dumnezeu multe zile, şi are cine se îngriji de cele sfinte! Ce ai de făcut decât să ştii când moare cineva?

Până la urmă, s-a văzut că vorbisem cu păcat. Nenorocirea cu samovarul nu se petrecuse la Mezenci, unde stau acum, ci pe vremea când locuiam, nu mi-aş mai aminti! la Vorotilevka. Pur şi simplu, îmi ieşise din cap.

Ce mai încoace-ncolo, până să mă mişc, Avram-Ithac al meu, adică Iţic, căruia-i mai spunem şi Alter, a pierdut termenul şi n-a căpătat scutirea. Degeaba m-am rugat, degeaba am protestat. Că e singurul la părinţi, unicul nostru copil… Cui să-i pese? Totul părea pierdut.

Dar bunul Dumnezeu a avut grijă de noi. Când Alter, adică Iţic, a tras la sorţi, cum se face când îi ia pe băieţi la

armată, ştii ce număr i-a ieşit? 699! S-a minunat chiar şi comisia. Până să-i vină lui rândul, mai era timp berechet. Preşedintele comisiei în persoană l-a bătut pe umeri: „Bravo, Itko, ai avut baftă!” Vuia tot târgul. Ce noroc! Numărul şase sute nouăzeci şi nouă! Să fie într-un ceas bun! Să vă pască norocul şi mai departe! De parc-aş fi câştigat lozul cel mare la loterie…

Dar te pui cu ai noştri? Când s-a trecut la vizita medicală, Doamne, mulţi betegi au mai găsit doctorii! Unul era strâmb într-o parte, altul în altă parte. Numai şi numai schilozi…

Ce mai încolo-ncoace, s-a ajuns destul de repede la numărul 699, adică la fecioru-meu Iţic, de-i mai zicem şi Alter. A intrat la rând cu toţi croitorii şi cu toţi cizmarii. Acasă, balamuc, plânsete, blesteme. Nevastă-mea, să-mi fie sănătoasă, era la capătul puterilor. Noră-mea leşina întruna. Cum de se poate una ca asta? E doar unul la părinţi, alţi copii nu mai sunt în casă. Singurul, singurul… Iar dânsul, fecioru-meu, nimic! Parcă nu despre el ar fi fost vorba. Ba, mai făcea şi glume: „Ce-o fi cu ceilalţi, o să fie şi cu mine!”… De fapt, tremura carnea pe el, dar nu voia să se vadă.

Bunul Dumnezeu nu ne-a lăsat nici de data asta. L-au băgat pe Iţic, pe Alter adică, la doctor, dezbrăcat la piele, să-mi fie cu iertare, cum l-a făcut maică-sa. Mai întâi, doctorul l-a privit de sus şi până jos, după care a-nceput să-l pipăie, să-l ciocănească, să-l măsoare-n lung şi-n lat, să-l chinuie ca pe hoţii de cai. Şi şi-a dat seama că nu-i bun de nimic (de militărie, vreau să spun, că în alte treburi se descurcă el). Până la urmă, a rostit cuvântul mult aşteptat: „inapt”! Aşa că i-au dat bilet alb, de lăsare la vatră… Iar mare bucurie în casă: într-un ceas bun! să fie cu noroc! S-au strâns toate neamurile la noi, am ciocnit câte un păhărel. Slavă Celui-de-sus, n-o să mai auzim de recrutare!

Dar te pui cu ai noştri? Crezi că nu s-a găsit un

turnător care să şoptească „sus” cum că aş fi „uns” comisia? S-a găsit! N-au trecut nici două luni şi ne-am pomenit cu o hârlic care-i cerca lui Iţic, lui Alter adică, să binevoiască a se prezenta la gubernie, pentru revizuire. Vestea asta fericită a căzut ca un trăsnet în casă. Nevasla-mea, să-mi fie sănătoasă, bocea de-ţi rupea inima. Noră-mea iar a leşinat. Nu se poate! Nu se poate! E singurul nostru băiat, unic la părinţi!…

Ce mai încoace-ncolo, dacă te cheamă la gubernie, nu poţi îi gros de obraz şi te duci… Cum am ajuns, am început să alerg pe la unii, pe la alţii, după o vorbă bună. Cine să mă audă? Le-am spus că am un singur băiat şi că nici zdravăn nu e… Zâmbeau sub mustaţă. Cât despre feciorumeu, era tare speriat, se îngălbenise la faţă, arăta mai rău decât un mort. Nu din pricina recrutării, zicea el făcând pe grozavul. De recrutare, cică, puţin îi pasă. Dacă-i este sortit să facă armată, atunci o să facă. Dar se gândeşte la suferinţa noastră; nu poate îndura mai ales lacrimile femeilor. Da, zicea, nu e o joacă să ajungi în faţa comisiei la gubernie. Dar mai ştii? Poate c-o să aibă noroc, zicea. Ţine de soartă, viaţa e o loterie…

Bunul Dumnezeu iar ne-a scos din încurcătură. Iţic, Alter adică, a intrat la comisie gol-goluţ, cer iertare pentru vorba necuviincioasă, şi a luat-o de la început: l-au măsurat din nou în lung şi-n lat, l-au pipăit şi l-au ciocănit, l-au tras în toate părţile ca şi-ntâia oară. Ei şi?

Dacă nu-i bun, nu-i bun (de soldat, vreau să spun, fiindcă altfel nu-i de lepădat). Dar n-a mers uşor. Unul din comisie s-a oprit în faţa lui – şi ce crezi că a spus? „Apt!” Noroc că doctorul era pe aproape şi i-a tăiat-o: „Inapt!” Celălalt nu s-a lăsat: „Ba apt!” Doctorul iarăşi: „Inapt!”… Apt-inapt, apt-inapt… până când s-a ridicat de la locul lui chiar guvernatorul, a aruncat o privire asupra lui Iţic şi a rostit două cuvinte: „Absolut inapt!”, altfel spus: o stârpitură… Am sărit în sus de bucurie şi am trimis îndată

o telegramă acasă, bineînţeles în doi peri: „Să fie cu noroc! Marfa n-a fost primită…”

Cu telegrama asta a fost o poveste şi veselă, şi tristă. Poţi s-o asculţi. În loc s-o ducă la mine acasă, poştaşul a predat-o unui văr al meu, fiindcă avem acelaşi nume. O rubedenie cu care nu mă pot lăuda: are el mulţi bani, dar e şi un mare porc de câine. Şi nu-i de mirare, meseria lui fiind negoţul cu boi. Dumnealui tocmai trimisese la gubernie un transport de vite şi aştepta o telegramă, că-i ieşeau ochii din cap de nerăbdare. Îţi dai seama că numai plăcere nu i-a făcut telegrama mea: „Să fie cu noroc! Marfa n-a fost primită…” Ar fi fost în stare să mă înghită de viu când m-am întors de la gubernie. Uite ce-i în stare un porc de câine căptuşit cu bani! Nu-i de ajuns că deschide telegrame ce nu-l privesc, dar mai are şi pretenţii…

Acum, să ne întoarcem la vremea – de nu mi-aş mai aminti de ea! – când locuiam la Vorolilevka. Pe atunci, fecioru-meu Iţic, adică Alter, era un băieţel. Într-o zi, are loc în oraş un… cum îi zice?… un reccnsământ: se mergea din casă în casă şi toată lumea era trecută pe nişte hârtii: fiecare în parte, cu mic, cu mare, bărbaţi şi femei, cum îi cheamă şi câţi copii au… Când au ajuns la Iţic, au întrebat de nume. „Alter”, răspunde nevastă-mea, să-mi fie sănătoasă. Slujbaşul care făcea înscrierile a luat-o de bună. De unde să ştie el că Alter e de fapt Iţic? Şi a trecut în scripte: „Alter”.

Să vezi ce-a ieşit de-aici. La un an după ce lecioru-meu Iţic, dezmierdat de maică-sa şi cu numele de Alter, a fost declarat a doua oară „inapt”, ne-am trezit cu o nouă hârtie. Alter era chemat să recruteze la Vorotilevka. O bombă să fi explodat în casă, şi tot n-ar fi iscat atâta jale. Nevastă-mea, să-mi fie sănătoasă, se bătea cu pumnii în cap. Noră-mea – mai trebuie să-ţi spun? – a leşinat. Iar o recrutare? De-ai străbate lumea de la un cap la celălalt, n-

ai să auzi de una ca asta. E doar singurul copil la părinţi, unicul băiat… Cum vine asta: să recruteze a treia oară?… Aveau dreptate, dar cu ce eram eu vinovat? Am alergat la comisia din Mezereci, oraşul unde stau acum, şi m-am tot rugat de ei până când, cu chiu, cu vai, au încuviinţat ca zece evrei să semneze un act precum că Iţic e de fapt Avram-Ithac şi că Avram-Ithac e de fapt Alter – prin urmare că Alter, Avram-Ithac şi Iţic sunt una şi aceeaşi persoană.

Cu hârtia asta în mână, am plecat la Vorotilevka. Cei de pe acolo m-au recunoscut îndată:

— Bun venit! Ce vânt te aduce pe aici, reb Iost? (Iost mă cheamă.)

Să le fi spus adevărul? Mai bine nu. Ar fi făcut haz pe seama mea.

— Mai nimic. Am o vorbă cu un moşier.

— Ce vorbă?

— Despre nişte mei, zic. Ne-am înţeles ce şi cât, i-am dat o arvună şi nu văd nimic. De parcă l-ar fi înghiţit pământul.

Am dat fuga la comisie. Intru, văd pe unul scriind la o masă şi-i întind hârtia. O citeşte, se încruntă, îmi aruncă hârtia în nas şi strigă: „Ieşi afară!”, altfel spus: dracu’ să vă ia cu toate numele şi tertipurile voastre evreieşti. „Fugiţi de recrutare, jidove”, zice. „Miroase de la o poştă! Din Avram a ieşit Ithac, din Ithac – Iţic şi din Iţic – Alter. N-o să-ţi meargă aici cu şahăr-mahăr!”… Dac-a pomenit de şahăr-mahăr, mi-am spus cu, e limpede că vrea ceva… Am scos din buzunar o monedă şi am încercat să i-o strecor, şoptindu-i: „Iartă-mă, Înălţimea Ta!”… La care dânsul mi-a răspuns răcnind: „Umbli cu şperţuri?!”… S-au strâns şi alţi conţopişti de pe acolo şi, îţi dai scama, n-am ştiut cum s-o şterg mai repede… Nenorocul meu: să dau de unul care nu ia un ban. Dar m-am liniştit repede: las că găsesc eu pe cineva care o să ia! N-a fost să fie aşa. A rămas că mai am

un fecior, pe care-l cheamă Alter. Şi să binevoiască Alter ăsta al meu, care-i de fapt Iţic, să se prezinte la Vorotilevka pentru recrutare. Nebunie curată!

Greu a trecut anul acela. Cu toate că, la drept vorbind, n-aveam, prostul de mine, de ce mă teme. N-au decât să-l cheme şi de-o mic de ori la recrutare. Dacă nu-i bun, nu-i bun (de armată, vreau să spun, că la alte treburi mişcă el). Mai ales că până atunci fusese scos ca „inapt" în două rânduri. Pe de altă parte, nu trebuia să uit că e vorba de un oraş străin şi că în comisia de acolo sunt inşi care fac pe mironosiţele. Eram într-un impas.

Dar există şi un Dumnezeu pe lumea asta. Alter, adică Iţic, a mai tras o dată la sorţi, s-a mai prezentat o dată la vizita medicală şi Dumnezeu a făcut minunea: comisia din Vorotilevka a spus şi ea „inapt" şi i-a eliberat un bilet alb. Aşadar, aveam acum două bilete albe…

M-am întors acasă în culmea bucuriei. Am pus iar la calc o sindrofie, la care am poftit mai tot oraşul. Au ciocnit, au chiuit şi au dansat până-n zori. Scăpasem de orice grijă. Priveam lumea de sus, ca un împărat!

Să ne-am intim acum de Aizic, odihnească-se-n pace, băieţelul meu care a răsturnat samovarul peste dânsul. Că de-abia începe povestea. La comunitatea evreiască din Vorotilevka nu l-au şters din catastife când a murit opărit, sărăcuţul de el, şi se chema că mai am un fecior, Aizic, care trebuie să se prezinte anul ăsta la recrutare! Ce zici de surpriza asta? Doamne-Dumnezeule, Aizic e de mult pe lumea cealaltă!

— Cum scap de beleaua asta? îl întreb pe arhivarul de la comunitate.

— Nu văd cum, îmi răspunde.

— De ce?

— Pentru că, zice el, Iţic şi Aizic sunt unul şi acelaşi nume.

— Acelaşi nume? Dumnezeu să te înţeleagă.

— Ascultă-mă, zice. Iţic e totuna cu Ithac, Ithac e totuna cu Isac şi Isac e totuna cu Aizic…

Era o aiureală, dar mai ştii?…

Ce mai încoace-ncolo, îl căutau de zor pe Aizic. Să se prezinte la recrutare! în casă, iar bocete, dar ce bocete! Ca la dărâmarea

Templului de la Ierusalim. Nevastă-mea, să-mi trăiască, şi-a amintit mai întâi de puişorul acela ucis de apa clocotită a samovarului. I s-a redeschis o rană veche. „Mai bine-ar fi trăit şi ar fi recrutat acum, decât să-i putrezească oasele în pământ…” Şi-apoi, se temea că, într-adevăr, Iţic e Ithac, Ithac e Isac şi Isac e Aizic. O seca plânsul. Noră-mea, după obiceiul ei, a leşinat. Nu-i cu putinţă, strigau amândouă. Singurul copil la părinţi, unicul băiat! A recrutat de trei ori, are două bilete albe… Şi-acum s-o ia de la început?

Trebuia să fac ceva. Hai, mi-am zis, la Iehupeţ, să văd ce spune un avocat. L-am luat cu mine şi pe băiat, să-ntreb şi un profesor dacă-i bun ori nu (de soldaţic, că altfel nu-i de lepădat). Numai după ce m-oi dumiri cu un avocat şi cu un profesor, mi-am zis, o să pot şi cu dormi liniştit şi-am să uit de recrutare. Cu ce crezi că m-am ales până la urmă? Nici avocaţii şi nici profesorii nu prea ştiu pe ce lume trăiesc. Ce spune unul se bate în cap cu ce zice altul. Curată babilonic!

Primul avocat era un grăsan, cu o chelie pe toată căpăţâna, de te puteai oglindi în ea. Era atâta de deştept, că n-a putut pricepe în niciun chip cine-i Alter, şi cine-i Iţic, şi cine-i Avram-Ithac, şi cine-a fost Aizic. I-am mai spus o dată şi încă o dată că Alter, Iţic şi Avram Ithac sunt una şi aceeaşi persoană – şi că Aizic a răsturnat peste el samovarul, de unde i s-a tras şi, moartea, pe vremea când stăteam la Vorotilevka. La urmă, ce crezi că m-a-ntrebat?

— Stai puţin, care dintre ei e mai mare: Iţic sau Alter sau Avram-Ithac?

— Na-ţi-o bună că ţi-am dres-o, zic. V-am spus de cincisprezece ori pân-acum că Iţic şi Avram-Ithac şi Altor sunt una şi aceeaşi persoană, că numele adevărat este Iţic sau Avram-Ithac, dar că pe băiat îl strigă şi Aller, că aşa l-a alintat maică-sa – iar Aizic e cel care a răsturnat samovarul, zic, încă pe vremea când locuiam-la Vorotilevka.

— Atunci, zice avocatul, în ce an a fost chemat la recruuire Avram-Alter, adică, pardon, Ithac-Aizic?

mi

— N-aţi priceput nimic, zic. Aţi făcut din borş găluşte şi din găluşte borş. V-am lămurit doar (aici, din enervare, am cam încurcat-o şi cu) că Ithac şi Avram-Ithac şi Aizic şi Alter sunt unul şi acelaşi. Un singur om!…

— Mai domol, zice el, ce-s strigătele astea?

Ai auzit? învălmăşise totul şi mai făcea pe supăratul.

L-am dat naibii şi m-am dus la alt avocat, unul cu mintea ascuţită, chiar prea ascuţită. Şi-a frecat fruntea, a deschis nişte cărţoaie, a scotocit prin legi şi a găsit o dezlegare: cum că, pe baza articolului cutare, comisia din Mezenci nu trebuia să-l înscrie pe băiat în controalele ci, dar, dacă tot l-a înscris, s-ar fi cuvenit ca după aceea să-l şteargă. Şi mai este o lege, zicea el, care cerc comisiei care l-a înscris, dar nu l-a scos apoi din scripte, să comunice comisiei care l-a scos… Şi mai este o lege prin care comisia care nu l-a scos… şi uite aşa până m-a zăpăcit de tot.

Ce să fi fiâcut? M-am dus la un al treilea avocat şi am nimerit tot la un încurcă-lume, un tinerel care abia terminase Dreptul. Nu zic, era tare binevoitor şi vocea îi suna ca un clopoţel: ţiling, ţiling… Abia învăţa să vorbească şi-i plăcea mult să se audă. S-a-nflăcărat şi mi-a ţinut o cuvântare lungă şi încâlcilă, că am fost nevoit să-l opresc: „Foarte bine, zic, aveţi toată dreptatea. Dar la ce-mi foloseşte că mă căinaţi? Mai degrabă daţi-mi un sfat: ce

fac cu băiatul meu, că-l cheamă iar la recrutare…”

Ce mai încolo-ncoace, am căutat un al patrulea avocat, unul adevărat, cu greutate, din şcoala veche, în stare să intre în miezul lucrurilor. I-am istorisit toată povestea, de la „a” la „z”. M-a ascultat cu ochii închişi tot timpul şi la urmă mi-a zis:

— Gata? Ai terminat? Du-te, omule, acasă şi vezi-ţi de treburi. E-un fleac. O să ai de plătit o amendă de vreo trei sute de ruble.

— Asta-i tot? zic. Ehei, dac-ar fi vorba numai de o amendă de trei sute de ruble! Dar mi-e teamă că fecioru-meu…

— Care fecior? face el.

— Nu v-am spus? Alter, adică Iţic.

— Ce-are a face asta cu Iţic?

— Cum n-are a face? zic. Dacă-l bagă iarăşi la comisie?

— Dar spui că are un bilet alb, de lăsare la vatră…

— Are, zic, chiar două bilete albe.

— Şi-atunci ce mai vrei?

— Ce să vreau? Nu vreau nimic. Mi-e frică numai de un lucru: ci II caută acum pe Aizic, dar Aizic nu există. Şi, fiindcă Alter, adică Iţic, e trecut ca Avram-Ithac, iar Ithac, cum mi s-a spus la comunitate, e totuna cu Isac şi Isac e totuna cu Aizic, s-ar putea pretinde că Iţic, adică Avram-Ithac, pe care-l strigăm şi Alter, este de fapt Aizic…

— Ei şi ce? face dânsul. Dimpotrivă, e mai bine. Dacă Iţic e Aizic, n-o să mai plăteşti amenda. Are, cum spui, bilet alb.

— Are două bilete albe, zic. Dar sunt ale lui Iţic, nu ale lui

Aizic…

— Dar abia mi-ai spus că Iţic e Aizic.

— Cine-a spus, zic, că Iţic e Aizic?

— Chiar dumneata ai spus-o adineauri, face avocatul.

— Eu am spus-o? Cum aş putea, zic, să spun aşa ceva, când Iţic e de fapt Alter, iar Aizic e cel care a răsturnat samovarul pe vremea când stăteam la Vorolilevka?

Avocatul a făcut ochi mari, s-a aprins la faţă şi s-a răstit I: mine:

— La cară-te de aici, pisălogulc, că mi-ai făcut capul calendar! Ai auzit? „Pisălogulc!” După ce nu înţelege nimic, mă mai şi batjocoreşte: pisălogulc!!!

Să nu fii bun!

— Cumsecădenia e o prostie! face către mine un evreu impozant, cu un neg mare pe nas, şi-mi cerc o ţigară. Ascultă-mă pe mine: să nu fii niciodată bun. Uite, cu, din pricina firii mele blajine şi darnice, mi-am nenorocit casa – şi asta nu o singură dată, ci de două ori! Merită să auzi ce-am păţit.

După ce m-a pedepsit lăsându-mă fără copii, Dumnezeu s-a-ndurat de mine şi m-a ajutat să fac o mare pomană, dându-mi în grijă o orfană şi un orfan. I-am luat la mine, i-am crescut şi am făcut oameni din ei. Acum mi-o plătesc aruncând cu pietre în mine.

Mai întâi să-ţi povestesc despre orfană, cum de-a ajuns pe seama mea. Nevastă-mea a avut o soră, mai tânără decât ea, Peri o chema. Era o fată frumoasă, ca şi soră-sa, adică nevastă-mea, care-i şi acum o femeie arătoasă. Tocmai pentru că erau tare frumoase, mulţi le-au cerut mâna şi le-ar fi îmbrăcat în aur. Dar stai să vezi…

Când s-a măritat cumnată-mea, lumea spunea că a nimerit-o straşnic, cum se întâmplă numai o dată la o sută de ani. Luase un băiat dintr-o familie înstărită: avea un bunic cu bani, un tată cu avere şi un unchi holtei, bine căptuşit şi el. Îl aştepta, aşadar, o moştenire grasă. O adevărată fericire. Pe deasupra era şi drăguţ, fără ifose, pus pe glume. Dar ce să vezi? îl rodea un năravi. Să mă

ierte acolo unde-i acum, în lumea celor drepţi, că-l pomenesc. Îi plăcea la nebunie jocul de cărţi. Pentru un joc de cărţi, n-ar fi pregetat să lase totul baltă: şi-ar fi dat şi sufletul. La început se mulţumea cu un „66”, cu un „stos”, cu un „tabinet”, în serile lungi de iarnă. Pe urmă s-a înhăitat cu tot soiul de neisprăviţi, de golani, de paraziţi. Cine apucă pe calea asta nu mai ştie ce-i ruşinea, uită de familie, de rugăciune, de ziua de sâmbătă, nu mai vrea să ştie că-i evreu. Peri, nevastă-sa, femeie cu inimă curată şi temătoare de Dumnezeu, suferea cumplit de pe urma apucăturilor lui. Zăcea zi şi noapte cu faţa înfundată în pernă şi-şi plângea nenorocul. Până s-a-mbolnăvit. O vreme, a mers cum a mers. Pe urmă boala s-a agravat şi într-o zi a doborât-o. S-a prăpădit Peri. Dar stai să vezi…

Peri avusese o fetiţă, de vreo şasc-şapte ani. Lui taică-său puţin îi păsa de copil. Se aciuisc pe undeva, la Odesa, şi se spunea că făcuse praf, la cărţi, şi banii lui, şi banii lui taică-său, şi moştenirea lăsată de bunicu-său. Ajunsese o zdreanţă de om. Se zvonea că făcuse şi închisoare. S-a pripăşit după aceea pe undeva, a căpătat o boală ruşinoasă şi a fost înmormântat ca un cerşetor. Asta s-a ales, în două vorbe, din Peri şi bărbatul ei. Nenorocim de orfană, Reizi o cheamă, a rămas la noi. Să crească şi în casa noastră un copil, mi-am zis. Dar am greşit, am fost prea bun cu ea. Altul în locul meu ar fi trimis-o la bucătărie, ar fi pus-o la curăţenie, să aprindă samovarul, să facă şi câte un drum prin oraş sau alte treburi din astea. Eu, însă, am ţinut-o ca pe propriul meu copil. Purta rochii şi pantofi că ai nevestei melc. Mânca ceea ce mâncam şi noi, la masa noastră. Dar stai să vezi…

Mai târziu, i-am tocmit un dascăl, s-o înveţe a scrie. Ce-i drept e drept: avea darurile ei; era deşteaptă, bună, cuviincioasă şi tare frumuşică. O iubeam de parc-ar fi fost carne din carnea noastră. Copiii, ştii bine, cresc văzând cu ochii şi te trezeşti, deodată, c-a venit vremea să-i

căsătoreşti. Parc-o şi vedeam mireasă pe nepoată-mea: o mândreţe de mireasă, un trandafir. Nevastă-mea îi pregătise cu timpul o mică zestre: ceva lenjerie, cearşafuri, feţe de pernă. Aveam de gând să-i dau şi nişte bănuţi. Şi s-au ivit peţitorii. Dar ce i se poate propune unei orfane? Pe lângă asta, taică-său fusese, Dumnezeu să mă ierte, un om pătat, iar de la mine nu erau de aşteptat mii de ruble, chiar dacă sunt un negustor cu avere. Nu putea visa un mire bogat. Îi trebuia un băiat de seama ei, care să-i pună o pâine pe masă, vreun meseriaş bunăoară. Dar ea – să n-audă. Îmi era, totuşi, rudă, nepoată de-a nevestei mele. Nu-mi dădea pace gândul că trebuie s-o mărit. Şi mi-a trimis Dumnezeu un tânăr de vreo douăzeci de ani şi ceva, funcţionar comercial, care câştiga binişor, ba avea şi ceva bani puşi deoparte. Am stat de vorbă cu el: da, fata îi plăcea. Când să discut cu ea – nu şi nu! M-am lovit de un zid: nu-l vrea, nu-l vrea, nu-l vrea! „Cine crezi c-o să te ia? Nepotul baronului Hirş?” Nu mi-a mai răspuns. Se uita în jos şi tăcea. Dar stai să vezi…

Opresc aici povestea asta, ca să-ţi spun o altă poveste. De fapt, se leagă între ele, până la urmă sunt una şi aceeaşi poveste. Am avut şi eu un frate, Moişe-Herşi îl chema. Şi i-a fost dat un sfârşit cumplit. S-a dus într-o vineri dimineaţă la baia cu aburi şi, la un moment dat, încins cum era, a vrut să se răcorească. A pus mâna pe o găleată cu apă şi şi-a turnat-o peste cap. Dar găleata nu era plină cu apă rece; de-abia o umpluse băieşul cu apă clocotită. Frate-meu s-a opărit de sus şi până jos. După opt zile de chinuri şi-a dat sufletul. Nevasta i-a rămas cu un băieţel de şase ani, Peişi îl cheamă. N-a trecut nicio jumătate de an şi văduva a început să dea semne că vrea să se recăsătorească. M-a fript la inimă, pentru că mă gândeam la băiat. Şi-atunci, i-am spus: „Dacă vrei să le măriţi, dă-mi mic băiatul”. Mai întâi, a făcut fasoane: nu voia, chipurile, să audă de aşa ceva. Dar, în scurtă vreme, mi-a adus băiatul. A plecat pe urmă în Polonia, s-a

remăritat şi se zice că n-o duce rău. Dar stai să vezi…

Prin urmare, Dumnezeu m-a binecuvântat şi cu un fecior. Zic „un fecior”, pentru că l-am înfiat, cu acte în regulă. Un băiat minunat. Nu pentru că mi-e nepot de frate. Mă poţi crede pe cuvânt. N-am să spun că în toată lumea, dar, sigur, în oraşul meu şi în multe alte oraşe ori gubernii nu mai dai de unul ca dânsul. E neîntrecut în toate: la învăţătură, la scris, la socotit… Vorbeşte franţuzeşte şi cântă la vioară. Şi-apoi, nu-i fie de deochi, e înalt şi zvelt, de-ţi ia ochii. Te farmecă atunci când vorbeşte… şi… şi… şi… Pe deasupra, l-am înzestrat cu câteva mii de ruble. Mi-i doar nepot de frate şi l-am şi înfiat, e ca şi băiatul meu. Pe lângă asta, slavă Domnului, nu se trage din oameni de rând. Merita, nu-i aşa? o mireasă pe măsura lui. I s-au oferit cele mai ispititoare partide din lume. Am avut de unde alege. Nu dai uşor din mână un băiat ca ăsta. Dar stai să vezi…

Cum spuneam, l-au năpădit cereri în căsătorie de unde vrei şi de unde nu vrei: din Kameneţ, din Ielisavet, din Gomei, din Moghilev, din Berdicev, din Brod. Fete cu dote mari: zece mii de ruble, douăsprezece mii, cincisprezece, optsprezece mii – aveam de unde alege. Ce mi-am zis? N-are rost să-mi însor băiatul undeva la mama dracului. Să-l am lângă mine. Ce-i în mână nu-i minciună, vorba ceea. E-n oraşul nostru un bogătaş cu o singură fată; îi dă şi el o zestre de câteva mii de ruble. Cuminte, la locul ei – de ce să nu-mi placă? Cei doi peţitori de meserie din oraş alergau amândoi, cu limba scoasă, încoace şi-ncolo – de la mine la tatăl fetei, de la tatăl fetei la mine. Peţitorii vânează un ban, au şi ei fete de măritat – şi nu mai sunt prea tinerele… Dar stai să vezi…

Am pus la cale o „vedere”. Astăzi nu mai e ca odinioară. Atunci, părinţii se înţelegeau între ei, după care veneau acasă şi-şi vesteau copiii: te-am logodit, să fie într-un ceas bun! Acum e altă modă. Fata şi băiatul trebuie mai

întâi să se „vadă” şi să se placă. Ba se-ntâmplă să se-ntâlnească şi fără ştirea părinţilor… Aşa că l-am întrebat pe Peişi: „Ce zici? Vrei să vezi lata?” S-a făcut roşu la faţă şi n-a scos un cuvânt. „Tăcerea e şi ca un răspuns”, i-am zis. S-a-nroşit şi mai tare. Am crezut că-i e ruşine să spună „da”. A rămas să vizităm noi mai întâi familia letci; pe urmă vor x cni ci la noi. Mă şi vedeam gustând tot felul de bunătăţi. Dar stai să vezi…

Într-o dimineaţă, de-abia mă dădusem jos din pat, mi s-a predat o scrisoare. O adusese un cărăuş. Desfac scrisoarea, încep să citesc – şi mi s-a făcut negru înaintea ochilor. Era de la Peişi, băiatul meu, că doar îl înfiasem. Să nu mă supăr, îmi scria, că a plecat împreună cu Reiz. l, nepoata noastră, fără a ne anunţa dinainte. Gândul lor este să se căsătorească. Mai spunea că n-are niciun rost să-i caut, c-au ajuns departe, departe… Auzi vorbe?… După cununie, adăuga, se vor întoarce cu ajutorul lui Dumnezeu acasă… Am înlemnit.

Nevastă-mea a leşinat de trei ori. Se simţea vinovată, cel puţin aşa am crezut eu: Reizi era doar nepoata ci, nu a mea. I-am şi zis: „Ai crescut un şarpe la sânul tău!” Tot năduful mi l-am vărsat asupra ci, cum i se şi cuvenea. Dar stai să vezi…

Furia creştea în mine. Cum adică? Iei în casă un copil străin, o orfană săracă, fără cămaşă pe ea, o hrăneşti, o îngrijeşti, vrei s-o faci fericită – iar dânsa, drept mulţumire, îţi ademeneşte nepotul şi fuge cu el. Îmi venea să urlu, să-mi smulg părul din cap, simţeam că-nnebunesc. După câteva ceasuri, m-am mai liniştit şi mi-am zis: trebuie să fac ceva! Poate dau de ei. Primul meu drum a fost la poliţie, cu un plocon pentru şef. I-am povestit că a stat la mine o nepoată, o poamă bună, care m-a furat, mi-a amăgit şi băiatul şi a fugit cu el nu ştiu unde. Fără să-mi pese de bani, am trimis telegrame peste tot, în oraşele şi orăşelele din împrejurimi. Şi Dumnezeu m-a ajutat. I-au prins. Unde

crezi? Nu departe de noi, într-un târguşor. Buun!

M-am urcat îndată cu poliţaiul într-o trăsură şi hai acolo. Am tremurat pe tot drumul. Nu cumva să se cunune până ajungem noi – şi-atunci ce mă fac? Vorba ceea, rămân cu buzele umflate. Slavă Domnului, n-a fost aşa. Dar, altă nenorocire! Declarasem la poliţie că m-au furat, aşa că, până una-alta, i-au arestat. Am început să mă bâlbâi: nu, de furat m-a furat numai ca, nepoată-mea; el, fiu-meu, că doar îl adoptasem cu acte în regulă, era nevinovat. Am cerut să-i dea drumul – şi ştii ce-a spus dânsul? „Dacă-i vorba de furat, atunci am furat amândoi”. Auzi, domnule? Ea, ticăloasa aceea, l-a învăţat să vorbească aşa. Căţeaua dracului!… Ei, te întreb din nou: e cazul să fii mărinimos, să te milostiveşti de o orfană săracă? Ce s-o lungesc? M-a costat sânge până i-am scos. De dragul lui, am iertat-o şi pe dânsa – şi ne-am întors acasă. Dar stai să vezi…

Bineînţeles, nepoatei i-am făcut vânt. Am dat-o în gazdă într-un sat, la un neam de-al meu, un om din topor, Moişe-Mcier îl cheamă, iar pe băiat l-am luat la dăscălit:

— Cum vine asta? Te-am adus la mine, te-am înfiat, ţi-am pregătit câteva mii de ruble pentru însurătoare, te-am făcut moştenitorul meu – şi uite în ce scandal m-ai băgat.

Ştii ce mi-a răspuns?

— Şi că-i nepoata voastră, cum vă sunt eu nepot. Care-i deosebirea?

— Te compari cu ea? îi zic. Taică-tău mi-a fost frate şi era un om de treabă, iar al ci era, Dumnezeu să mă ierte, o puşlama, un cartofor.

Vorbele mele au scos-o din sărite pe nevastă-mea. Cică n-am voie să răscolesc trecutul. Soră-sa şi bărbatul ei sunt de mult morţi. Să-i las în pace. Auzi, domnule?

De-abia m-am înfuriat.

— A fost, totuşi, un nemernic.

Nevastă-mea, ca de obicei, a leşinat. Poftim, să nu poţi scoate o vorbă în casa ta! Dar stai să vezi…

Nu-mi mai luam ochii de pe băiat. Eram atent la lot ce face, ca nu cumva să repete isprava. El se arăta ascultător, cuminte ca un mieluşel. A tăcut şi când i-am spus că vreau să-l logodesc. Îi găsisem o fată nu prea-prea, dar oricum… Viitorul cuscru avea o bună reputaţie, zestrea nu era de lepădat – şi aşa mai departe… Asta-mi doream. Pluteam în al şaptelea cer. Buun! Dar ai răbdare, să vezi ce s-a mai întâmplat.

Vin odată acasă la prânz, mă spăl pe mâini, mă aşez la masă, binecuvântez pâinea – şi când mă uit: unde-i Peişi? O întreb pe nevastă-mea: „Unde-i Peişi?" „Nu ştiu", îmi răspunde. Mi-a trecut îndată prin cap: iar şi-o fi luat tălpăşiţa? Am mâncat şi am tras o fugă prin oraş. Întreb pe unul, pe altul… nimeni nu-l văzuse. Am trimis un om la Moişe-Mcier, rubedenia mea de la ţară, şi alte ce-i cu Reizi. Moişe-Mcier mi-a răspuns printr-un bileţel că fata plecase cu o zi înainte la oraş, să se roage la mormântul maică-sii. Îţi dai scama, m-au apucat năbădăile şi iar mi-am vărsat focul pe nevastă-mea, că doar că-i vinovată de toate nenorocirile. Dar stai să vezi…

Am alergat din nou la poliţie, am dat iarăşi telegrame şi am trimis oameni peste tot, am aruncat iar cu parale. Degeaba! Parcă-i înghiţise pământul. Turbam, nu altceva, doar, om sunt. Au trecut aşa trei săptămâni. Eu, în pragul nebuniei. Deodată, primesc o scrisoare cu felicitări. Să fie într-un ceas bun!… Se cununaseră şi nu le mai era frică de mine. Să nu mai umblu cu scorneli pe scama lor. S-au iubit din copilărie şi, slavă Domnului, li s-a împlinit visul. Auzi, domnule?… Din ce vor „trăi? Să nu le port de grijă: el se pregăteşte să intre la universitate, la medicină, iar dânsa o să se facă moaşă. Deocamdată, dau amândoi meditaţii şi, cu ajutorul Celui-de-sus, câştigă până la cincisprezece ruble pe lună; chiria îi costă şase ruble şi jumătate, opt plătesc pentru masă, de celelalte o să se-ngrijcască Dumnezeu. Auzi, domnule?

Ce mi-am zis? Las c-or să se-ntindă ei de foame şi tot la mine or s-ajungă. O să-i învăţ eu minte. „Uite, îi zic nevesti-mii, ce-nseamnă sămânţă rea! Dintr-un tată stricat nu putea ieşi d. ceât ce-a ieşit”. Şi-am mai înţepat-o cu multe vorbe din astea. Nu mi-a răspuns nimic. „Înainte, zic, leşinai când pomeneam decumnăţelul tău. Acum de ce nu mai leşini?” Ea, tot mută. „Ştiu, îi zic, că ţii cu dânşii. V-aţi înţeles între voi. Tu porţi toată vina”. Nici la asta nu mi-a răspuns. Ce? Să-mi fi zis că am dreptate? Că bunătatea mea a fost călcată în picioare? Dar stai să vezi…

A trecut un an. Ne scriau din când în când, dar n-au cerul niciodată bani. Şi într-o zi ne-am trezit din nou cu felicitări. Li se născuse un băieţel şi ne invitau la ceremonia tăierii împrejur. Îi zic nevesti-mii: „Să fie într-un ceas bun! Bucură-te! Or să-i dea numele drăguţului tău de cumnăţel”. N-a scos o vorbă. S-a făcut numai albă la faţă. Pe urmă, s-a-mbrăcat şi a plecat de-acasă. Se-ntoarce ca repede, mi-am zis. Am aşteptat-o un ceas, două, au mai trecut două ceasuri şi s-a-nnoptal. Ea – nu-i şi nu-i! Ştii ce mi-a făcut? S-a dus la copii şi de atunci, sunt aproape doi ani, nu s-a mai întors acasă şi nici nu are de gând să se-ntoarcă. Mai întâi, am crezut c-o să-mi serie. Văzând că nu-mi serie dânsa, i-am scris cu: „Se poate? Ce-o să zică lumea?” Mi-a răspuns că nu vrea să ştie de altă lume decât de copiii ei. Că nepoţelul – i-au dat numele după frate-meu, Herşi – e pentru ca mai scump decât o mie de lumi. Că un Herşcic ca al lor nu găseşti de-ai umbla de la un capăt la altul al pământului. Şi că-mi doreşte să fiu fericit până la adânci bătrâneţi, dar fără dânsa. Auzi, domnule?

I-am scris mereu şi de fiecare dală cât se poate de tăios: nu vor căpăta niciodată bani de la mine. Mi-a răspuns că n-au nevoie de banii mei. I-am scris din nou că-i voi dezmoşteni pe toţi şi c-o să-mi las averea altora. Ştii ce mi-a răspuns? Că n-are nicio pretenţie. Auzi, domnule? Că e foarte mulţumită de traiul ei alături de copii, fiindcă Peişi

a intrat la universitate, iar Reizi e aproape moaşă. Câştigă amândoi vreo şaptezei de ruble pe lună. Cât despre dezmoştenire, zice, n-am decât să dau de îndată oricui vreau întreaga avere, fie chiar şi unei biserici. Auzi, domnule? Şi-ncheia zicând că-s nebun de-a binelca, că m-am făcut de râs în ochii tuturor. „Băiatul fratelui tău a luat-o de novată pe fata surorii mele. De ce-ar fi asta o nenorocire, prost îndărătnic ce eşti?” Auzi, domnule? „De-ai fi aici şi ai arunca o privire asupra lui Herşcic şi ai vedea cum arată cu degetul spre portretul tău zicând «deadea»[30], ţi-ai trage singur trei palme”… Aşa-mi scria dumneaei. Dar stai să vezi…

Trebuie să fiu mai tare ca fierul. Inima mi se strânge când vin acasă şi mă învârt singur între patru pereţi. Îmi zic: ce viaţă mai e şi asta? De ce mi se cuvine o asemenea bătrâneţe? De ce să-mi închei zilele singur ca un câine? De ce, de ce şi iar de ce? Pentru bunătatea mea? Pentru că mi-a fost milă de ei şi m-am jertfit pentru dânşii?… Vorbesc cu dumneata şi mă podidesc lacrimile de necaz. Iartă-mă. S-o ştii de la mine: cumsecădenia e o mare prostie! Să nu fii niciodată bun! Cu nimeni!

Rămăşagul

— Pentru că aţi adus vorba de focurile care mistuie casele atâtor oameni, eu v-aş spune o istorie hazlie despre un bogătaş care i-a ajutat pe nişte sinistraţi cu o sumă frumuşică, deşi era un mare cărpănos, un hapsân nemaipomenit, care nu a dat la viaţa lui o para vreunui nevoiaş.

Aşa mi-a vorbit în vagon un călător aşezat în faţa mea, într-o dimineaţă, după ce îmbucase ceva. Îşi aprinsese o ţigară şi mi-a dat şi mic una. Era limpede că povestea pe care călătorul din faţa mea voia să mi-o spună îi făcea plăcere, foarte mare plăcere. Dovadă, încă înainte de a-nccpe să istorisească, a izbucnit în râs. Şi a râs cu

30 „Nenea*4- în l.rusă.

atâta poftă, că, la un moment dat, s-a-nccat. Pe un om care hohoteşte aşa, e bine să-l laşi în pace până se linişteşte, altfel din povestea lui nu se va alege nimic.

Când s-a potolit, călătorul din faţa mea şi-a dres glasul şi i-a dat drumul precum urmează:

— V-am înfăţişat până acum destui inşi din târgul meu. Dar mai e unul pe care s-ar cuveni să-l ştiţi. Îl cheamă Ioil Taşker. De l-aţi vedea, n-aţi da pe el nici două parale. Mic, uscat, prăpădit, cu o bărbuţă rară, cu mers repezit. Umblă îmbrăcat ca vai de lume, deşi-i om cuprins. Ce spun „om cuprins”? E un mare bogătaş, un milionar. La drept vorbind, vă daţi seama, nu i-am numărat milioanele. S-ar putea să aibă un milion, după cum, tot aşa de bine, s-ar putea să-i lipsească mult până la o jumătate de milion. Dar, oricât ar avea, e păcat de bănetul lui. Pentru că omul ăsta e o jigodie. Mai uşor ţi-ar fi să muţi din loc un munte, decât să-i smulgi lui o pomană. Printre cerşetorii de la noi, niciunul nu ţine minte să fi căpătat de la dânsul măcar o coajă de pâine. Tot târgul îl ştie. De aceea, ne-am făcut un obicei: când vreun pomanagiu se arată nemulţumit de obolul primit, i se spune: „Du-te la toil Taşker şi-o să-ţi dea mai mult”. Din soiul ăsta de bogătaşi face el parte. Dar să nu vă-nchipuiţi că-i pus numai pe rele. Se trage dintr-o familie cumsecade şi se descurcă bine în cărţile sfinte. E, în felul lui, un om cinstit. Nu caută nimănui nod în papură, dar cerc să fie lăsat şi el în pace. Ce-i al meu c-al meu, ce c-al tău c-al tău. Ce treburi învârte? E cămătar, proprietar de casc şi face afaceri cu moşierii din ţinut. N-are niciodată aslâmpăr, e mereu pe drumuri, nu mănâncă, nu doarme, nu-şi îngăduie să plătească un slujbaş, totdeauna-i singur cuc, fără copii, făr-un suflet lângă el. De fapt, a avut copii, dar, după ce i s-a stins nevasta, şi-au luat lumea-n cap. Se zice că sunt în America. Unii cred că nevastă-sa a murit de foame. S-ar putea să fie o minciună, dar cine ştie dacă n-o fi adevărat? Pentru că s-a mai însurat o dată şi a

dat divorţ după numai două săptămâni. Ia ghiciţi de ce! Din pricina unei căni cu lapte. Ha-ha-ha, vă rog să mă credeţi. Şi-a prins femeia bând lapte şi atâta i-a trebuit: „Una din două – i-a spus: dacă bei lapte pentru că suferi de plămâni, n-am nevoie de tine; dacă bei lapte, aşa, de florile mărului, înseamnă că eşti risipitoare”…

Nu există om care să aibă numai cusururi, toţi Taşker e credincios. Asta ar fi partea lui frumoasă, dacă n-ar întrece măsura. Da, e din cale-afară de habotnic şi vrea ca toată lumea să fie ca dânsul. Nu înghite să te vadă cu creştetul descoperit[31], se-nfuric pe femeile tinere care nu poartă peruci*, se ia la harţă cu părinţii care-şi trimit copiii la gimnaziu* – şi alte chestii din astea.

Dumnezeu pesemne a făcut ca în curtea lui Ioil Taşker să stea cu chirie un avocat, din cei de pe vremuri, cât jălbar, cât apărător, şi ăstuia să nu-i prea pese de regulile sfinte. Nu poartă pălărie, îşi rade barba, fumează în zi de sâmbătă, face totul pe dos, ai spune că înadins. Îl cheamă Kompanievici. E înalt, lat în umeri, puţin adus de spate, cu obrajii lăsaţi şi ochii drăceşti. Nu-i zurbagiu, de obicei tace. Un individ ascuns. De trăit, trăieşte mai mult din jocul de cărţi decât din avocatură. Se strâng la el toţi dezmăţaţii cărora le sunt pe plac jocurile de cărţi, salamul[32] şi alte lucruri de soiul ăsta.

Aşadar, Ioil Taşker are un vecin care-i departe de a fi un înger. Ei şi? Doar nu trebuie să se-nsoare cu dânsul. Cu toate astea, el – de Ioil Taşker vorbesc – nu are linişte din pricina lui Kompanievici. De ce se aprinde în casa lui

---

31 Acoperirea capului este o normă de cult pentru bărbaţii evrei (v. şi nota *, p.21); în familiile evreieşti foarte evlavioase, femeile îşi tund părul şi poartă peruci; de asemenea, odinioară, se manifesta o anumită reticenţă faţă de învăţământul laic; prescripţiile cultului mozaic interzic fumatul în zi de sîmbătă şi în alte zile de sărbătoare.

32 Preparat care de obicei nu respectă regulile alimentare rituale evreieşti (kaşcr).

samovarul în zi de sâmbătă[33]? De ce se găteşte de Tişa-Beav[34]? De ce, când îşi ia veselă nouă pentru Pesah, nu trece mai întâi cu ea pe la baia comunităţii[35]? Păcate peste păcate! E foc pe Kompanievici, îl încondeiază faţă de toţi, în gura mare, cu vorbe cumplite: „Ce neruşinat, ce nelegiuit, oameni buni! Stă în coasta mea şi aprinde samovarul în zi de sâmbătă!” Auzind asta, în sâmbătă următoare Kompanievici a pus să se aprindă două samovare. Pe Ioil Taşker, să-l lovească damblaua, nu altceva... Dacă-i aşa, scoate-l, omule, din casă, şi ai scăpat de necaz. Dar lui Ioil Taşker nu-i venea să-l alunge pe Kompanievici. „Îşi plăteşte chiria la timp, nu-mi face greutăţi”, zicea el. Ha-ha-ha...

După aceşti doi inşi, să vă fac cunoştinţă cu un al treilea. I se zice Froikc-Obrăznicătură. E şi el o figură – şi joacă un rol în povestea pe care v-o spun. În fapt, de la el se trage lotul. E un tânăr oarecum aparte. Cum să zic? Pe jumătate evlavios şi pe jumătate eretic. E-mbrăcat într-un caftan lung, dar capul şi-l acoperă cu o pălărie modernă; poartă cămaşă albă şi cravată roşie, dar la brâu îi iese afară un ciucure al pieptarului în patru colţuri[36]. Târgul bănuieşte că ar avea legături cu o femeie măritată; mă rog, e un zvon... Dar la sinagogă e printre primii. Într-un

---

33 Potrivit prescripţiilor de cult, evreilor le e interzis să umble cu focul în zi de sîmbătă şi de unele sărbători.

34 în ziua a noua a lunii ebraice Av (Tişa-Beav) – cînd se comemorează distrugerea primului templu de la Ierusalim (de către armatele lui Nabucodonosor, 586 î. de H.) şi a celui dc-al doilea templu (de către armatele romane conduse de Titus, viitorul împărat, 70 d. H.) – evreii religioşi ţin post negru.

35 De Pesah (v. nota **, p.21), în casele evreieşti riguroase în ce priveşte respectarea tradiţiei se folosesc oale, veselă şi tacîmuri anume, care, după cumpărare, trebuie spălate la baia rituală a comunităţii evreieşti

36 Piesă vestimentară purtată sub cămaşă de evreii religioşi; la cele patru colţuri sînt prinşi ciucuri de lînă (expresie a respectului pentru un comandament biblic).

cuvânt, face parte din tagma celor care-l păcălesc pe Dumnezeu. Ca meserie, e zaraf, schimbă bani, mijloceşte împrumuturi. Îi trec prin mâini parale cu ghiotura.

În nimeni nu avea Taşker încredere ca-n Froike ăsta. Îndeobşte, când i se cerca un împrumut, se lăsa tare greu. Dar când îl îndemna Froike, nu pregeta nicio clipă. Credeţi poate că Froike e o-ntruchiparc a cinstei? N-aş zice. E deştept, trecut prin multe, al dracului de şiret şi, vă daţi seama, de-o mare obrăznicie. Nu degeaba i se spune Froikc-Obrăznicătură, când, de fapt, ha-ha-ha, îl cheamă Efraim Kaţ.

Acum îi ştiţi pe toţi trei. Să vă spun şi ce s-a-ntâmplat cu dânşii. Într-una din verile trecute, a bântuit o secetă nemiloasă şi au izbucnii locuri peste tot. A ars şi un târg întreg de pe la noi, Drajna, Dumnezeu să vă ferească de o pacoste ca asta! Ne-am trezit îndată cu scrisori, depeşe, cu rugăminţi şi lacrimi, să le trimitem ajutoare, cât ne stă în putinţă şi cât mai repede, pentru că nu-i om în târg care să-ţi rămas sub un acoperiş şi toţi se usucă de foame. Poţi rămâne nesimţitor la atâta jale? Ne-am sucit, ne-am învârtit şi s-a hotărât alcătuirea unei delegaţii care să seringă ofrande în târg. În afară de mine, au intrat în delegaţie vreo doi-trei gospodari din cei mai răsăriţi; nu putea lipsi nici Froikc-Obrăznicătură, pentru că, vă daţi seama, în treburi din astea îţi trebuie şi unul care trece prin ziduri... Am luat o basma şi am pornit să stringent bani. Unde mergem mai întâi? Fireşte, la bogătaşi. Aşa am ajuns şi la Ioil Taşker. „Bună dimineaţa, reb Ioil „Bună să vă fie inima. Intraţi, luaţi loc. Ce vă aduce la mine?” Foarte frumos, nici nu se putea mai frumos. Taşker ştie să se poarte când i se bate în uşă. Se arată bucuros de oaspeţi, îţi dă un scaun şi stă de vorbă cuviincios cu tine câtă vreme nu pomeneşti de bani. Dacă rosteşti cuvântul „bani”, faţa lui îşi schimbă deodată culoarea, un ochi i se închide şi obrazul stâng, fereşte-ne Doamne de aşa ceva, i

se strâmbă, de parc-ar fi damblagii. Te apucă atunci mila de el. Asta-i Ioil Taşker!

Aşadar, delegaţia s-a-nfiinţat la dânsul. „Bună dimineaţa, reb Ioil” şi aşa mai departe. Când i s-a spus că e vorba de o binefacere, ştiţi ce a urmat: i s-a-nchis un ochi şi chipul i s-a strâmbat. „O binefacere? De unde şi până unde, aşa, deodată, o binefacere?” Cine să-i răspundă cum i se cuvenea, dacă nu Froike-Obrăznicătură? „Da, reb Ioil, o binefacere, trebuie să ajutăm nişte oameni nenorociţi, poate c-ai auzit că un oraş întreg a ars, să ne păzească Dumnezeu de o năpastă ca asta! Drajna…” „Aoleu, a ars Drajna? Am băgat acolo mulţi bani într-o afacere. Praful s-o fi ales din ei!”

Froike s-a grăbit să-l liniştească, spunându-i că tovarăşii lui de afaceri n-au păţit nimic. Dar degeaba. Ioil Taşker nu mai voia să asculte. Îşi frângea mâinile, alerga prin încăpere ca un ieşit din minţi şi striga întruna: „Sunt la pământ! Sunt la pământ! Lăsaţi-mă-n pace! S-a zis cu mine!”

Am înţeles că n-are rost să mai rămânem acolo: „Cu bine, reb Ioil”. Am sărutat mezuza[37] şi am ieşit. Dincolo de uşă, Froike-Obrăznicătură izbucni: „Să nu-mi spuneţi mic Efraim Kaţ dacă nu storc de la câinele ăsta o sută de ruble pentru nenorociţii din Drajna!” „Fugi de-aici, Froike. Aiurezi!” „Ce vă pasă? O să vedeţi că ştiu cu ce spun. Îi storc sutarul! Nu uitaţi cine-i Efraim Kaţ”.

Aşa a şi fost. După câteva zile, bogătaşul nostru a plecat la iarmarocul din Tolcin. În vagon, mare înghesuială: evrei din Tolcin, din Uman, de prin alte părţi – şi, ca de obicei, vorbeau toţi deodată. Ioil Taşker, nevrând să aibă de-a face cu ei, s-a băgat într-un ungher, a scos o cărţulie despre cele sfinte şi a-nceput să citească din ea cu un singur ochi (era încă o meteahnă de-a lui). Când să-

37 Cutiuţă din metal, lemn sau sticlă, fixată pe uşorul uşilor în casele locuite dc evreii religioşi şi care conţine un pergament cu un text biblic.

ntoarcă o filă, a ridicat puţin capul – şi pe cine a zărit? Pe Kompanievici! Venise pesemne după el şi i se aşezase drept în faţă. Ioil Taşker simţi că i se urcă sângele la cap. Să stea nas în nas cu necredinciosul ăsta? Cum să scape de dânsul, Doamne-Dumnezeule? Putea trece în vagonul de clasa a doua, ar fi fost însă păcat de banii pentru supliment. Dar nici să-i vadă mereu mutra fără barbă şi ochii de diavol n-ar fi fost în stare. Numai o minune dumnezeiască îl putea scoate din impas. Şi minunea a venit: la prima staţie a intrat în vagon… (n-o să ghiciţi cine): Froike-Obrăznicătură în persoană.

Văzându-l, Ioil Taşker a răsuflat uşurat. O să aibă cu cine schimba o vorbă şi-o să uite că derbedeul de Kompanievici s-a înţepenit la un pas de el… „încotro?” „Dar dumneata?” Au trecut apoi la una, la alta, pân-au ajuns la o chestie pe care Ioil Taşker o avea la inimă: „Copiii de azi, băieţi neruşinaţi, fete desfrânate… Lumea a luat-o razna…” Froike-Obrăznicătură a dezgropat o istorie mai veche despre o nevestică din Uman care a fugit cu un ofiţer. Şi o aiul istoric, despre un mire de profesie care s-a-nsurat cam în acelaşi timp cu două fete din oraşe deosebite. Pe urmă, o poveste despre un băiat care n-a vrut să-şi pună filacterele[38], ba a şi sărit la taică-său, când ăsta l-a luat din scurt… „A sărit la taică-său? La taică-săui?” strigă Ioil Taşker, atât de tare, că-l auzi tot vagonul. Froike spuse din nou, pentru ceilalţi călători, povestea despre nemernicul care-a-ndrăznit să dea în tatăl său…

„He, he! Tineretul nu mai vrea să se roage lui Dumnezeu, nu se mai atinge de filactere!…” zise Ioil Taşker, mai mânios decât toţi ceilalţi. „Filactere ca filactere – se auzi, parcă răspunzându-i, glasul lui Kompanievici, care tăcuse mâlc până atunci.

---

38 Două cutiuţe de piele de care sînt fixate cureluşe şi care conţin scurte fragmente biblice; evreii religioşi şi le prind pe frunte şi respectiv pe braţul stîng la rugăciunea de dimineaţă din zilele de lucru.

— Filacterele poţi să ţi le pui sau să nu ţi le pui. Mai mult mă supără că tinerii noştri nu poartă pieptarul în patru colţuri. Mă rog, filacterele, că le pui sau nu le pui, asta se vede. Dar cine vede că porţi sub cămaşă un pieptar?”

Kompanievici vorbise cu atâta durere, că, de-ar fi căzut un trăsnet ori s-ar fi răsturnat vagonul, Ioil Taşker ar fi fost mai puţin uluit. Ce neruşinare! Tocmai Kompanievici, lepădătura asta care nu are nimic sfânt, să-i judece pe cei care nu poartă pieptar?! Şi-atunci, întorcându-se, bineînţeles nu spre Kompanievici, ci spre Froike, spuse: „Ce ai de zis despre lupul ăsta în blană de oaie? He, he! El să cuteze a pomeni de pieptar?!”... îl aştepta însă a doua mare surpriză: „De ce nu – îi răspunse Froike –, nu-i şi dumnealui evreu?”

Asta n-a mai putut îndura Ioil Taşker. Mai întâi, de unde şi până unde „dumnealui”? E un cuvânt prea frumos pentru Kompanievici. Apoi, ce fel de evreu este el? „Halal evreu! Care aprinde sâmbăta samovarul! Care se ospătează de Tişa-Beav! Căruia nu-i pasă în ce veselă mănâncă de Pesah!” „Şi ce dacă? – îi răspunse Froike.

— Să nu amestecăm lucrurile, reb Ioil! O fi Kompanievici aşa cum spui, dar s-ar putea să poarte pieptar sub cămaşă”. „Cine? Păgânul ăsta? – strigă furios Taşker.

— Pramatia asta? Lighioana asta care-şi râde de Dumnezeu?”

Călătorii tăceau cu toţii şi-l priveau pe Kompanievici. Tăcea şi Froikc-Obrăznicătură. Pe neaşteptate, faţa i se lumină – lui Froike, de el vorbesc – de un gând. „Am să-ţi spun ceva, reb Ioil. Niciodată nu poţi şti ce se ascunde într-un suflet de evreu. Uite, dumnealui are ce are cu cei care nu poartă pieptar în patru colţuri. De ce n-aş crede atunci că el îşi pune pieptar? Ba, aş face şi rămăşag pe un sutar, pentru ajutorarea sinistraţilor din Drajna, că are

pieptar sub cămaşă. Pune şi dumneata la bălaie o sută de ruble – şi să-l rugăm să-şi descheie caftanul şi cămaşa. Şi vom vedea îndată dacă poartă sau nu pieptar…” „Are dreptate, are dreptate!” se auzi în vagon şi călătorii începură să şuşotească şi să scoată chiote vesele. Numai Kompanievici rămânea străin de frământarea asta. Tăcea nepăsător, ca şi cum nu despre el ar fi fost vorba. Dar Ioil Taşker? El avea parte de chinurile iadului. Nu făcuse de când se ştia vreun rămăşag, fie şi pe o para chioară. Şi acum, netam-nesam, să se joace cu un întreg sutar? Dar dacă, oricât nu-i de crezut, şnapanul ăsta poartă totuşi pieptar? Nu, nu se poate, îşi dădu singur răspunsul. Kompanievici nu e-n stare decât să ia totul în râs… Şi, prinzând curaj, Ioil Taşker îşi desfăcu cingătoarea şi scoase o sută de ruble.

Au fost aleşi dintre călători doi oameni cunoscuţi prin cinstea lor şi li s-au încredinţat cele două sute de ruble. Pe urmă, au început să-l roage pe Kompanievici să-şi descheie nasturii la caftan şi la cămaşă. Dar el, nu şi nu! „Ce sunt eu? Un şoltic? Un comediant? Să mă dezbrac aici, ziua-n amiaza mare, în vagon, de faţă cu atâţia oameni?”… Auzind asta, Ioil Taşker se linişti pe deplin. „Ei – făcu el către Froike, umflându-se în pene –, cine a avut dreptate? Tu sau cu? îmi cunosc cu marfa! Uite cine vorbeşte despre pieptarul în patru colţuri! He, he!”

Kompanievici o ţinea însă pe a lui, deşi călătorii îl rugau întruna: „Gândeşte-te bine. Nu poţi spune nu. Ce fel de inimă ai? E doar vorba de o sută de ruble pentru nenorociţii din Drajna!” „… Pentru nenorociţii din Drajna!” îi îngâna Ioil Taşker, fără a arunca o privire lui Kompanievici. „Au rămas bieţii oameni cu nevestele şi copiii de izbelişte!” adăugau călătorii. „De izbelişte!” îi îngâna iar Ioil Taşker. „Nu uita că Dumnezeu vede totul!” ziceau oamenii. Şi Ioil după ei: „Dumnezeu vede totul!”

Greu, tare greu s-a lăsat Kompanievici înduplecat să-

şi descheie veşmintele. Şi ce credeţi că s-a ivit de sub ele? Un pieptar de toată frumuseţea! Larg, din pânză mătăsoasă, cu ciucuri mari din lire de lână împletite în opt, ha-ha-ha! Un pieptar cum rar găseşti.

Se-nţelege că lotul fusese pus la cale de Froikc-Obrăznicătură. E adevărat, l-a pierdut de client pe Ioil Taşker. Nu s-a mai putut arăta niciodată în faţa lui. Dar a scos de la dânsul o sulă de ruble pentru necăjiţii din Drajna? A scos! Să-nveţe minte hapsânul ăsta fără suflet, care n-a dat la viaţa lui nimic de pomană, nici măcar o coajă de piinc, unui om sărman!

Ei, nu-i dat dracului? De Froike vorbesc, firește, că doar el i-a venit de hac cărpănosului de Ioil Taşker…

Fără noroc!

«Vorbiţi de hoţi?» se amestecă în vorbă un personaj îmbrăcat îngrijit, care strângea în mâini o geantă, semn că trebuia să aibă multă grijă de ea (asta se întâmpla noaptea, într-o sală de aşteptare de clasa a doua; eram trei inşi, furioşi pe un tren local care avea o întârziere de un ceas şi un sfert, şi vorbeam despre hoţi şi hoţii)… «De hoţi vorbiţi? îi ştiu foarte bine. În nicio meserie de pe lumea asta nu-s atâţia hoţi ca în branşa mea. Cu briliantele nu te joci. Ispito e atât de mare, că până şi clienţii te fură câteodată. Şi nu atât clienţii, cât clientele. Mai ales când avem de-a face cu una pe care n-o ştim, suntem cu şaptezeci şi şapte de ochi pe ea şi nu-i uşor să-l jefuieşti pe un bijutier. Mă pot lăuda că n-am păţit-o niciodată. Dar, dacă-ţi este sortită o maţe spaimă… O să vedeţi îndată ce se poate întâmpla.

Eu unul sunt şi nu sunt giuvaergiu, cu toate că mă ocup de giuvaeruri. Să zicem că sunt negustor de bijuterii: umblu de obicei din oraş în oraş, pe la bijutieri, cu marfă luată pe garanţie de la angrosişti. Bineînţeles, dibui câteodată şi câte un om cu stare, dornic să bage nişte bani în podoabe de preţ. Îmi iau atunci geanta – asta pe care o

vedeţi –, mă urc în tren şi-mi încerc norocul.

Uite-aşa s-a-ntâmplat să aflu că un bogătaş din Ichupeţ[39] îşi măritã o fată. O fi vrând s-o-nzestreze cu nişte briliante, mi-am zis.

Ştiu, Iehupeţul are destui bijutieri, poate chiar mai mulţi decât îi trebuie. Ei şi?! Pot fi optsprezece mii de bijutieri, dar daţi-mi un client şi vă arăt eu cine-şi vinde marfa: eu sau ei? La briliante trebuie să te pricepi bine. Nu-i totul ce arăţi, ci cum arăţi şi cui arăţi. Nu fac pe grozavul, nu-mi stă în fire. Dar, dacă o să aduceţi vorba despre mine printre bijutieri, toţi o să vă spună că nu le e uşor să mă întreacă. Îmi cunosc meseria.

Aşadar, am plecat spre Iehupeţ. Amjuat cu mine, vă închipuiţi, destulă marfă – o avere, cu toate că încăpea în geanta asta. Mi-am găsit un loc în vagon şi acolo am rămas. Se-nţelege, cu geanta lipită de mine. De dormit, nici vorbă. Când pleci la drum cu o marfă ca a mea, n-ai voie să dormi. Ori de câte ori intra în vagon un alt călător, îmi sărea inima: n-o fi un hoţ? Că nu-i stă scris nimănui pe chip ce este…

O zi şi-o noapte, cât am fost pe drum, n-am mâncat şi n-am dormit. Şi-a dat Dumnezeu de-am ajuns la Iehupeţ, la bogătaşul meu. Am deschis geanta în faţa lui, mi-am lăudat marfa pân-am făcut spume la gură – şi, ca mai întotdeauna, nu cu bani m-am ales, ci nu noduri în gât.

Ce-i şi cu bogătaşii ăştia! N-am nimic cu ei, dar să-i ia dracu’! Te fierb fără milă. Cântăresc din ochi fiecare articol, îl pipăie, strâmbă din nas, plescăie din buze şi, până la urmă, îţi întorc spatele. Zi ceva! Ai făcut vânzare, n-ai făcut vânzare, n-ai de ales: alergi mai departe. De ce gonim întruna? Spre ce gonim? Nimeni nu ştie… Aşa şi eu Am plecat cu buzele umflate de la bogătaşul din Iehupeţ şi am luat o droşcă, să mă ducă repede-repede la gară. Deodată am auzit strigăte din spate: „Opriţi! Opriţi!” Am

39 Numele Kievului în folclorul evreiesc, utilizat şi în scrieri.

întors capul şi am zărit un bărbat tânăr alergând după droşcă; ţinea în mână o geantă ca a mea. Am oprit şi tânărul mi-a întins geanta:

— Poftim! Aţi pierdut-o…

Am rămas trăsnii. Da, era geanta mea. Dumnezeule, pe unde-o rătăcisem? Numai printr-o minune o găsise tânărul acela. Ce să mai vorbim? I-am strâns mâna, l-am îmbrăţişai: „Îţi mulţumesc din tot sufletul. Dumnezeu să-ţi dea sănătate şi să te binecuvânteze!” „N-aveţi pentru ce” îmi răspunde el. „Cum n-am pentru ce? Doar mi-ai salvat viaţa. Ţi-ai făcut o pomană atât de mare, că nici pe lumea asta, nici pe lumea cealaltă, n-ai putea fi răsplătit îndeajuns. Spune-mi – l-am întrebat – ctăţi datorez? Vorbeşte, nu te codi!” şi am şi băgat mâna în buzunar. Ce credeţi că mi-a răspuns? „De vreme ce, cum spuneţi, mi-am făcut o mare pomană, cum aş putea primi bani pentru ea? Nu, vă rog…” Auzind ce spune, l-am cuprins cu braţele şi l-am sărutat: „Numai Dumnezeu poate preţui binele pe care mi l-ai făcut… Hai, măcar, să îmbucăm ceva împreună şi să bem un pahar de vin…” „Un pahar de vin? Da, bucuros, de ce nu?”

A urcat şi el în droşcă, iar eu am uitat de gară. Ne-am dus la un local, să ne punem stomacurile la cale. Am cerut o odaie aparte, am comandat tot felul de bunătăţi şi am început să-l descos pe salvatorul meu/Mi-a plăcut tare mult. Era simpatic, avea o faţă drăguţă, ochi negri, adânci. Era şi sfios, nespus de sfios. Aşa că l-am rugat să nu se simtă stingherit şi să ceară chelnerului tot ce-i pofteşte inima, făr-a ţine seama de preţ. Şi, când comanda ceva, aveam eu grijă să i se servească de două ori pe atâta. Am băut şi am mâncat amândoi zdravăn. Nu, ferească Dumnezeu, nu ne-am îmbătat. Evreii nu prea trag la măsea. Numai „inima împăratului era prididitâ de vin…”[40]

---

40 Citat dc autor, în ebraică, din Biblic, Cartea listcrci, I, 10 (traducerea reprodusă aici aparţine versiunii româneşti realizate de Vasilc Radu şi

L-tun întrebat după ce-am ciocnit de câteva ori: „Ştii dumneata ce ai făcut pentru mine? Ştii ce avere e în geantă? De-am avea amândoi cât face marfa asta! E, toată, mai întâi a lui Dumnezeu şi apoi a creditorilor mei. De m-aş fi întors acasă fără geantă, ăştia ar fi socotit, de bună seamă, că umblu cu şmecherii, cum mai fac bijutierii. Ascund marfa şi strigă că au fost furaţi. În ce mă priveşte, nu mi-ar fi rămas decât să-mi cumpăr o frânghie şi să mă spânzur de cel dintâi copac. Hai noroc! Dumnezeu să-ţi dea tot ce-ţi doreşti. E timpul să plec. Să ne îmbrăţişăm…” Ne-am luat rămas bun, am plătii consumaţia şi am dat să iau geanta… Dar geanta nu era nicăieri, invitatul meu se făcuse şi el nevăzut…

Am leşinat.

M-am trezit din leşin şi iar am leşinat când m-am trezit din nou, am început să urlu ca un nebun şi am ridicat în picioare toată poliţia din Iehupeţ. Le-am făgăduit un plocon gras şi am alergat cu ei peste tot, prin toate vizuinile hoţilor; am dat cu ochii de tot soiul de tâlhari, dar pe omul meu parcă-l înghiţise pământul. Căutarea asta zadarnică m-a istovit. Mi s-a făcut lehamite de tot şi de toate. Am căutat un han, am închiriat o cămăruţă şi m-am aşezat deznădăjduit pe pat. Nu-mi rămânea decât să-mi iau zilele. Să-mi bag un cuţit în inimă, sau să mă spânzur, sau să mă arunc în Nipru… Şi cum zăceam aşa, cuprins de gânduri negre, am auzit bătăi în uşă. Veniseră să mă cheme la poliţie: puseseră mâna pe îngeraşul meu şi găsiseră geanta cu tot ce era în ea!

Să vă mai spun ce s-a petrecut în sufletul meu când mi-am revăzut geanta cu bijuterii? Am leşinat încă o dată. Aşa-i cu mine: una-două leşin. Când mi-am revenit, l-am luat pe hoţ la forfecat: „M-ai scos din minţi. Fă-mă să-nţeleg şi cu ceva! Când mi-ai găsit geanta, ai alergat după mine şi n-ai vrut să primeşti nicio răsplată. Pe urmă, când

---

Gala Galaction. K vorba dc Ahaşvcr – regele persan Xerxes I).

am întors capul pentru o clipă, mi-ai furat tot ce aveam, până şi sunetul. Erai gata-gata să mă-nfunzi, să mă trimiţi pe lumea cealaltă!" El s-a uitat la mine cu ochii lui adânci şi cuminţi şi mi-a răspuns rostind rar cuvintele: „De ce vă miraţi? O pomană c-o pomană – şi hoţia-i meseria mea"... „Marc-i grădina lui Dumnezeu!

— Am izbucnit cu.

— Ce fel de om eşti tu? Unde-ai să ajungi?" „Sunt

— Mi-a răspuns – un necăjit de evreu, am de hrănit câţiva copii mici şi la tot pasul mă lovesc de ghinioane. Toate-mi merg pe dos. Nu spun, de furat am ce fura, chiar din belşug, slavă Domnului! Necazul e că, mai întotdeauna, pun îndată mâna pe mine. N-am noroc, asta-i".

Abia mai târziu, în tren, mi-am dat scama cât de multă minte-mi lipseşte. L-aş fi putut scoate pe mai nimic din mâna poliţiei. Da trebuie dezvăţat de apucăturile lui. Dar de ce să pornească asta de la mine? S-ar fi găsit un altul...

Şi-acum, n-aţi vrea să vă arăt o pereche de cercei cu briliante? Nu cer mult pe ei. Ia uitaţi-vă! Nici în vis n-aţi văzut aşa briliante. Calitatea prima-ntâia!...»

Din post în post în faţa mea, la fereastră, şedea un omuleţ cu faţa zâmbitoare şi ochi sfredelitori. Aştepta de mult să-i spun o vorbă, dar eu nu mă grăbeam. I s-o fi făcut lehamite să stea în vagon cu încă un călător şi să tacă tot timpul. Deodată, a izbucnit în râs şi mi-a spus:

— Vreţi să ştiţi de ce râd? Mi-am amintit de-o ispravă de-a mea: cum am păcălit cu odată Ichupeţul. Ha-ha-ha!... Da, aşa cum mă vedeţi, eu, Moişe-Kalmen din târgul Kenele, un evreu chinuit de astmă şi de tuse, am jucat Ichupeţului o festă, ha-ha-ha, că o să mă ţină minte cât lumea. Lăsaţi-mă să tuşesc câteva clipe – of, ce tuse! i-aş da-o oricând lui Purişkievici[4142]... să-mi trag răsuflarea şi-o

41* V. nota **, p.27.

42 în unele oraşe şi zone ale Rusiei ţariste era interzisă, cu cîteva

să vă povestesc cum i-am dus de nas…

Aşadar, am plecat într-o zi la Iehupeţ. Ce caută acolo un om ca mine, care suferă de astmă şi de tuse? Bineînţeles, trebuia să mă vadă un profesor. Vă daţi seama, cu astma şi tusea mea, sunt deseori oaspetele Ichupeţului. Un oaspete cam nepoftit, fiindcă eu, Moişe-Kalmen din Kenele, n-am autorizaţie de a rămâne peste noapte în oraş[43]. Or, când pătimeşti de astmă şi de tuse şi ai nevoie de un profesor, o singură zi nu-ţi ajunge. Degeaba ţi se spune să vii de dimineaţă şi să te cari pe înserat. Şi-atunci, nu-ţi rămâne decât să te-ascunzi. Totu-i să nu te prindă şi să nu fii trimis la urmă cu jandarmii, din post în post. Nu, n-aş putea îndura să fiu purtat între baionete. Aş muri de ruşine. Pentru că, aşa cum mă vedeţi, una peste alta, sunt şi cu cineva, slavă Domnului, în târgul meu: am casa mea, o văcuţă şi două fiice, una măritată, cealaltă gata de măritiş. Ţin la obrazul meu…

Şi iată-mă la Iehupeţ. De data asta nu doar pentru un profesor, ci pentru un consult de trei profesori. Voiam, vă daţi seama, să aflu o dată pentru totdeauna ce-i cu mine; e laic ori bălaie! Trăiesc sau mor? Că sufăr de astmă era limpede pentru toţi. Dar ce-i de făcut ca să scap de ea? Asta, mă-nţelegeţi, era altceva. Se frământau bieţii doctori, îşi storceau creierii şi parcă se loveau de un zid. Bunăoară, profesorul la care m-am dus mai întâi – o bijuterie de profesor, îl cheamă Striţel – mi-a prescris „Codeini sahan pulverati”, ceva care nu costă mult şi-i dulce la gust. Al doilea profesor mi-a scris pe reţetă „Tinctura opie”, nişte picături atât de amare, că-ţi vine să urli. Şi cel de-al treilea profesor mi-a dat picături cu acelaşi gust afurisit, dar nu se mai chemau „Tinctura opie”, ci „Tinctura tebiaca”. Staţi că n-am terminat. M-am mai dus la un profesor; ăsta mi-a prescris o băutură, amară şi ca, cu numele „Morfium aqua

---

excepţii, rezidenţa
43e vreilor.

amigdalarium”. Vă miraţi că ştiu latineşte? Ştiu latineşte cât ştiţi dumneavoastră englezeşte, dar, dacă te-a binecuvântat Dumnezeu, una peste alta, cu astmă, şi tuse, şi oftică, nu-i de mirare că ajungi să-nveţi şi latineşte.

@!Prin urmare, la Iehupeţ mă aştepta un consult de profesori. Unde trage un evreu ca mine când ajunge la Iehupeţ? De bună seamă nu la un hotel şi nici măcar la un han. Mai întâi, ăştia te jupoaie. Pe urmă, cum să mă arăt într-un hotel, când n-am dreptul de-a-nnopta în oraş? Aşa că stau la un cumnat. Da, am la Iehupeţ un cumnat, un prăpădit de învăţător, un calic între calici – ce n-aş da să-l văd pe Purişkievici în locul lui! Şi are cumnatu-meu ăsta o droaie de copii, să te sperii, nu alta. Dar Dumnezeu nu şi-a-ntors ochii cu totul de la dânsul. L-a ajutat să capete permis de şedere în oraş, un permis cinstit, adevărat. O să mă-ntrebaţi: cum vine asta? Şi-o să vă răspund:

Brotki[44]! E slujbaş la Brotki. Nu-i, ferească Dumnezeu, director de fabrică. Treaba lui este să citească din *Tora*[45] la sinagoga croitorilor, patronată de Brotki. E, cum ar veni, „faţă bisericească”. Şi, fiind „faţă bisericească”, are dreptul să stea pe Malovasilkovski, nu departe de casa unui fost şef al poliţiei. Stă el pe Malovasilkovski, în vecinătatea unei foste mărimi, dar o duce tare greu, abia-abia îşi scoate pâinea. Toată nădejdea lui eram – şi am rămas – cu care va să zică, eu aş fi bogătaşul familiei, Doamne iartă-mă!…

Aşa că trag la ei când vin în Iehupeţ; iau şi un prânz, o cină; nu le iese mare lucru, una peste alta, câţiva gologani, atâta să-i rămână lui Purişkievici!… De data asta, când le-am intrat în casă, am băgat de seamă că umblă-ntunecaţi, că-i roade ceva. „Ce s-a-ntâmplat?” „E de rău!” „Cum adică?” „Razii!” „Phe, haideţi că m-aţi speriat! Raziile-s o bubă veche, de la facerea lumii”. „Nu, mi-au zis

44 Financiar şi industriaş evreu.

45 V. nota *, p.83.

ci, sunt razii şi razii. Acum, nu-i noapte fără razie. Şi, dacă prind un evreu, gata, îl şi trimit din post în post”. „Bine, dar dacă le dai de înţeles că…” „De-abia te nenoroceşti”. „Poate vor mai mult?” „Nici cu un milion nu-i îndupleci”. „Dacă-i aşa – le-am zis –, stăm prost”. „Prost e prea puţin spus, mi-au răspuns ei. Mai întâi te amendează, apoi te trimit din post în post. Şi, pe urmă, scandalul pe care ni l-ar face Brotki!” „Mă rog, Brotki ca Brotki, le-am zis. De dragul lui nu m-aş juca cu cu sănătatea mea. Am venit pentru un consult de profesori şi nu pot face acum că le-n toarsă…”

Vorbe-ncoace, vorbe-ncolo, dar timpul aleargă. Trebuie s-ajung la profesori pentru consult. Dar nu s-a ales nimic. Unul din profesori nu era liber decât miercuri înainte de masă, al doilea luni după-amiază, iar al treilea abia joia viitoare. De joi până mai apoi, cum ar fi. Ce le pasă lor că pe Moişe-Kalmen din Kenele îl muncesc astma şi tuşea şi că nu doarme nopţile, da-i-ar Dumnezeu lui Purişkievici bucurii din astea!

M-am întors necăjit la gazdele mele. S-a lăsat seara. Am cinat şi ne-am dus la culcare. Abia am aţipit, că am auzit ciocănituri în uşă.

Am deschis ochii. Cine-o fi? „Suntem pierduţi!” mi-a şoptit nepricopsitul de cumnatu-meu, care intrase în odaie şi stătea aplecat peste mine, tremurând ca varga. „Ce ne facem acum?” l-am întrebat. „Mai bine spune tu ce avem de făcut” mi-a răspuns dânsul. „Nu ştiu ce să spun. E jale!” El, după mine: „Jale, mare jale!” în timpul ăsta, bătăi le-n uşă nu conteneau. Copiii cei mici s-au trezit din somn şi ţipau speriaţi: „Mă-mă!” Ea le punea mâna la gură, să nu li se audă strigătele. Frumoasă comedie! Bravo ţie, mi-am spus, bravo ţie, Moişe-Kalmen din Kenele, ai încremenit şi tu de frică, vedea-l-aş pe Purişkievici în halul ăsta!…

Şi chiar în clipa aceea mi-a fulgerat un gând prin minte: „Ştii ce, Davide? i-am spus cumnatului meu. Ce-ar fi

să ne schimbăm între noi? Eu să fiu tu şi tu să fii cu…” S-a uitat la mine ca viţelul la poartă nouă: „Cum vine asta?” „Tu-mi dai actele tale şi cu ţi le dau pe-ale mele. Pe tine o să te cheme Moişe-Kalmen şi pe mine-o să mă cheme David. O să mă descurc mai bine decât tine când le-oi deschide uşa…” Cap sec! Se uita neajutorat la mine. „Cum de nu înţelegi? i-am spus. Tu ai să le arăţi actele mele, iar cu, una peste alta, am să le arăt pe-ale tale. Ei, te-ai lămurit? Ţi-am dat mură-n gură…”

Greu, dar a înţeles. I-am dat actele mele, mi-a dat actele lui. În vremea asta izbiturile în uşă s-au înteţit: poc-poc-trosc! poc-poc-trosc! „Îndată! îndată! am strigat eu. Aveţi răbdare, că nu vin turcii!”… Le-am deschis uşa: „Bine-aţi venit! Intraţi!” Era o haită de zdrahoni. Iar cu trebuia să mă prefac bucuros de oaspeţi! Vorba ceea: e sărbătoare pe uliţa noastră…

Bineînţeles, mai întâi s-au repezit la nevolnicul de cumnat al meu. De ce la dânsul? Pentru că eu mă ţineam bine; mă sileam chiar să şi zâmbesc. Iar el… de-ar arăta Purişkievici cum arăta el! L-au luat la refec: „De unde eşti, jupâne?”. Cumnatul meu rămăsese fără grai. Mi-am luat atunci inima-n dinţi şi i-am strigat: „De ce taci, momâie? Zi-le că eşti Moişe-Kalmen din Kenele!” Şi-ntorcându-mă către ei, le-am spus cu umilinţă: „Înălţimea Voastră, e un neam de-al meu, un om amărât, venit din Kenele. Nu ne-am văzut de-amar de ani”. Vorbindu-le aşa, parcă-mi trecuse frica. Ba-mi venea să şi râd.

Ha-ha-ha! Numai că scorneala asta a mea ne-a ajutat ca toporul pădurea…

Da, l-au înhăţat pe cumnatul meu, fără ca el să zică pâs. şi l-au purtat cu alai până la poliţie. Au vrut să mă ia şi pe mine. Am încasat destui ghionţi, dar n-au reuşit. Doar aveam permis în regulă, eram un fel de „faţă bisericească” la sinagoga croitorilor oblăduită de Brotki. Una peste alta, mă-nţelegeţi, le-am strecurat şi ceva în palmă. „Haraşo,

părinţele, mi-au zis ci, acum du-te acasă şi haleşte-ţi găluştele. N-avea grijă, te-om învăţa noi minte, să nu mai faci contrabandă pe Malovasilkovski”. Chipurile, să mă bage în sperieţi. Ha-ha-ha!…

Consultul, vă daţi seama, a căzut baltă. Cui îi mai ardea de doctori, când cumnatul meu trebuia scos din ghearele poliţiei? Totul era să nu fie trimis din post în post până la Kenele. Dar n-am izbutit. S-a canonit tare pe drum. Zău, un drum ca ăsta i-ar sta bine lui Purişkievici! Ne-au ieşit ochii din cap până l-am văzut la Kenele pe cumnatul meu. Dar aici îl mai aştepta un necaz. S-a băgat de seamă că, una peste alta, avea acte străine şi purta numele altuia. Nu vă mai spun cât am alergat şi am năduşit – şi cât m-a costat. Dac-aş strânge – mă auziţi – o dală la trei luni, banii aceia, nu mi-ar mai trebui nimic. Pe lângă asta, m-am ales cu o grea povară: cumnatul meu trăieşte, până-n ziua de azi, cu nevasta şi copiii, pe socoteala mea. Zice că l-am nenorocit, că din pricina mea şi-a pierdut slujba la Brotki şi autorizaţia de a sta la Ichupeţ. S-ar putea să aibă oleacă de dreptate.

Dar mult mai mult cântăreşte altceva, ha-ha-ha!… Scornirea mea, combinaţia aceea! Mă-nţelegeţi? Eu, un ovreiaş din Kenele, blagoslovit, una peste alta, cu tuse, şi cu astmă, şi cu oftică, dărui-le-aş pe toate lui Purişkievici, vin la Ichupeţ şi, cu toate că n-am permis, trag în gazdă pe strada Malovasilkovski, nu departe de fostul şef al poliţiei, şi… mai departe ştiţi totul…

Cel de-al zecelea

Eram numai nouă în tot vagonul. Nouă evrei. Ne lipsea un al zecelea, ca să ne putem ruga împreună lui Dumnezeu, potrivit legii mozaice.

De fapt, mai era un ins în vagon. Dar stăteam la îndoială: este evreu? nu este evreu? O persoană tăcută, cu *pince-nez*... Faţa pistruiată, dar fără barbă. Nas evreiesc, dar mustaţa răsucită neobişnuit, în sus. Urechile cam blegi, dar gâtul roşu. A sun tot timpul izolat de noi. Se uita pe fereastră şi fredona. Creştetul îi era descoperit. Pe genunchi, un ziar rusesc. Şi tăcea mâlc. Nicio vorbă nu i-a ieşit de pe buze. Ce mai? Era un rus, un rusnac sadea. Şi parcă... nu, nu era creştin! La dracu'! Un evreu îl recunoaşte pe un alt evreu de la o poştă, chiar şi în bezna cea mai adâncă, pentru că are ceva din chipul lui Dumnezeu... Aşa că l-am dibuit a fi evreu. Aş fi fost gata să pun şi rămăşag. Dar dacă mă înşel? Of, ce timpuri! Ce mi-am spus? Dacă un neghiob de evreu vrea să se creadă despre dânsul că nu-i evreu – mă rog, să-i fie de bine. Dar ce ne facem noi, cei nouă din vagon? Mai cu seamă că unul din noi are tocmai azi o pomenire. Nu pomenirea morţii tatălui său – şi nici pe a mamei. Pomenirea unui copil, a unui băiat. Şi-a înmormântat unicul fecior. Cu chiu, cu vai obţinuse să i-l dea mort din închisoare, ca să-l îngroape în pământ sfinţit. Taică-său se jura că fusese întemniţat fără vină. L-au judecat la repezeală. Ce-i drept, spunea el, feciorul păcătuise cu ceva, dar nici să-l spânzure nu ar fi fost cazul. A murit, totuşi, în şreang – gata! maică-sa şi-a dat şi ca repede duhul. La drept vorbind, nu chiar repede. Oho! S-a chinuit îndeajuns. Dar parcă el însuşi nu a pătimit din plin? Nenorocirea asta l-a încărunţit şi l-a îmbătrânit înainte de vreme.

— Câţi ani îmi daţi?

Am încercat cu toţii să-i dibuim, din priviri, vârsta. Peste putinţă. Ochi tineri, păr nins, frunte încreţită, faţa

zâmbitor-plângăreaţă. Personajul era, în întregimea lui, cam ciudat. Purta surtuc, dar prea lung. Pe cap o pălărioară, dar împinsă spre ceafă. Barba – de fapt o bărbuţă rotunjită scurt. Iar ochii… ah, ochii. Nişte ochi pe care, de-i vezi fie şi o singură dată, nu-i mai dai uitării. Surâzători-trişti ori trişti-surâzători… De parcă de-abia ar fi plâns şi şi-ar fi şters lacrimile. Cu toate astea părea vesel, arăta vioi. Straniu, straniu om!

— Bine, dar de unde luăm un al zecelea? strigă cineva, arătând din ochi spre individul care fredona, prefăcându-se că nu ne aude.

— Cum adică un al zecelea? spuse un altul. Doar suntem zece! Şi începu să numere pe degete: unul… doi… trei…

— Fără mine! strigă în evreieşte personajul de lângă fereastră.

Am înmărmurit cu toţii.

— Nu sunteţi evreu? îndrăzni unul dintre noi să-l întrebe.

— Sunt, dar nu ţin la lucruri dintr-astea.

Un răstimp am rămas încurcaţi. Ne uitam unii la alţii şi nu scoteam o vorbă. Dar cel care avea pomenirea fiului spânzurat nu s-a lăsat. Cu zâmbetul sau vesel-amărât, s-a adresat tânărului de la fereastră:

— Vă doresc să trăiţi o sută douăzeci de ani. Vi se cuvine o medalie de aur.

— De ce?

— Am să vă spun. E o poveste cam lungă. Dacă vreţi să fiţi al zecelea la rugăciune, îmi zic la repezeală binecuvântarea de pomenire a băiatului meu şi vă istorisesc întreaga poveste.

Şi scoase o basma din buzunar, se încinse cu ea şi se întoarse cu faţa la perete pentru rugăciune:

— „Ferice, Doamne, de cei ce locuiesc în casa Ta…

Nu ştiu dacă şi dumneavoastră, dar vă mărturisesc că mie tare-mi place să mă rog pe înserat în zilele de lucru. Rugăciunea asta e mai dulce pentru mine decât zece bucăţi intonate de cantor, cu toate vocalizele şi tremolourile obişnuite sâmbăta sau de sărbători. Rugăciunea acelui tată nefericit a fost rostită cu atâta suflet, cu atâta durere, că ne-a zguduit pe toţi. Mi s-a părut că l-a mişcat şi pe cel de-al zecelea călător, care înţepenise lângă fereastră. Să auzi un tată rostind rugăciunea de pomenire a fiului său nu e un lucru oarecare. Mai ales că cel care se ruga avea o voce ţâşnită din inimă, care ţi se revărsa în toată fiinţa. Până şi pietrele ar fi plâns. Pe scurt, a fost o rugăciune de seară fără pereche.

După ce şi-a terminat rugăciunea şi şi-a dezlegat basmaua cu care se încinsese, omul nostru s-a aşezat în faţa celui de-al zecelea călător, cu acelaşi zâmbet plângăreţ pe faţă, şi a început să-i spună povestea pe care i-o făgăduise. Vorbea potolit, mângâindu-şi bărbuţa, ca unul ce nu se grăbeşte.

— Tinere, povestea pe care vreau să ţi-o istorisesc nu e o singură poveste. Sunt, de fapt, trei povestioare…

Cea dintâi s-a petrecut într-un sat, cu un arendaş. Trăia arendaşul acela, împreună cu nevastă-sa, în acel sat – un sat mare, cu mulţi locuitori creştini, dar fără niciun alt evreu. Erau, aşadar, numai ci doi: un bărbat şi o femeie. Şi ce-i rău în asta? Dimpotrivă! Aveau venituri din belşug. Vorba ceea: să tot trăieşti printre neevrei… De un necaz n-au fost, totuşi, scutiţi: nu li s-au născut copii… Zadarnic s-au zbătut, degeaba au alergat pe la doctori. Şi uite că, spre bătrâneţe, lui Dumnezeu i s-a făcut milă de ei. Arendăşoaica a rămas însărcinată şi i-a făcut arendaşului un băiat. Marc bucurie! Un fecior! Se cuvenea, firește, orânduită solemnitatea tăierii împrejur, cum a poruncit Dumnezeu. În cea de-a opta zi, arendaşul a înhămat caii la trăsură şi a plecat la oraş să aducă de acolo pe rabin, pe

haham, pe ceauş şi alţi cinci evrei. Arendăşoaica

— Mai încape vorbă? – a pregătit o masă îmbelşugată. Totul era în perfectă regulă. Dar, deodată, şi-au dat seama că nu-s decât nouă bărbaţi. Mai era nevoie de unul. Ce se întâmplase? Cap prost de arendaş! O pusese şi pe nevastă-sa la socoteală. Mai întâi, au făcut mare haz. Bine, bine, dar timpul trecea. Ce era de făcut? Sat mare. Mulţi creştini. Evrei, ioc... Era de rău... Se uită ei pe fereastră şi zăresc o căruţă îndreptându-se spre han. Caii îi mâna, fireşte, un căruţaş. Fie şi un căruţaş, numai evreu să fie...

— Ziua bună!

— Bună să vă fie inima!

— Poftiţi înăuntru, o să fiţi al zecelea!

Bucurie de nedescris. Vedeţi ce Dumnezeu bun avem? Un întreg sat de creştini nu e în stare să ne scoată din încurcătură şi, poftim, se iveşte un singur evreu, un căruţaş, şi gata, se face treaba!

A doua poveste, domnule dragă, nu s-a mai petrecut într-un sat, ci la oraş. Într-un oraş evreiesc. Şi tocmai într-o zi de sâmbătă. Mai bine zis vineri scara, după aprinderea lumânărilor de sărbătoare. Vine omul acasă de la sinagogă, se spală pe mâini, binecuvântează vinul din pocal şi se aşază la masă. Dar ce-i vine uncia din luminări? Se lasă într-o parte şi începe să picure tare. Încearcă ci s-o îndrepte cu ceva. Zadarnic. Mucul a căzut pe faţa de masă şi faţa de masă a început să ardă. Ce-i de făcut? Să stingă focul! Numai că sâmbăta evreii n-au voie să se apropie de foc. S-au strâns vecinii. S-a adunat întreaga stradă. Numai evrei! strigăte, hărmălaie! „Suntem pierduţi!”... Deodată, pe cine văd? Pe Hveder, creştinul care le aprinde şi le stinge focurile în zilele de sâmbătă!... „Hveder, dragule, nu vezi că arde?” Hveder, deşi nu prea isteţ, a înţeles ce vor. Şi-a scuipat în palmă şi, cu două din degetele lui butucănoase, a apucat mucul şi l-a stins... Ei, putem noi,

bieţi muritori, preţui minunile Domnului? Atâţia evrei, nu le fie de deochi, n-au putut face nimic şi un singur neevreu i-a salvat pe toţi.

Acum, se cheamă că trebuie să vă povestesc cea de-a treia poveste. Asta s-a petrecut chiar în familia unui rabin. Rabinul avea un singur fecior, un băiat foarte reuşit, cu toate calităţile, cum şi e cazul în casa unui rabin. Potrivit obiceiului, l-au însurat devreme. Mireasa avea dotă mare şi tânărul s-a instalat la socri, pe casă şi masă cât o trăi, fără a face altceva decât a învăţa şi a tot învăţa. Dar vezi că pe lumea asta există şi recrutările în armată. S-ar putea spune: ce legătură poate fi între un fecior de rabin şi recrutarea în armată? Mai ales că era singurul copil la părinţi. Şi-apoi, de-ar fi fost nevoie să se umble la portofel, n-ar fi fost o problemă. Se iviseră însă vremuri grele pentru evrei: îi încorporau şi pe băieţii singuri la părinţi. Banii nu ajutau la nimic, nici chiar cu zecile de mii. Comandantul era un zbir, doctorul – o canalie! Rău, rău de tot. Ce s-o lungesc, dragă domnule? L-au băgat pe feciorul de rabin, gol-goluţ, la comisie. Pentru întâia oară în viaţă i s-a întâmplat să stea cu capul descoperit, fără pălărie, fără tichie, fără nimic. Asta a fost norocul lui. Pentru că-i crescuse pe cap, din copilărie, o bolfă, un fel de cucui cât o minge. Încăpăţânat cum era, nu a lăsat pe nimeni să se atingă de ca Bineînţeles, comisia de recrutare i-a dat îndată drumul.

Aşa că, dragă tinere domn, ce să zic despre dumneata? Nu vrei să fii evreu, dar, până la urmă, nu scapi, te trădează cucuiul, chiar dacă nu ţi-a crescut pe căpăţână. De asta cred cu că ţi se cuvine o medalie de aur.

La cea dintâi staţie, „cel de-al zecelea” s-a făcut nevăzut.

Neamţul

Sunt, cum vă spuneam, drăjnean, adică din Drajna, un oraş din Podolia, mai bine zis un orăşel. Azi, Drajna are, dragă Doamne, drum-de-fier, gară cu peron şi sală de aşteptare. Când s-a tras pe aici calea ferată, toată lumea ne-a pizmuit, socotind că ne-a pus Dumnezeu mâna-n cap. Credeam şi noi că ne-aşteaptă o altă viaţă. Ne şi vedeam muncind pe ruptele şi strângând aurul cu lopata. Nu-i de mirare că mulţi evrei din satele învecinate au năvălit în Drajna. Oamenii s-au pus pe treabă: şi-au făcut casele mai arătoase şi au ridicat noi prăvălii. Preţul cărnii a crescut. Ne gândeam că vom avea nevoie de încă un haham[46] şi de încă un bet-hamidraş[47], că va trebui să lărgim vechiul nostru cimitir. Ce să mai vorbim? Eram nebuni de fericire. Tren, staţie, peron!... Cuvinte sfinte! E-adevărat, harabagiii au strâmbat din nas, ba s-au pornit să şi drăcuiască furioşi, temându-se că-şi vor pierde plinea. Dar cine se uita la ei? Calea a fost netezită, s-au aşezat şinele, s-au ivit vagoanele, a fost înălţată gara şi s-au atârnat un clopoţel şi o scândură pe care scria: „Staţia Drajna”. Nemulţumiţilor nu le-a rămas decât să vorbească la lampă...

@Când trenul a-nceput să meargă, nevastă-mea n-a-ntârziat să mă-ntrebe, alintându-mi numele: „Ce-ai de gând să faci, Ioinele?” (Ioină mă cheamă.) „Ce să fac? – i-am răspuns.

— Ceea ce face toată suflarea evreiască de aici: am să mă-nvârt pe la gară”. Mi-am luat, aşadar, bastonaşul şi iată-mă-n staţie. Am devenit, cu ajutorul lui Dumnezeu, expeditor. Ce-are de făcut expeditorul? Bunăoară, când un negustor cumpără un vagon de cereale şi trebuie să-l încarce-n tren şi să-l trimită undeva, de lucrul ăsta se-ngrijeşte expeditorul. Numai că mai toţi evreii din Drajna

46 Persoană specializată în tăierea rituală a păsărilor şi vitelor.

47 Sinagogă; lăcaş de rugăciune şi de învăţătură.

au ajuns expeditori. Şi iar nu-i bine, iar ardem gazul de pomană. Câteodată cumperi de la un ţăran un săculeţ de grâu, care trece apoi din mână-n mână. Câştigi aşa un ban, dar mai des rămâi lefter. Mai apucăm câte o misitie, o nimica toată, dar îndeobşte zăcem în gară zile-ntregi fără rost. Ca şi-nainte, n-avem ce face. Numai că-nainte trenul nu trecea prin Drajna şi parcă supărarea era mai mică. Ce ne-a trebuit gară cu sală de aşteptare, peron şi clopoţel? La ce tot tămbălăul ăsta cu drumul-de-fier?

Dar ce mi s-a-ntâmplat într-o zi? Eram în gară la plecarea „trenului poştal”. Clopoţelul sunase de trei ori, locomotiva îi răspunsese cu un şuierat lung, din coşul ci ţâşnise un fum gros – şi, când mă uit, la doi paşi de mine un ins înalt şi slab, în pantaloni cadrilaţi, cu o pălărie înaltă pe cap; lângă el, o sumedenie de geamantane. Îşi întindea gâtul şi privea în toate părţile ca un neajutorat. „Parc căzut din cer”, mi-am zis. Şi inima mi-a dat ghes: „Du-te, omule, la dânsul şi întreabă-l ce poţi face pentru el!” Dar n-am apucat să mă mişc din loc, că s-a şi repezit spre mine, şi-a ridicat pălăria şi mi-a spus în nemţeşte, lungind cuvintele:

— Buuună ziuaa, doomnul meuu!

— Bună să-ţi fie inima! i-am răspuns cât în nemţeşte, cât în idiş[48], ajutându-mă şi cu mâna.

L-am întrebat de unde vine, dar dânsul, înainte de orice, a vrut să ştie de-un hotel unde-ar putea trage. „Păcat, – mi-am spus în clipa aceea – păcat că nu-s hangiu; pare un neamţ cumsecade, ar fi fost un ban de câştigat pe lângă el”. Dar m-a fulgerat îndată un gând: „Ce? îmi stă scris pe frunte că nu-s hangiu? Ia s-o fac pe hangiul!” Şi i-am zis cât pe nemţeşte, cât pe evreieşte, iar restul cu mâna:

---

48 Vocabularul idiş este de origine predominant germanică. Naratorul foloseşte un amestec de idiş şi germană, de un haz, din păcate, intraductibil.

— Dacă doriţi, doomnul meu, comandaţi o birjă şi-o să vă conduc la gazda cea mai bună, clasa-ntâi…

Neamţul s-a bucurat nespus şi m-a-ntrebat arătând spre gură:

— Se poate lua şi masaa?

— Fireşte, i-am răspuns. Cu voia Celui-de-sus, vă vor desfăta, doomnule neamţ, bucatele pregătite de jumătatea mea, vreau să spun de doamna mea, care-i o gospodină fără pereche; i-a mers vestea cât de bine găteşte şi coace; peştele ei l-ar putea mânca până şi regele Ahaşver[49]…

— Jawohl![50] – făcu el bucuros din cale-afară; ochii i se luminaseră dintr-odată şi faţa îi strălucea ca soarele.

„Văd c-am nimerit-o” mi-am zis. Şi, făr-a sta pe gânduri, am chemat o birjă şi l-am dus pe neamţ la mine-acasă.

Acolo, i-am spus la repezeală nevestei melc că Dumnezeu ne-a trimis ca oaspete un neamţ – o bijuterie de neamţ. Dar ce-nţelege o nevastă? A şi început să bodogănească: de ce i l-am adus plocon tocmai când face curăţenie!? „Eu nu ştiu unde mi-o capul şi tu vii cu musafiri!” „Femeie, i-am zis, amestecând şi vreo două cuvinte ebraice” 1; n-o da pe limba noastră, că pricepe ce spui…” Dar stă ca să m-asculte când e-n toiul curăţeniei? Bombănea şi mătura mai departe, stârnind praful drept în faţa mea şi a neamţului. Ea boscorodea, iar noi doi, rămaşi lângă uşă, nu ne puteam urni de acolo. De-abia am izbutit să-i strecor câteva cuvinte: cum că nu-i un musafir nepoftit, c-o să ne plătească pentru găzduire, că ne-om alege cu ceva de pe urma lui… Dar degeaba! „Şi unde-am să-l culc? Pe jos?” se oţărî ca… Mai-mai să-mi ies din fire: „Taci odată, femeie proastă ce eşti! Adineauri ţi-am zis că-nţelege totul!”… Abia atunci s-a potolit.

I-am dat neamţului odaia noastră şi nevastă-mea a

49 V. nota *, p.122.

50 în germană: da, desigur!

aprins samovarul şi s-a apucat să pregătească cina. Neamţul, când a văzut camera, a făcut o mutră acră, vrând parcă să spună: „Putea fi mai ca lumea!”… Dar ce ştie un neamţ scorţos? S-a mai înseninat când am adus samovarul şi am opărit ceai în ibric. A scos atunci o sticluţă de coniac şi a tras o duşcă, după care mi-a turnat şi mic un păhăruţ. Apoi şi-a desfăcut liniştit bagajele, împrăştiindu-şi lucrurile peste tot, semn că-ncepea să se simtă la largul lui.

După ceai, am adus vorba de una, de alta, până mi-a venit la-ndemână să-l întreb ce caută la Drajna. Vrea să cumpere ceva? Sau, poate, să vândă? Când colo, venise pentru altceva, cu totul altceva. Nişte maşini, zicea el, în trecere pe la noi. Dumnezeu să-l înţeleagă. În timpul ăsta se tot uita spre bucătărioară şi-ntreba: „Nu-i gata mâncarea?” „Aş zice, domnule neamţ, i-am spus, că vă daţi în vânt după o masă bună”. A bălmăjit el ceva drept răspuns, dar n-am priceput nimic. Ei, a dat Dumnezeu şi masa a fost gata. Dar ce masă! O supă proaspătă, aromitoare, cu tăieţei aurii – şi-o găină-ntreagă, cu garnitură de hrişcă, morcovi şi pătrunjei tineri, cu… cu… cu… (nevastă-mea, dacă se pune la ambiţie, ştie ce are de făcut!). Am rostit urarea noastră: „Binecuvântaţi fie cei aşezaţi la masă!”[51], dar dânsul n-a auzit nimic. Sorbea cu lăcomie lingurile cu supă. Am spus din nou „Binecuvântaţi fie…” şi nici de data asta nu mi-a mulţumit. N-avea timp. Se năpustise asupra găinii, flămând ca după post. „Necioplită fiinţă… E vândut mâncării!” am spus în sinea mea.

După ce-a înghiţit lot ce i-a dat nevastă-mea, şi-a aprins o lulea lungă. Trăgea din ea şi zâmbea. Din când în când, căta-n jur, vrând pesemne şi alte unde-o să doarmă. Am băgat de seamă că-i cădeau pleoapele de somn şi m-am uitat întrebător la nevastă-mea: „Unde-l culcăm?” „îi dau patul meu”, mi-a răspuns ea cu glas tare… Zis şi făcut. A

51 în texl, formularea tradiţională în limba ebraică.

schimbat aşternutul şi-a bătut bine-bine pernele şi salteaua cu mâinile ei de gospodină neîntrecută (nevastă-mea, dacă se pune la ambiţie…). Numai că neamţul iar nu era-n apele lui, poate din pricina fulgilor care zburau prin odaie. Deodată, s-a strâmbat cumplit la faţă şi-a-nceput să strănute. Dar ce strănut! îl zgâlţâia din cap până-n picioare şi nu se mai oprea. Eu îi uram mereu noroc şi sănătate. Dar degeaba, nu era-n stare să zică „mulţumesc! [52]1. „Ce să-i faci? N-are cei şapte ani de-acasă”, am gândit eu. Când s-a potolit, mi-a spus că vrea să se culce. Nevastă-mea îi făcuse un culcuş înalt pân-aproape de tavan. Chiar şi-mpăratul ar fi putut să doarmă-n el (nevastă-mea, nu ca s-o laud…). I-am urat noapte bună şi ne-am dus şi noi la culcare.

Nu apucasem a aţipi, c-am şi auzit prin uşă un sforăit zdravăn, de somn adânc. Neamţul ba şuiera ca o locomotivă, ba horcăia ca un bou înjunghiat. Dar, pe neaşteptate, parcă s-a trezit: ofta, gemea, bolborosea, se scărpina, scuipa, scrâşnea; s-a-ntors apoi pe partea cealaltă şi iar s-a auzit cum sforăie şi horcăie şi şuieră, pentru ca pe urmă să se trezească şi iarăşi să suspine şi să geamă, să se scarpine, să scuipe şi să scrâşnească. Şi tot aşa de câteva ori, până când mi-am dat seama că a sărit din pat şi a azvârlit cu furie aşternutul pe jos, blestemând pe limba lui: „Zum Teufel! Sacramento! Donnerwetter! Printr-o crăpătură a uşii l-am văzut pe neamţul meu golpuşcă, ferindu-se scârbit de aşternutul aruncat pe podea. Am deschis uşa şi l-am întrebat: „Ce s-a-ntâmplat, domnule neamţ?” Parc-atâta aştepta. S-a aruncat asupra mea şi-a-nceput să-mi care la pumni că m-a năucit, după care m-a tras spre lampă şi mi-a arătat petele roşii care-i acoperiseră trupul. M-a dat pe urmă afară din odaie şi-a-nchis uşa. „E nebun neamţul ăsta – i-am spus nevestei. I s-a părut că l-au mâncat nişte gângănii şi strigă de parc-ar fi

52 „La dracu ! Fir-ar să fie! Trăsni-i-ar!1

căzut cerul peste el”. „Mă miră, zise ea. De Pesah am fiert tot aşternutul şi am curăţat patul cu gaz”…

A doua zi dimineaţă, m-am aşteptat ca neamţul să se cărăbănească furios din casa noastră. Când colo, ne-a spus zâmbitor „bunăă dimineaţaa!”, a mâncat din nou cu poftă, a pufăit iarăşi din pipa lui cu gât lung şi ne-a rugat să-i pregătim prânzul. Să nu uit: la ceai a cerut ouă moi – ia ghiciţi câte… Zece! A tras şi acum o duşcă de coniac şi mi-a turnat şi mie un păhăruţ… Noaptea următoare, însă, iar a fost o noapte albă. Mai întâi, sforăituri, şuierături, horcăieli, pe urmă suspine şi gemete, bolboroseli şi scărpinături, scrâşnete şi scuipături. Iar s-a dat jos din pat şi a azvârlit cât colo aşternutul şi iar a afurisit pe limba lui: „Zum Teufel! Sacramento! Donnerwetter!”… A doua zi, ne-a spus din nou foarte frumos bună dimineaţa, iar a pufăit din lulea după ce-a mâncat zece ouă la ceai, iar a tras o duşcă de coniac şi mi-a turnat şi mic un păhăruţ, zâmbind tot timpul… Şi tot aşa mai multe zile la rând. Până când maşinile pe care le aştepta au sosit şi a venit timpul ca neamţul să plece de la noi.

După ce şi-a-nchis geamantanele, mi-a cerut să-i fac socoteala. I-am spus din capul locului: „Ce să mai umblăm cu mărunţişuri, domnule neamţ? îmi datoraţi, una peste alta, un pătrar”[53]… El a holbat ochii spre mine. Se vedea că nu pricepuse. L-am lămurit îndată: „Un pătrar de sută. Douăzeci şi cinci de carboave, de ruble adică”. I-am arătat şi cu degetele: zece şi zece şi cinci. Vă-nchipuiţi că s-a speriat? Nu, deloc! pufnind din lulea şi zâmbind, mi-a cerut să trec la bani mărunţi, să ştie şi el cum de-au ieşit douăzeci şi cinci de ruble. Ba a şi scos din buzunar un creion şi un petic de hârtie, ca să-şi însemne totul. „Vei fi fiind tu un neamţ deştept, am gândit eu, dar degeaba te pui cu mine; ce ai tu în cap, am cu în degetul cel mic de la

53 Personajul a folosit un termen din numeraţia ebraică (în care se folosesc litere).

picior!”

Şi i-am făcut socoteala: „Treceţi, vă rog, domnule neamţ, mai întâi cele şase zile de găzduire; şase ori o rublă şi jumătate – avem nouă ruble; două samovare pe zi, ies nouăzeci şi cinci de copeici; de şase ori a câte zece ouă dimineaţa şi zece ouă scara, adică o sută douăzeci de ouă, zece duzini, a câte douăzeci de copeici duzina – avem alte două ruble; şase găini şi şase supe, başca tăieţeii, hrişcă, pătrunjelul şi mai ştiu cu ce, a câte o rublă pe zi – avem încă şase ruble; gaz de lampă pentru şase nopţi, a câte zece copeici – face şaizeci de copeici; coniacul dumneavoastră – două ruble; ceai şi zahăr, aţi consumat, n-aţi consumat, câte o jumătate de rublă pe zi – încă trei ruble; vin nu aţi dorit, să zicem cu totul patru ruble; bere nu am avut – şaptezeci de copeici… Cred, domnule neamţ, că am depăşit douăzeci şi cinci de ruble. Dar fie, să rămânem la douăzeci şi cinci!” Aşa i-am vorbit, fără ca glasul să-mi tremure. Vă-nchipuiţi că a făcut o mutră acră? Ferească Sfântul! A pufăit mai departe din lulea şi a scos zâmbind din pungă o hârtie de douăzeci şi cinci de ruble, pe care mi-a întins-o de parc-ar fi fost vorba de-o para. Pe urmă, şi-a luat foarte frumos rămas bun de la noi şi a plecat spre gară. M-am uitat la nevastă-mea: „Ei, ce zici de neamţul nostru…” „De ne-ar trimite Dumnezeu în fiece săptămână nemţi ca el, n-ar fi rău”, mi-a răspuns ea.

…La nici trei zile pline de la plecarea neamţului, poştaşul mi-a adus o scrisoare, dar, înainte de-a mi-o da, mi-a cerut paisprezece copeici. Trimiţătorul – m-a lămurit el – a uitat să lipească o marcă. Am plătit acele paisprezece copeici şi am deschis scrisoarea. Era în nemţeşte, nu pricepeam nimic. Am pornit cu scrisoarea prin târg, dar nimeni nu era-n stare să mi-o citească. Într-un târziu, am dat de un farmacist care a desluşit-o. „E de la un neamţ care a stat la dumneata – mi-a spus el.

— Zice că-ţi mulţumeşte mult pentru plăcuta

găzduire de care s-a bucurat în casa dumitale şi că n-o să uite niciodată bunăvoinţa şi ospitalitatea pe care dumneata şi soţia dumitale i le-aţi arătat”. „Frumos, foarte frumos, – am gândit cu – c-a plecat mulţumit de la noi; nu pot decât să fiu şi cu mulţumit”, întors acasă, i-am spus nevestei melc: „Ce zici de neamţul nostru? Tare-i prost, nu-i fie de deochi!” „De-am avea parte-n fiecare săptămână de oaspeţi deştepţi ca dânsul – mi-a răspuns ca – ne-am mai descurca şi noi…”

După o săptămână, la-ntoarcerea de la gară, nevasta mi-a arătat o altă scrisoare, zicându-mi că poştaşul i-a cerut douăzeci şi opt de copeici. „De unde şi până unde?” „Altfel n-a vrut să mi-o dea…” Şi scrisoarea asta era-n nemţeşte. Am dat fuga la farmacist. Tot de la neamţul meu venea. Trecând graniţa şi-apropiindu-se de ţara şi de casa lui, voia să-mi mulţumească încă o dată pentru plăcuta găzduire de care s-a bucurat la noi, pentru bunăvoinţa şi ospitalitatea noastră, pe care nu le va uita niciodată. „Trăsni-l-ar să-l trăsnească!” mi-a venit să strig în gura mare. Cum m-a văzut, nevastă-mea m-a-ntrebat:

„Ce-i cu scrisoarea?” „Iar de la neamţ, i-am răspuns. E nebun, zice că nu poate uita binele pe care i l-am făcut”. Dar dânsa îşi avea vorbele ei: „Ce bine-ar fi să ne trimită Dumnezeu în fiece săptămână câte-un neamţ nebun!…”

Au mai trecut două săptămâni şi poştaşul mi-a adus un plic mare cât un pachet, cerându-mi cincizeci şi şase de copeici. N-am vrut să-i dau. „Cum doriţi”, mi-a spus el şi a luat plicul îndărăt. Mi-a părut îndată rău. Tare voiam să ştiu de la cine era scrisoarea, poate că şi-a adus aminte de mine o rubedenie sau un cunoscut de departe. Aşa că am plătit cele cincizeci şi şase de copeici. Am desfăcut plicul – şi ce mi-a fost dat să văd? Iarăşi o hârtie-n nemţeşte. M-am dus glonţ la farmacist şi l-am rugat să mă ierte că-l bat mereu la cap. Ce pot face dacă Dumnezeu m-a pedepsit să nu ştiu nemţeşte? Farmacistul mi-a tălmăcit cu răbdare o

peltea venită… tot de la blestematul de neamţ. Spunea că, revăzându-şi pe cei dragi, consoarta şi copiii, le-a povestit totul: cum a ajuns la Drajna şi cum a făcut cunoştinţă cu mine-n gară, cum l-am luat acasă şi i-am oferit o găzduire nespus de plăcută şi de liniştită; de aceea, vrea să ne mulţumească, mic şi nevestei melc, din toată inima, pentru bunăvoinţa şi ospitalitatea noastră, pe care nu le va uita cât o trăi… „Naiba să-l ia!” am sărit cu şi-am adăugat toate ocările care mi-au venit pe limbă. M-am hotărât să nu-i spun nimic nevestei melc; mai bine s-o fac pe prostul.

După alte trei săptămâni, am primit de la poştă o-nştiinţare din care-am înţeles că mi se cuvin o rublă şi douăsprezece copeici. „De unde?” m-a-ntrebat nevastă-mea. „Dumnezeu ştie”, i-am răspuns şi am luat-o-n pas alergător spre poştă. Acolo am aflat numaidecât că nu am de primii nimic; dimpotrivă, eu le sâni dator o rublă şi douăsprezece copeici. „Cum asta?” „Pentru o scrisoare”, au zis ei. „Ce scrisoare? Nu cumva de la neamţ?” Nu mi-au răspuns; n-or fi priceput întrebarea mea. Ce să fi tăcut? Cui să mă fi plâns?… Am plătit rubla şi cele douăsprezece copeici şi mi s-a dat scrisoarea. Şi de data asta era un plic mare cât un pachet. L-am deschis… Bine-nţeles, era de la neamţ. Farmacistul – şi el deştept de dă în gropi – şi-a lăsat treaba şi mi-a citit iar o poliloghie a neamţului, de nu l-ar mai răbda pământul! Fiind la ei o zi de sărbătoare – scria el – şi strângându-se la dânsul toată familia, le-a istorisit povestea noastră din cap în coadă; cum a ajuns în orăşelul Drajna, cum a rămas în gară tare-ncurcat, singur în ţară străină, fără a-i şti limba, cum s-a-ntâlnit cu mine, cum l-am dus acasă şi i-am făcut o primire prietenească, tare plăcută şi liniştită, cum i-am oferit camera cea mai bună şi i-am dat de mâncat şi de băut, cât de cinstit m-am purtat cu dânsul; de aceea, nu poate să nu-mi mulţumească încă o dată pentru bunăvoinţa şi ospitalitatea arătate, pe care nu le va uita-n vecii vecilor… „S-a pus pe capul meu neamţul ăsta – mi-am spus – altă scrisoare a lui nu mai ridic de la

poştă, de-o fi şi aurită!”…

Trece o lună, trec două – slavă Domnului, nicio scrisoare de la neamţ. Începusem să-l uit. Deodată, îmi vine de la gară un aviz: primisem un colet în valoare de douăzeci şi cinci de ruble. „Ce să fie-n el? Şi de ce atât de scump?”, mă-ntrebam, sfredelindu-mi creierii. La fel şi nevastă-mea. Să fie un dar trimis din America? Un bilet de vapor? Sau poate un bilet la loterie?… Câte nu mi-au trecut prin minte! La gară, când am cerut coletul, mi-au spus să binevoiesc mai întâi a plăti două ruble şi douăzeci şi patru de copeici pentru transport. N-am avut încotro. Le-am dat banii cu un junghi în inimă… Era o lădiţă de toată frumuseţea. Acasă, când am desfăcut-o, ce credeţi c-am găsit în ea? Un tablou! Negru ni s-a făcut înaintea ochilor: era un portret – al afurisitului de neamţ, cu gâtul lui lung, cu pălăria înaltă pe cap, cu luleaua-n gură. Lângă poza-nrămată, o scrisorică. În nemţeşte, mai încape vorbă? Cu vechea poveste: mulţumiri pentru plăcuta găzduire, pentru ospitalitatea şi cumsecădenia noastră, pe care n-o să le uite-n vecii vecilor! Arză-l-ar focul de neamţ scrântit la cap! Dea Domnul să-l ajungă măcar pe jumătate blestemele cu care l-am binecuvântat atunci cu şi nevastă-mea.

S-au scurs în linişte alte câteva luni. Gala, am scăpat de neamţ! Aşa am crezut. Dar n-am scăpat! într-o noapte, am primit o telegramă de la Odesa. Mă chema acolo un negustor cu numele de Gorgelstein; stătea la hotelul „Victoria” şi avea nevoie de mine pentru o treabă… „Gorgelstein… Odesa… Despre ce-o fi vorba?” îi spuneam cam neîncrezător nevestei mele. Dar ca: „Pleacă! Ce mai stai pe gânduri? O fi ceva serios, vreo afacere cu cereale!”… Uşor de spus: pleacă la Odesa! Asta costă bani. Dar dacă mijeşte ceva ca lumea, cum să nu te mişti? Pe scurt, mi-am făcut rost de nişte ruble şi am luat trenul de Odesa. Ajuns acolo, am tot întrebat de hotelul „Victoria”,

pân-am dat de el... „Stă la dumneavoastră un domn Gorgelstein?”... Stă, mi s-a spus, dar nu-i în cameră acum; să binevoiesc a-l căuta scara, la zece. Fix la zece seara eram din nou la hotel. Gorgelstein nu venise încă din oraş. Ce să-l mai aştept? mi-au zis; mai bine să revin a doua zi, la zece. Nu l-am găsit nici în dimineaţa următoare; tocmai plecase, dar lăsase o vorbă pentru „evreul din Drajna”: să nu mă supăr şi să-l caut la trei după-amiază ori la zece seara. Am fost la trei după-amiază, am fost la zece scara

— Dar tot degeaba! Ce s-o lungesc? M-am canonit prin Odesa şase zile şi şase nopţi pân-am dat de Gorgelstein. Arăta ca un om la locul lui; purta o barbă frumoasă, neagră; m-a primit cu un surâs şi mi-a spus să iau loc. „Prin urmare, dumneata eşti evreul din Drajna!...” „Da, eu sunt – i-am răspuns. – Pentru ce m-aţi chemat?” „La dumneata a stat în gazdă anul trecut un neamţ?” Când am auzit întrebarea asta, mi s-a pus un nod în gât. „A stat la mine, e-adevărat. Dar de ce mă-ntrebaţi?” „Neamţul ăsta – făcu Gorgelstein – mi-e tovarăş de afaceri. Am primit de la dânsul, din Londra, o scrisoare în care-mi cerc să te chem la Odesa şi să-ţi predau salutări prieteneşti din partea lui şi mulţumiri pentru găzduirea plăcută şi liniştită de care s-a bucurat în casa dumitale, pentru bunăvoinţa şi ospitalitatea cu care l-ai primit, pentru socoteala cinstită pe care i-ai făcut-o la urmă

— Şi să-ţi spun că n-o să te uite cât o trăi!...”

Uite-aşa-l paşte nenorocirea pe om! Cu voia Domnului, nădăjduiesc să mă mut după sărbători din Drajna, undeva, în alt loc. Sunt nevoit să-mi iau lumea-n cap, să fug unde-o fi, numai să scap o dată de piaza asta rea, de neamţul ăsta hain, stinge-i-s-ar numele şi urma, Doamne-Dumnezeule!

Doi antisemiţi

A

Max Berliant e un ins trecut prin ciur şi prin dârmon. Face de câteva ori pe an drumul de la Łódź la Moscova şi de la Moscova la Łódź. Cunoaşte toate bufetele de prin gări şi se are bine cu toţi şefii de tren. A umblat şi prin guberniile unde evreii nu au voie să rămână mai mult de douăzeci şi patru de ore, a îndurat destule umilinţe, nu o dată amărăciunile i-au otrăvit şi sfârtecat sufletul – şi totul din vina evreimii. La drept vorbind, nu pentru că trăiesc evrei pe lumea asta, ci pentru că el, el în persoană, nu-i fie cu bănat, este evreu. Şi nu atâta din pricină că este evreu, cât fiindcă, vă rog să mă iertaţi, are o mutră evreiască. Of, mutra asta evreiască, mutra asta evreiască! Ochi negri strălucitori; părul şi el negru, lucios – păr cu adevărat semit; vorbirea sunând aparte, cât se poate de evreieşte, cu „h” în loc de „r”; apoi, nasul – vai, nasul!

Şi, parcă înadins, eroului nostru i-a fost hărăzită meseria de comis-voiajor, care-l sileşte să-şi poarte nasul pretutindeni şi să vorbească, să vorbească întruna, ca toată lumea să-l vadă şi să-l audă. Să-i plângi de milă, nu alta!

E adevărat, s-a răzbunat dându-şi jos barba. Umblă elegant îmbrăcat, ca un mire, cu mustaţa în furculiţă. Şi-a lăsat unghia lungă la degetul cel mic şi şi-a pus o cravată cum n-a văzut neam de neamul lui. S-a învăţat şi cu mâncărurile de prin gări. Când a gustat întâia oară carne de porc[54] şi-a vărsat tot năduful asupra animalului ăsta spurcat, blestemându-l în mii de feluri. Ba, ca să vedeţi, şi-a pus viaţa în primejdie începând să mănânce şi raci. Nu degeaba zic că şi-a pus viaţa în primejdie. De-ar şti duşmanii dumneavoastră unde le stă capul, cum a ştiut Max Berliant în ce fel se mănâncă racii! îi tai cu cuţitul? îţi

54 Credincioşilor mozaici le este interzis cosumul cărnii de porc; la fel al racilor.

înfigi furculiţa în ei? Ori îi înfuleci aşa, cu totul?

Ei bine, deşi s-a străduit nespus, Max Berliant tot nu şi-a putut ascunde mutra evreiască, nici faţă de ai lui, nici faţă de alţii. E recunoscut de la o poştă, ca şi ucigaşul de Cain[55] şi i se dă de înţeles la fiecare pas *cine* este şi *ce* este. Bietul de el!

B

Dacă îndeobşte Max Berliant era un om nefericit, când ajungea în preajma Chişinăului suferinţa lui întrecea orice măsură. Să ai parte de o mare durere şi să te ruşinezi cu ea – ăsta-i iadul pe pământ. Numai dacă ai trecut şi tu prin el, îl poţi înţelege. Max se încrâncena când auzea de Chişinău, de-ai fi zis că avea o socoteală personală cu oraşul ăsta[56]. Şi, ca un făcut, trebuia să treacă mereu pe acolo. Nu i-au fost de ajuns istoriile cumplite pe care le auzise acasă şi ghearele care i s-au înfipt în piept din pricina acelor sălbăticii fără pereche? N-o să uite niciodată cum a răsunat în sinagogă pomenirea morţilor de la Chişinău! Evreii bătrâni plângeau, femeile au leşinat…

De bună seamă, aţi avut prilejul să călătoriţi printr-un loc unde s-a petrecut cândva o catastrofă de cale ferată. E ca şi sigur că o altă catastrofă n-o să mai aibă loc pe acolo. Vă amintiţi totuşi că, odată şi odată, vagoanele s-au răsturnat unul după altul, că multor oameni li s-au curmat zilele, că a curs sânge, au pârâit oase şi măduva li s-a împrăştiat pe terasament. Aşa că respiri liniştit după ce trenul depăşeşte cu bine asemenea locuri…

Max ştia că, la trecerea trenului prin Chişinău, călătorii evrei se vor aşterne pe suspine şi oftaturi şi că, din partea altor călători, îi va fi dat să audă aluzii

---

55 Personaj biblic, fiul cel mai mare al lui Adam şi al Evei; l-a omorât pe fratele său Abel; pentru această crimă i-a fost întipărit pe chip un stigmat.

56 Aluzie la pogromurile antisemite organizate la Chişinău de poliţia politică ţaristă în 1903 şi 1905.

răutăcioase. De aceea, când trenul străbătea acele meleaguri, nu ştia ce să mai facă pentru a uita totul şi a se ascunde de el însuşi…

Tare ar fi bine, şi-a zis el, să rămână singur în vagon. Dar cum obţii asta? S-a tot gândit până ce trenul a oprit într-o staţie. A coborât atunci din vagon şi s-a dus glonţ la bufet. Era el mâhnit, dar pofta de mâncare nu-l părăsise. A dat pe gât un păhărel de rachiu, pe urmă a gustat din bunătăţile pe care evreii nu au voie să le pună în gură şi a adăugat o cană de bere. Şi-a aprins apoi un trabuc şi s-a îndreptat spre chioşcul de cărţi şi de ziare. Acolo i-a izbit ochii un vraf de *Basarabeţ*, dulcea gazetă antisemită a îngeraşului de Kruşevan[57]. Trebuie să ştiţi că în locurile ci de baştină mai nimeni nu pune mâna pe fiţuica asta: evreii, pentru că le stârneşte silă; neevreii, pentru că s-au săturat de că Aşa că rămâne neatinsă pe la chioşcuri şi doar aminteşte trecătorilor că există pe lumea asta un Kruşevan, care nu doarme, n-are odihnă şi se zbate din răsputeri să ferească, să păzească şi să apere omenirea de flagelul „evreimii”.

Max Berliant a fost singurul care a cerul chioşcarului un exemplar din *Basarabeţ*. De ce oare? Tot din pornirea care-l făcuse mai înainte să comande raci la bufet? Sau poate că a vrut să vadă ce mai spune despre evrei câinele turbat de Kruşevan? Se spune că, pe alocuri, mai ales semiţii citesc foile antisemite… Proprietarii gazetelor ştiu asta foarte bine, dar se călăuzesc după principiul că „evreu! este murdar, banul lui este însă curat”…

Cu Basarabeţul în mână, Max al nostru a urcat în vagon şi s-a întins pe o întreagă banchetă, acoperindu-se cu ziarul cum te acoperi cu o plapumă sau cu o pătură. Îşi făcuse socoteala mai înainte: „Ce-o să-şi spună, de-o pildă, un evreu, dacă, intrând în compartiment, o să mă vadă

57 Ziarist rus din Basarabia, al cărui nume a devenit simbolic pentru presa antisemită pogromistă.

întins pe banchetă şi acoperit cu ziarul ăsta? N-o să-i treacă prin minte că-s şi eu evreu. Zău aşa, e cea mai bună cale de a scăpa de evreii puşi pe jelanii. O să rămân singur la căderea nopţii şi-o să dorm netulburat până mâine dimineaţa…”

Ca să fie şi mai sigur, şi-a tras ziarul peste faţă, să nu i se vadă nasul, ochii, părul – nimic, nimic din mutra lui evreiască. Şi fantezia lui a căpătat aripi: şi-a închipuit că, în timpul nopţii, un evreu încărcat cu pachete intră obosit în vagon şi-şi caută un loc; zăreşte însă pe banchetă o persoană acoperită cu un număr din *Basarabeţ* – precis că e un nobil şi precis că e o bestie de antisemit, dacă n-o fi chiar Kruşevan, în carne şi oase; evreul încărcat cu pachete tresare speriat, scuipă de trei ori şi spală puţina – iar el, Max, rămâne din nou singur, singur-singurel, şi răsuflă fericit pe bancheta lui…

Sceneta i-a plăcut atât de mult lui Max că a izbucnit în râs sub învelitoarea lui de hârtie. La drept vorbind, de ce n-ar râde cu plăcere un om care, după ce a luat o gustare bogată, a băut o cană de bere şi a fumat un trabuc, stă întins pe o banchetă, singur în compartiment?

Ssst! Să fie linişte! Eroul nostru Max Berliant, comis-voiajorul care călătoreşte de mai multe ori pe an de la Łódź la Moscova şi de la Moscova la Łódź, trage un pui de somn tolănit pe o întreagă banchetă şi acoperit cu un exemplar din *Basarabeţ*. Să-l lăsăm să se odihnească!

C

O fi Max Berliant un evreu deştept, dar de data asta n-a nimerit-o. A intrat, într-adevăr, cineva în compartiment, o persoană corpolentă, cu respiraţia greoaie, cărând câteva geamantane. S-a apropiat mai întâi de Max, l-a privit cum doarme acoperit de un număr din *Basarabeţ*, dar nu s-a speriat şi nu a scuipat de trei ori. A continuat să-l privească pe antisemitul cu nas semit (în timpul somnului, ziarul a lunecat puţin şi ruşinea-ruşinilor lui

Max, nasul vreau să spun, a ieşit la iveală în toată splendoarea lui).

Noul călător a rămas câteva clipe nemişcat, cu un zâmbet pe buze. Şi-a aşezat apoi geamantanele pe bancheta din faţa lui Max şi a coborât din vagon. S-a întors cu un ziar, tot cu un *Basarabeţ*. A scos dintr-un geamantan o pătură, o perniţă, o pereche de papuci şi o sticluţă de colonie, s-a întins pe banchetă şi s-a acoperit cu Basarabeţul la fel ca Max. Şi tot zâmbind, a închis mai întâi un ochi, apoi al doilea şi încet-încet s-a scufundat în somn.

Cât timp cei doi Basarabeţi plutesc în lumea visurilor, să-i facem cititorului cunoştinţă cu noul venit – cine e şi ce e.

E un general, dar nu un general de armată şi niciun guvernator-general, ci un inspector general, adică reprezentantul unei firme. Numele de familie: Niemcik; numele mic: Haim, dar semnează Albert; între ai lui i se spune Peti.

Să ne lămurim. Că din Haim a ieşit Albert, se mai poate înţelege, de vreme ce nu ne mai miră că Velvi a devenit Vladimir, Israel – Isidor şi Avrum – Avakum. Dar ce legătură poate fi între Haim şi Peti? Adâncindu-ne puţin în tainele lingvisticii, găsim răspunsul: mai întâi, să-l dăm deoparte pe „h” de la Haim; pe urmă, să-i rugăm pe „i” şi pe „m” să-şi ia şi ei tălpăşiţa; rămânem doar cu „a”; dacă lui „a” îi adăugăm un „1”, un „b”, un „e”, un „r” şi un „t” – ce iese? Albert! mai departe: Albert capătă o codiţă şi ajunge Alberti; pe urmă e uşor; Alberti-Berti-Beti-Peti. *Sic transit gloria mundi!* Altfel spus: aşa se preface raţa-n curcan…

Deci pe omul nostru îl cheamă Peti Niemcik, e inspector general şi călătoreşte mai tot timpul, ca şi Max Berliant. Numai că e altfel de om: vioi, vesel, vorbăreţ. Şi, cu toate că-l cheamă Peti şi-i inspector general, e un evreu

ca toţi evreii, ţine la evrei şi-i place să spună istorii şi anecdote cu evrei.

Da, Peti Niemcik e faimos prin anecdotele lui. Are din păcate, un cusur: spune – ba se şi jură pe ce are mai scump – că a fost martor la tot ce se întâmplă în poveştile lui. Numai că, de fiecare dată, poveştile spuse de dânsul se petrec în altă parte. E uituc Peti? Ori… S-ar părea că inspectorului general îi cam place să umble cu cioara vopsită. S-o spun de-a dreptul: e un mincinos sadea! Cer iertare pentru vorba grosolană; ar fi fost poate de ajuns să-i zic „agent comercial” – iar ce-i un agent comercial, asta se ştie foarte bine…

Când a intrat în compartiment şi l-a zărit pe Max Berliant întins pe banchetă şi acoperit cu un număr din şi-a dat scama, după nasul comis-voiajorului, că nu are de-a face cu vreun fin al lui Kruşevan. Şi ce i-a fulgerat prin minte?

O anecdotă!… O nouă anecdotă!…

Slavă Domnului, va avea ce să tot povestească!

Şi, cum vă spuneam, Peti Niemcik a tras o fugă în gară, şi-a făcut rost de un *Basarabeţ*, s-a culcat faţă-n faţă cu Max – „să vedem ce-o mai fi” – şi a adormit…

Şi-acum, să nu tulburăm somnul cu numărul doi, inspectorul general Peti Niemcik, şi să ne întoarcem la Basarabeţul cu numărul unu, comis-voiajorul Max Berliant.

D

Max Berliant a avut o noapte grea. L-au muncit vedenii cumplite. Pesemne că se răscoliseră în el mâncărurile înghiţite cu lăcomie la bufet. I s-a năzărit în vis că nu mai e Max Berliant, ci Kruşevan, redactorul gazetei *Basarabeţ*, şi că nu se mai află în tren, ci călăreşte un porc. Un rac, un rac roşu, fiert, îi făcea semne cu cleştii şi de departe se auzea un plânset: „Chişinău!”. O pală de vânt i-a pătruns în urechi şi a auzit un foşnet de hârtii sau de veşminte femeieşti. A încercat atunci să deschidă un

ochi, dar n-a putut. A vrut să-şi pipăie nasul, dar… nici urmă de nas; în locul nasului îi crescuse un *Basarabeţ*. Nu era în stare să se mişte. Îşi dădea seama că zace într-un soi de letargie şi nu izbutea să se smulgă din ea. Nu mai era stăpân pe el însuşi. Cu o ultimă rămăşiţă de putere, a scos un suspin tăcut, numai de el auzit, şi a întredeschis uşurel un ochi. În obscuritatea din compartiment a desluşit un om întins pe toată lungimea banchetei din faţă. Parcă şi acela era acoperit cu un număr din *Basarabeţ*…

Max Berbant a simţit un zvâcnet în inimă. Parcă s-ar fi zărit pe el însuşi într-o oglindă. Dar nici urmă de oglindă în compartiment. Părul i s-a făcut măciucă… Au trecut minute lungi până i s-au limpezit gândurile. Nu, insul de pe cealaltă banchetă nu era tot el, ci un altul. Uimit la culme, s-a întrebat ce-i cu individul acela, cum de s-a aşezat tocmai în faţa lui şi de ce s-a acoperit, ca şi dânsul, cu un *Basarabeţ*?

Max al nostru n-ar fi putut aştepta până la ziuă răspunsurile la aceste întrebări. Era nerăbdător să le afle cât mai repede, chiar pe dată. A început să se răsucească foşnind ziarul şi a auzit că şi celălalt se mişcă foşnindu-şi ziarul. Scrutându-l în tăcere, a observat că omul din faţa lui îl priveşte cu un început de zâmbet.

Cei doi *Basarabeţi* s-au sfredelit îndelung cu privirile unul pe altul, fără a scoate o vorbă. În fiecare se trezise dorinţa nebună de a afla cine-i celălalt… Până când i-a venit o idee lui Peti: a început să fluiere încetişor un motiv dintr-un cunoscut cântec evreiesc:

„În vatră-i foc şi sar scântei…”

Max a pornit îndată să-l acompanieze, tot cu un fluierat slab:

„… E cald acuma în odaie…”

Apoi, deodată, „antisemiţii” noştri s-au ridicat în capul oaselor, au zvârlit cât colo ziarele şi au dat drumul cunoscutului cântec evreiesc, dar nu fluierând, ci intonând

tare cuvintele:

„În vatră-i foc şi sar scântei.

E cald acuma în odaie şi-nvăţător cu-nvăţăcei

Aprind a slovelor văpaie…”

Nu-i adevărat!

— Aş zice că mergeţi la Kolomeia.

— De unde ştiţi?

— V-am auzit vorbind cu şeful de tren. Sunteţi chiar din Kolomeia sau numai vă duceţi acolo?

— Sunt din Kolomeia. Dar ce importanţă are?

— Întreb şi cu E-un oraş mare?

— Ce-nseamnă oraş mare? Un oraş ca toate oraşele din Galiţia. Un oraş plăcut, foarte plăcut…

— Veţi fi având acolo şi oameni mai răsăriţi, cu avere?

— Avem de tot felul: şi bogătaşi, şi calici. Bine-nţeles, mai mulţi calici decât bogătaşi.

— Ca şi la noi: un bogătaş la o mie de calici, nu le fie de deochi. E-n Kolomeia un bogătaş pe care-l cheamă Finkelstein?

— Da, îl ştiu. Îl cunoaşteţi şi dumneavoastră?

— De cunoscut, nu-l cunosc. Dar parcă-n oraş i se spune şi reb Şaic.

— Da, reb Şaic. Şi ce-i cu asta?

— Ce să fie? Nimic! E chiar atât de bogat cum îi merge vestea?

— Ştiu eu? Nu i-am numărat banii. Vreţi să-i cereţi un împrumut?

— Nu-i vorba de asta. Am spus-o într-o doară. Cică are o fată.

— Are trei fete. Vă duceţi în peţit?

— Să lăsăm asta. De familie e vorba. Ce se spune în oraş despre Şaic Finkelstein şi ai lui?

— Ce să se spună? O familie ca toate familiile. O casă evreiască onorabilă, foarte onorabilă. Oameni cu frica de Dumnezeu. E drept, se zice că de la o vreme… Dar nu-i adevărat!

— Ce nu-i adevărat?

— Orice s-ar zice nu-i adevărat. Aflaţi că în Kolomeia mişună mincinoşii.

— Tocmai de asta trebuie să se ştie ce vorbe umblă despre familia Finkelstein.

— Se spune că nu mai e ce a fost. Bunăoară, că n-ar mai respecta cu străşnicie, ca altă dată, Pesahul. Pe lângă asta, el obişnuia să plece de două ori pe an la curtea unui mare înţelept… Dar azi… Azi e altceva…

— Asta-i tot?

— Dar ce-aţi mai fi vrut? Să-şi dea jos barba şi perciunii[58] şi să mănânce carne de porc în văzul lumii?

— Pentru că ziceţi „se spune”, mi-am zis şi cu că multe se spun. Mai presus de orice stă altceva: dacă omul e om. Aş vrea să ştiu dacă reb Şaic se poartă după legea noastră, dacă are-o inimă bună şi cinstită. Asta am crezut.

— E-un om ca toţi oamenii, mă rog, cumsecade, foarte cumsecade. Se mai spune pe la noi c-ar umbla cu… Dar nu-i adevărat!

— Ce nu-i adevărat?

— Nimic nu-i adevărat din ceea ce se spune despre el. În Kolomeia, fiecare vorbeşte pe scama celuilalt. Dacă m-aş lua după ei, ar însemna că şi eu mă dau în vânt după bârfeli.

— De vreme ce ştiţi că-s minciuni, n-ar mai fi bârfeli.

— Se spune c-ar umbla cu-nvârteli.

— Ei şi? Cine nu umblă cu-nvârteli? N-avem încotro. Dumneavoastră, la nevoie, nu încercaţi să vă-nvârtiţi?

---

58 Purtarea bărbii şi a perciunilor era pe vremuri o normă general respectată de bărbaţii evrei religioşi.

— Sunt învârteli şi-nvârteli. Despre el se spune… Dar nu-i adevărat!

— Ce se spune, la o adică, despre el?

— V-am spus doar că-s nişte minciuni!

— Atunci, vreau să ştiu ce minciuni.

— Se spune c-ar fi dat faliment de trei ori. Dar nu-i adevărat! După ştiinţa mea, a dat faliment numai o dată.

— Asta-i tot? Unde-aţi văzut negustor care să nu dea faliment? Un negustor vinde cât vinde până se vinde şi pe el. Dacă moare fără a fi dat vreodată faliment, c-un semn c-a murit prea devreme. Ce, nu-i aşa?

— Ce-nseamnă pentru dumneavoastră a da faliment? Despre el se spune c-a dat un faliment tare urât: şi-ar fi pus pitacii la adăpost şi a întors tuturor spatele. E limpede?

— N-o fi om prost. Şi-n afară de asta?

— Ce-aţi mai vrea? Să ucidă oameni? I se mai pune în cârcă o istorie foarte încurcată. Dar nu-i adevărat!

— Da? Ce istoric?

— O istorie cu un moşier. Aiureli!

— Ce-a fost cu moşierul?

— Nişte poliţe… Dar nu-i adevărat! Ştiu bine că nu-i adevărat!

— Dacă ştiţi că nu-i adevărat, n-are ce să-i mai dăuneze.

— Făcuse afaceri cu un moşier foarte bogat, care ţinea mult la dânsul. Când boierul ăsta a murit, omul nostru a scos la iveală câteva poliţe. În târg s-au iscat vorbe: de unde acele poliţe, când era ştiut că boierul nu iscălise poliţe-n viaţa lui? Kolomeia, precum vedeţi, nu se-astâmpără niciodată…

— Şi ce-a mai fost?

— Ce-a mai fost? A avut de tras…

— Atâta tot? Cine nu are de tras în viaţă?

— Numai că el, spune lumea, a sfeclit-o de trei ori.

— De trei ori? Dar ce-a mai făcut?

— O chestie cu o moară. Dar degeaba se vorbeşte. Nu-i adevărat!

— O fi fost veche şi a ars, iar lumea a zis că el i-a dat foc ca să ridice una nouă cu banii luaţi pe asigurare…

— De unde ştiţi?

— De ştiut nu ştiu, dar nu-i greu să-mi închipui.

— Aşa se vorbeşte la noi în Kolomeia. Dar nu-i adevărat, vă jur că nu-i adevărat!

— Nu mi-ar păsa dac-ar fi adevărat. Şi cum ziceţi c-a mai scrântit-o?

— Nu eu zic. Oraşul zice. Dar de data asta e o născocire, o plăsmuire, o scorneală strigătoare la cer.

— N-o fi vorba de bani falşi?

— Mai rău.

— Ce poate fi mai rău?

— E o ruşine fie şi numai să istoriseşti ce poate născoci Kolomeia… Oameni fără obraz… fără căpătâi… Pesemne c-au vrut să-l stoarcă de bani. Ştiţi doar: într-un oraş mic, cel bogat are duşmani.

— S-o fi dat la o slujnică…

— Şi pe-asta o ştiţi? Vi s-o fi povestit ceva…

— Nu mi s-a povestit nimic, dar mă duce mintea. L-o fi costat de-ajuns ca să scape…

— Dea Domnul să câştigăm noi doi împreună banii ăştia într-o săptămână! Cu toate că dânsul era curat ca lacrima. Ce e-n stare un oraş mic!… Dacă-i merge cuiva bine, lumea-l pizmuieşte… îl târâie-n noroi…

— Ce să-i faci? Dar copiii lui? Sunt buni, la locul lor? Parcă mi-aţi spus că are trei fete.

— Trei. Două din ele măritate. Copii buni, tare buni… Despre cea mare se spune… Dar nu-i adevărat!

— Ce se spune?

— V-am zis doar că nu-i adevărat!

— Ştiu că nu-i adevărat. Dar vreau să ştiu ce nu-i adevărat.

— Nici trei zile cu trei nopţi nu v-ar ajunge ca să aflaţi tot ce scot pe gură panglicarii din Kolomeia… Despre cea mare se spune că nu-şi tunde părul[59]. N-aş crede, fiindcă nu-i umblată prin şcolile de azi, ca fetele noastre care-şi păstrează părul după nuntă… Despre cea de-a doua s-a zvonit că, încă fată fiind… Iar o minciună. Mai bine să tac!…

— De ce n-am şti până unde poate-ajunge Kolomeia cu minciunile?

— V-am spus doar că e plină de limbuţi şi mahalagii care-ntorc lucrurile pe dos… într-un orăşel, când o fată se plimbă pe stradă, noaptea, cu un băiat, izbucneşte-un scandal: cum? o fată… pe-ntuneric… cu farmacistul?…

— Aha, asta a fost!

— Ce-aţi fi vrut? Să fugă cu el la Cernăuţi în zi de Iom-Kipur[60] cum se zice că s-a-ntâmplat cu cea mică?

— Ce-a făcut fata cea mică?

— Nu-i nevoie, zău aşa, să-nghiţim înc-o nerozie. Îmi vine peste mână să-mi amintesc de atâtea bazaconii…

— Ştiu că-s numai bârfeli, dar spuneţi-mi şi păţania eu l-am cea mică…

— Nu-s bârfelile melc, domnule, sunt ale altora. Şi nu pricep de ce mă pisaţi cu atâtea întrebări. Mi se pare că vă place să stârniţi omul şi să-l trageţi de limbă, din, în ce vă priveşte nu scoateţi niciun cuvânt… Nu vă fie cu supărare, dar inima-mi spune că sunteţi un evreu rus[61]. Evreii ruşi au un obicei urât: intră cu cizmele în sufletul oamenilor. Şi,

---

59 V. nota*p. 113.

60 Sărbătoare evreiască foarte importantă: ziua pocăinţei şi a iertării.

61 Şalom Alehem a fost evreu ucrainean; observaţia caustică la adresa evreilor ruşi arc probabil la bază o experienţă personală.

când e vorba de pus lumea la calc, se simt la largul lor… Văd că ne apropiem de Kolomeia… Să-mi dau bagajele jos… îmi daţi voie?…

…În drum spre gară, mi-am repetai şi iar mi-am repetat în minte ruta pe care trebuia s-o parcurg. După ce mă zăpăciseră mereu cu o aiul versiune, mi s-a părut că totuşi stabilisem un program clar: în 18 la Vitebsk; în 19 la Smolensk; în 20 la Moghilev. Aşa că mi-am luat liniştit bilet de Vitebsk. Ajuns acolo, m-am învârtit prin gară o jumătate de oră, o oră, două ore, cu nădejdea c-o să se arate vreunul dintre sionişti sau bundişti. Dar n-a venit nimeni să mă întâmpine ca pe un oaspete.

Or fi fost ci sionişti ori bundişti, dar ceva părea să şchioapele în rândurile lor. Ce să fi făcut? Am luat o trăsură şi am tras la cel mai mare hotel din oraş. M-am spălat şi m-am schimbai pe îndelete. Dacă nu ştiu să se poarte, mi-am zis, atunci n-au decât să mă caute prin toate hotelurile. Nu-i nimic. Şalom Alehem nu-i un fitecine. O să umble după mine până m-or găsi…

— Întâmplarea povestită aici – o mică odisee cu implicaţii feroviare şi poştale – este relatată de Şalom Alehem într-o însemnare memorialistică. Fusese invitat de câteva organizaţii evreieşti – sionişti şi bundişti – să ţină conferinţe în trei oraşe apropiate între ele: Moghilev, Smolensk şi Vitebsk. Turneul trebuia să dureze trei zile: 18, 19 şi 20, într-o lună de iarnă de la începutul acestui secol. Deoarece organizatorii au schimbai, în prealabil, de mai multe ori, din diferite motive, ordinea în care urmau să aibă loc popasurile scriitorului, el a plecat oarecum derutat de acasă (locuia atunci la Kiev). De la prima coborâre din tren, îl aşteptau surprize…

Am coborât apoi să iau prânzul la restaurant. Şi ce-am văzut? Două mari afişe:

„Un oaspete de seamă în oraşul nostru!

Şalom Alehem, cel mai mare umorist evreu!

În ziua de 19…”

În 19? Cum adică în 19?…

L-am strigat pe chelner, un vlăjgan evreu din Lituania, cu mâini roşii şi mutra oacheşă, într-un frac boţit şi cu un şervet alb sub braţ.

— Spune-mi, scumpule, ce avem astăzi?

Chelnerul şi-a suflat nasul în şervetul alb înainte de a-mi răspunde:

— Azi? Un borş straşnic de sfeclă cu varză, măruntaie cu tăieţei şi, dacă vă pofteşte inima, raţă…

— Nu asta am vrut să zic. Vreau să ştiu ce zi avem astăzi.

Chelnerul căzu puţin pe gânduri:

— Ce zi avem astăzi?… Marţi, în 18.

— Dar cum îi zice oraşului?

— Care oraş?

— Oraşul ăsta. Oraşul vostru.

S-a uitat uimit la mine şi mi-a răspuns:

— Ce întrebare-i asta? Vitebsk!

— Minţi! m-am răstii la el. Ţi s-a năzărit. Sunt la Smolensk, nu la Vitebsk!

— Hi-hi-hi!… Hi-hi-hi!…

„Cel mai mare umorist evreu” i-a apărut pesemne chelnerului drept cel mai mare prostănac din lume. Întorcându-se într-o parte, şi-a ascuns faţa întunecată în şervetul alb, să nu văd că se îneacă de râs. M-am uitat din nou la afişe; anunţau cu litere mari:

„Şalom Alehem la Vitebsk!”…

La Vitebsk! Doamne-Dumnezeule! Ce caut cu la Vitebsk! Trebuia să mă aflu azi la Smolensk! M-a apucat un tremur. Care borş? Ce raţă? Mi se tăiase pofta de mâncare. Trebuia să fug la Smolensk. Dar, pentru a şti mai bine pe ce lume mă aflu, m-am gândit s-o întreb telegrafie pe nevastă-mea unde am de conferenţiat în prima seară.

Nevastă-mea, trebuie să ştiţi, se pricepe de minune să împartă timpul cu folos când e de pornit la drum. Aşadar, i-am trimis o depeşă urgentă, din câteva cuvinte, ca să capăt cât mai repede un răspuns, fireşte tot prin telegraf: „Telegrafiază Vitebsk post-restant unde sunt astăzi”…

După ce am expediat depeşa, m-am mai liniştit şi m-am întors la hotel, la borşul de sfeclă, la tăieţei şi la raţă. Am urcat apoi în cameră, m-am întins pe pat şi am adormit. În vis m-au chinuit nişte arătări: mai multe femei roşcate înconjurate de pisici negre. Am cu semnele mele: dacă visez femei roşcate şi pisici negre, e de rău. Aşa a şi fost. Când m-am trezit, era, vai, foarte târziu. Când mai ajung la Smolensk? Am dat fuga la gară şi ţuşti în trenul de Smolensk. N-am apucat să intru în compartiment, că l-am şi întrebat pe conductor: când ajungem? El şi-a aţintit privirile la vârfurile încălţărilor lui şi mi-a spus că vom fi la Smolensk, dacă nu se întâmplă nimic rău, a doua zi, la orele şase dimineaţa. M-a băgat în năbădăi:

— Cum mâine dimineaţa la orele şase? Trebuie să fiu acolo astă seară, cel mai târziu la şapte!…

Conductorul, răbdător, m-a făcut să înţeleg, cu ceasornicul în mină, că personalul face de la Vitebsk până la Smolensk nu mai puţin de douăsprezece ore şi ceva. Dacă atunci când vorbeam noi era după patru, cum am mai fi putut ajunge la Smolensk în aceeaşi scară? Avea dreptate, dar cu ce mă ajuta asta pe mine? Adio conferinţa din Smolensk! Ce-mi rămânea de făcut? Să mă întorc la Vitebsk? Şi ce-o sa de cu Moghilevul? Doamne, mă întrebam, cum ies din vârtejul ăsta? Mi-am amintit atunci de nevastă-mea. Trebuia să-mi telegrafieze la Vitebsk şi eu eram în drum spre Smolensk… Mi-a venit deodată ideea de a-i mai da o telegramă. Am scris-o pe dată şi l-am rugat pe conductor s-o expedieze de la prima staţie: „Telegrafiază Smolensk când sunt Moghilev”.

Mai târziu, gândindu-mă la cele două telegrame, mi-

am dat seama că oricine le-ar fi luat drept rodul unei minţi rătăcite. Dar staţi, că nevastă-mea a mai primit o telegramă. De la Smolensk. Acolo ar fi trebuit să mă aflu în ziua de 18. M-au aşteptat la gară de la miezul zilei până la miezul nopţii. A ieşit cu scandal. Publicul, mânios, a întors sala pe dos şi i-a luat în fabrică* pe sionişti: că Şalom Alehem ar fi o scornire a lor, pentru a păcăli lumea şi a ciupi nişte bănuţi. Ei bine, au fost nevoiţi să deschidă casa şi să dea banii îndărăt. După miezul nopţii, bundiştii şi sioniştii, foc de supăraţi şi ei, au trimis împreună o telegramă acasă la mine: „Ce e cu Şalom Alehem?”

Să uităm acum, o clipă, de eroul principal al acestei istorii şi să vedem ce s-a-ntâmplat cu eroina principală. Nevastă-mea, Dumnezeu să-i dea sănătate, după ce a primit cele trei telegrame, n-a stat mult în cumpănă: s-a dus la gară şi a plecat la… Moghilev.

O să vă-ntrebaţi, desigur: de ce la Moghilev? Ascultaţi mai departe şi-o să vedeţi că e o femeie cu scaun la cap. Mai întâi, ştie de mulţi ani cu cine are de-a face. Dacă îi cer telegrafic din Vitebsk ca ea să-mi telegrafieze la Smolensk e limpede că mă aflu la Moghilev. Îşi aminteşte adesea de o boacănă de-a mea. Plecasem cândva, în ajun de Pesah, de la Varşovia spre casă, la Kiev. Dar n-am ajuns la timp. În prima zi de Pesah a primit de la mine o telegramă prin care-i dădeam de ştire că-mi petrec sărbătoarea la Holendre, nu departe de Vapniarka, pe linia care leagă Jmerinka de Odesa. Cum am ajuns acolo? Ce să mai vorbim? Una am vrut, alta a ieşit. Ca să ajung cât mai repede acasă, am schimbat, unul după altul, câteva accelerate, până m-am trezit la mama dracului, în staţia Holendre. Bine că n-am ajuns tocmai la Riga. S-ar fi putut întâmpla şi asta.

În al doilea rând, nevastă-mea a ales Moghilevul nu doar pentru că mă ştie cu capul în nori. Judecând după telegramele mele, şi-a închipuit că mi s-a-ntâmplat o

nenorocire, dar nu la Vitebsk şi nici la Smolensk, ci undeva între cele două oraşe. Adică la Moghilev. Nu avea nicio îndoială că, în cazul cel mai bun, s-au ciocnit două trenuri, unul venind din Smolensk spre Vitebsk, celălalt din Vitebsk spre Smolensk. Precis că locomotivele s-au făcut fărâme şi vagoanele s-au răsturnat, omorând cel puţin două sute de oameni şi schilodind alte câteva sute; mulţi dintre aceştia şi-or fi pierdut minţile, printre aceştia aflându-mă, fireşte, şi eu.

Trebuie să ştiţi că, ori de câte ori plec de acasă, imaginaţia nevestei melc lucrează de zor; ajung victima celor mai înspăimântătoare accidente. Catastrofe de cale ferată, poduri prăbuşite, cutremure de pământ, incendii, molime, atacuri banditeşti, şerpi veninoşi – toate nenorocirile acestea, chiar dacă unele se petrec rar de tot, abia aşteaptă, crede ea, să pornesc eu la drum. Şi dacă mă-ntorc teafăr acasă, nu-şi crede ochilor. Zice că am scăpat printr-o minune de la moarte şi mulţumeşte din toată inima proniei cereşti pentru îndurarea ei.

...Când s-a întors de la Moghilev şi m-a văzut întreg şi nevătămat, a izbucnit în plâns ca un copilaş. Am întrebat-o: „De ce plângi, prostuţo?” Mi-a răspuns: „Mă mai şi întrebi? Ai uitat de rovno?...”

Ce-i cu *rovno*? mă veţi întreba. E vorba de o altă poznă făcută de mine. Dacă aveţi răbdare, v-o povestesc. Cu câţiva ani în urmă, am avut treburi la o gazetă din Petersburg. Mă gândeam ca la întoarcere să trec prin Vilna. Îi spusesem nevestei melc în ce zi anume voi pleca din Petersburg şi că la Vilna, dacă am să mă abat pe acolo, voi rămâne o zi sau două. Până la urmă, am renunţat însă la acest ocol şi mi-am luat bilet direct Petersburg-Kiev. Cum ştiam că nevestei melc îi face plăcere să-i anunţ telegrafic sosirea, i-am trimis o depeşă de pe drum, în timpul nopţii. Somnoros fiind, m-am poticnit la traducerea

în ruseşte. În loc să scriu că sosesc *priamo* (adică: direct)[62], am scris că sosesc *rovno* (adică: exact)[63]. Nevastă-mea, când a dat cu ochii de *rovno*, a înţeles cu totul altceva. O să aflaţi îndată ce... Să vă mai spun că, ducând tare dorul copiilor, am adăugat la telegramă o rugăminte: „Întâmpină-mă împreună cu copiii”...

Înnoptase când am coborât din tren la Kiev. Nevastă? Copii? Nimeni! M-au trecut toate răcorile. Când am ajuns acasă, peste tot era întuneric, parcă m-aş fi aliat într-un ţintirim. Am sunat îndelung, cât pe ce să rup sârma clopoţelului, am bătut nebuneşte în uşă – şi abia într-un târziu s-a arătat bucătăreasa, o lituaniancă de-a noastră, smolită la faţă, cu ochii lipiţi de somn. Am prins-o de umeri:

— Unde-i doamna? Unde-s copiii?

Lituanianca, sâsâită ca toţi ai ei, mi-a răspuns căscând:

— Ştiţi unde sunt.

— De unde să ştiu? am întrebat-o sâsâind şi eu, fără să vreau.

— Şi-au luat bilete şi au plecat.

— Cum au plecat? Unde au plecat?

— La Rovno!

— De ce la Rovno?

— Păi le-aţi dat de ştire că vă-ntâlniţi la Rovno. I-aţi chemat acolo.

— Eu? La Rovno?

— Dar cine, eu? făcu lituanianca.

Am înţeles... Nevinovatul cuvinţel „rovno” din telegrama mea devenise pentru nevastă-mea oraşul Rovno din Ucraina...

Mi s-a părut că lituanianca abia îşi ţinea râsul. În

62,[63] Parantezele aparţin traducătorului.

mine fierbea sângele, iar ci îi venea să se hlizească. Vă jur că, la viaţa mea, n-am atins pe nimeni, nici măcar cu un deget. Dar, spre ruşinea mea, trebuie să vă spun că lituanianca aceea adormită m-a scos din sărite cu râsul ci prostesc. Nu mi-am dat seama pe ce lume mă aflu şi… Mai târziu am ajuns la judecătorie din pricina asta. Cuvântul „rovno” m-a costat bani şi am fost nevoit să-i cer lituaniencei iertare…

Ei, când am auzit că nevastă-mea şi copiii sunt la Rovno, n-am ştiut cum să dau mai repede de urma lor. Acolo, ia-i de unde nu-s. Am întrebat peste tot: aşa… aşa… o femeie cu câţiva copii… Da, mi s-a răspuns, au fost aici, dar au plecat. Am făcut şi cu cale-ntoarsă. Acasă, abia am apucat să intru, că m-am întâlnit nas în nas cu doctorul. Ce s-a mai întâmplat? Nevastă-mea căzuse la pat de atâtea emoţii…

După ce ne-am mai liniştit, am întrebat-o:

— Ia zi-mi, ce ţi-a venit să zbori cu copiii la Rovno? Ce ţi-a trecut prin cap?

— Nu mă mai întreba! Când am primit telegrama în care-mi cereai să iau copiii şi să vin cu ei la „rovno”, am simţit că-nnebunesc. Eram sigură că te-ai îmbolnăvit pe drum, undeva, nu departe de Rovno, de tifos sau de vărsat negru…

— De unde şi până unde vărsat negru? am întrebat-o, silindu-mă să rămân calm.

— Am citit într-o gazetă, chiar în acea zi – îmi răspunse – despre o epidemie de vărsat negru în… India.

— Nu înţeleg! Unde-i India şi unde-i Petersburgul?

— Ce întrebare mai e şi asta? făcu, uimită, nevastă-mea.

Spuneţi-mi, vă rog: cunoaşteţi ceva mai de preţ decât o nevastă ca a mea?

Clasa a treia

Acum, iubite cititorule, când ne luăm rămas bun, vreau, din recunoştinţă că mi-ai ascultat atâtea poveşti, să-ţi fiu şi eu cu ceva de folos. Deci, fii atent şi urmează sfatul pe care ţi-l dă un om cu simţ practic, cum îi stă bine unui comis-voiajor ca mine.

Când călătoreşti cu trenul pe o distanţă mai lungă şi vrei să ştii că într-adevăr călătoreşti, adică să te şi bucuri că eşti pe drum, nu cumva să-ţi iei bilet de clasa întâi sau de clasa a doua.

De clasa întâi, n-avem ce vorbi. Să te ferească Dumnezeu! Nu vorbesc de condiţiile de călătorie. E foarte plăcui în clasa întâi. Bancheta e moale şi ai loc berechet. Buclucul e cu pasagerii. Ce rost are, te întreb, ca un evreu să călătorească de unul singur, fără a scoate o vorbă? Şi-ar pierde, Doamne fereşte, graiul. Şi dacă, din an în Paşti, te mai nimereşti cu un călător, este fie un boier gras, cu fălci umflate, de trombonist, fie vreo cucoană ţâfnoasă ca o soacră, fie vreun străin cu lacăt la gură şi pantaloni cadrilaţi, lipit de fereastră că nu-l poţi rupe de acolo chiar de ar lua vagonul foc. Cu asemenea tovarăşi de drum, te apucă stenahoria şi, fără să vrei, începi să te gândeşti la moarte. Treabă-i asta?

Crezi că în clasa a doua e mai bine? Te afli într-un vagon cu tot felul de oameni, semeni de-ai tăi, ai zice, minaţi de aceeaşi ispită: vor, bieţii de ei, să scoată o vorbă, să ştie de unde vii, încotro te duci şi ce hram porţi. Dar stau cu toţii nemişcaţi ca nişte momâi şi se uită unii la alţii, cu buzele încremenite. Parcă şi-ar fi pierdut graiul. Ssst!…

În faţa dumitale şade un june cu unghie lungă la degetul mic şi cu mustaţa frumos răsucită. Ai jura că l-ai mai întâlnit undeva, că îţi este chiar bine cunoscut – dar nu-ţi aminteşti de unde. Mai mult ca sigur că-i „dintre ai noştri”. Numai că dumnealui tace. Îşi răsuceşte din când în

când mustaţa, priveşte pe fereastră şi fluieră încetişor.

Dacă vrei să-l faci praf, ca nici de învierea din morţi să nu mai aibă parte, atunci adresează-i o vorbă, indiferent în ce limbă, când stă printre călători creştini – ori, şi mai rău, când s-a nimerit lângă el vreo cucoană. I-ai putea spune, bunăoară în ruseşte, ceva care în graiul nostru ar suna aşa: „Dacă nu mă înşel, am avut plăcerea să vă cunosc la Berdicev”… De întâlneşti un ins din ăştia în Podolia sau în Volhinia, o iei pe leşeşte; în cuvintele noastre: „Scuzaţi-mă, cred că l-am cunoscut pe tatăl dumneavoastră la Iarmelineţ; era omul de încredere al contelui Pototki”… O insultă mai mare ca asta nici că se poate; pentru că la Iarmelineţ trăiesc aproape numai evrei, iar contelui Pototki îi place să-şi aleagă slujbaşi din neamul nostru…

Dar mai bine să vă spun o poveste la care am fost chiar cu martor.

Era în trenul rapid, fără vagoane de clasa a treia. Ce să fi făcut? Mi-am luat bilet de clasa a doua. În faţa mea un bărbat tânăr – poate evreu, poate creştin. Dar parcă mai curând evreu decât creştin… Arătos, cu faţa rasă, în ţinută sportivă, cu brâu negru la pantaloni albi şi foarte „manierat”. De ce spun „manierat”? Pentru că s-a foit toată vremea în jurul unei demoazele, o tânără elegantă, cu un *pince-nez* pe năsucul ei delicat. Făcuseră cunoştinţă chiar în vagon şi s-au împrietenit repede. Ea l-a tratat cu ciocolată, iar el a distrat-o mai întâi cu anecdote despre armeni şi apoi cu anecdote despre evrei. Râdeau în hohote. Cel mai mult îi amuzau anecdotele despre evrei, pe care cavalerul le povestea cu mult haz, fără a-i păsa că eu, ca ascultător involuntar, s-ar putea să fiu evreu şi să mă simt jignit… Idila lor s-a încălzit apoi şi mai mult. Tânărul s-a aşezat lipit de ca (până atunci şezuseră faţă în faţă), privind-o tandru drept în ochi. Dânsa nu s-a lăsat mai prejos şi a început să se joace cu lănţucul ceasului pe care

el îl ţinea înfipt în brâul negru al pantalonului său alb.

Deodată, după oprirea trenului într-o staţie (nu mai ţin minte cum o chema), a intrat în vagon un evreu care şchiopăta, galben la faţă, năduşit şi cu o umbrelă albă în mână. Cum a dat cu ochii de tânărul cu brâu negru şi pantaloni albi, s-a îndreptat spre el, i-a întins dreapta şi i-a spus cu glas tare pe evreieşte:

— Ce plăcere! Te-am zărit prin fereastră. Ai salutări de la unchiu-tău din Manestrişci…

Se înţelege că tânărul sportsman a dispărut chiar în staţia aceea, lăsând-o pe demoazelă singurică. Dar povestea nu se încheie aici. Domnişoara – neevreică, de bună seamă, pentru că altfel cavalerul nu s-ar fi simţit obligat să-şi ia tălpăşiţa – s-a apucat, după câteva staţii, să-şi seringă bagajele. Nu mi-a cerut s-o ajut, nici nu şi-a aruncat vreo privire spre colţul meu, de parcă n-aş fi existat pe lume. În staţia unde a coborât o aştepta un evreu corpolent, cu o barbă evreiască, de ai fi zis că-i patriarhul Abraham, şi consoarta lui, cu legiuita perucă pe cap şi cu mari diamante la cercei. Perechea a întâmpinat-o cu un dulce alint evreiesc: „Riveniu! Fetiţa noastră!” şi au îmbrăţişat-o cu lacrimi în ochi.

Asta-i toată povestea. Ţi-am spus-o ca să ştii ce fel de personaje călătoresc în clasa a doua şi ca să te feresc de ele, pentru că în clasa a doua eşti străin – un venetic chiar printre cei din neamul tău.

În clasa a treia, frăţioare, te simţi, însă, ca acasă. Ba chiar prea acasă, atunci când în vagon se află numai evrei. E drept, clasa a treia nu-i prea comodă, trebuie să te zbaţi pentru un loc. E o înghesuială, o hărmălaie, o bruftuluială, într-un cuvânt: un tărăboi de nedescris. Se întâmplă să şi uiţi unde ţi-ai pus bagajele. În schimb, toată lumea ţi-e cunoscută. Fiecare ştie cine eşti, încotro te duci şi cu ce te ocupi. Dar şi dumneata îi ştii pe toţi, cine sunt, unde se duc şi cu ce-şi scot pâinea. Noaptea, nu te chinuie

insomnia, pentru că ai cu cine sta de vorbă. Dacă, totuşi, te trage la somn, nu poţi adormi, pentru că sporovăiesc ceilalţi. La drept vorbind, ce noimă are să dormi în tren?

Dintr-o discuţie cu un necunoscut poţi ajunge să închei o afacere, ori să pui la cale o logodnă, ori măcar să afli ceva care să-ţi prindă bine odată şi odată.

Vine, bunăoară, vorba de doctori, de suferinţe stomacale, de dureri de măsele, de nervi zdruncinaţi, de băile Karlsbad – de câte şi mai câte. Pălăvrăgeli, vei spune poate. Dar uite ce mi s-a întâmplat mic acum câţiva ani. Se discuta despre boli şi leacuri. Pătimeam atunci, Dumnezeu să vă ferească, de stomac. Auzindu-mă, un evreu din Kameneţ mi-a recomandat un praf folosit de el. Aflase de praful ăsta nu de la un doctor, ci de la un dentist, dar făcea minuni. Un praf galben. De fapt, praful cu pricina e alb, ca toate prafurile, numai hârtia în care ţi-l vinde farmacistul e galbenă. Omul din Kameneţ mi s-a jurat pe sănătatea lui, pe nevastă şi pe copii, că-şi datorează viaţa acestui praf. Fără el, s-ar fi aflat acum… e-he-he… pe alte tărâmuri. Da, îţi ia durerile cu mâna şi te scuteşte de mersul la doctori. Nu mai ai de-a face cu lipitorile astea. Că te storc de bani, lua-i-ar naiba! Dacă vrei, mi-a mai zis, îţi pot da de la mine două-trei prafuri. O să mă pomeneşti…

I-am mulţumit şi, cum am ajuns acasă, am luat un praf, apoi, de îndată, pe al doilea şi pe al treilea. Ei bine, nu pe loc, ci spre miezul nopţii, mi s-a făcut atât de rău că mai-mai să-mi dau sufletul. Marc spaimă am tras, să vă ferească Dumnezeu de o năpastă ca asta! Mi-au adus un doctor, apoi încă unul. Cu greu m-au smuls din ghearele morţii. M-am ales de atunci cu o învăţătură: când un evreu din Kameneţ vrea să te încânte cu un praf galben care te scapă îndată de arsuri la stomac, nu-i da crezare şi fugi de el ca de dracu’! Nu degeaba spun că în clasa a treia ai mereu câte ceva de învăţat.

Uite încă un avantaj. Se poate întâmpla să te trezeşti

dimineaţa în tren şi, când să-ţi faci datoria faţă de Dumnezeu, bagi de seamă că ţi-ai uitat acasă şalul de rugăciune şi filacterele[64]. Nicio grijă! în clasa a treia se găseşte repede cineva care ţi le împrumută pe ale lui. Numai că, după ce te-ai închinat, se cuvine să-ţi deschizi bucuros geamantănaşul şi să pofteşti lumeţi la o gustare: câte-un păhărel de rachiu cu prăjituri de casă, dar şi nişte ouă fierte, pâiniţă, poate şi un peştişor prăjit. Dacă ţi-ai luat şi câteva mere, vreo portocală, o bucată de ştrudel, cu atât mai bine: serviţi, vă rog, nu vă jenaţi! Oamenii sunt politicoşi, nu te refuză… Se pare că pe drum pofta de mâncare e mai mare decât de obicei. Nu mai vorbesc dacă după merinde scoţi şi o sticlă cu vin. Fiecare îţi poate spune din ce podgorie provine: „E muşcat basarabean!” zice unul; altul, la fel de sigur de el: „Ba să am pardon: e un akerman străin!”; un al treilea e de cu totul altă părere: „Da’ de unde! E un bordo autohton!” Dintr-un ungher sare un al patrulea, înhaţă paharul şi, cu aere de mare degustător, de parcă ar zice: „Vă încontraţi ca nişte proşti! Ia lăsaţi-mă pe mine!”, soarbe o dală, de două ori, plescăie din limbă şi se rosteşte:

— Ştiţi, oameni buni ce vin e ăsta? Habar n-aveţi! E vinişor de mere din Berdicev, gospodăresc, curat, limpede, aromat…

I-au dat cu toţii dreptate. Da, era un vin de casă din Berdicev, un vin cinstit şi cuminte, care, ca orice alt vin cumsecade, dezleagă limbile. În vagon, fiecare începe să istorisească de toate, ce-i pe la el acasă, ce se petrece prin vecini şi prin târg. Vorbesc toţi deodată, îşi deschid larg inimile. Fiecare află de necazurile celuilalt, de tot ce-l apasă, de primejdiile prin care a trecut încă din tinereţe. Se pun unii pe alţii la curent asupra evenimentelor care zguduie lumea asta a noastră. Şi se simt cu toţii foarte bine…

---

64 Vezi nota *, p. 117.

Când călătoreşti în clasa a treia spre un oraş necunoscut şi nu ştii unde să tragi, e de-ajuns să întrebi de vreun hotel ca lumea. Câţi evrei sunt în vagon, tot atâtea adrese de hanuri şi de hoteluri vei căpăta.

— „Hotel Frankfurt”! sare unul şi îl ridică în slavă. E, zice, luminos, curat, bine încălzit şi ieftin.

Un al doilea se grăbeşte cu altă părere:

— „Hotel Frankfurt”? Să vă ferească Dumnezeu! E întunecos, murdar, scump şi îngheţi în el. Dacă vrei să te simţi bine, alege hotelul „New York”!

Un al treilea se indignează:

— De ce-l trimiţi la „New York”? Ca să-l mănânce ploşniţele? Lasă-te, domnule, păgubaş şi de „Frankfurt”, şi de „New York”! Dă încoace bagajul şi hai cu mine la „Rossia”, hotelul unde înnoptează de regulă evreii…

Bineînţeles, geamantănaşul tău nu ţi-a scăpat nicio clipă din vedere, ca nu cumva să facă picioare printr-un hocus-pocus… Dar, rogu-vă, unde nu se fură astăzi în binecuvântata noastră ţară? Hoţia e la ordinea zilei. Dacă ţi-o sortit, vei fi furat ziua-n amiaza mare. Nu te poate ajuta nici poliţia, nici jandarmeria. Nici chiar Dumnezeu. Să fii fericit dacă scapi cu viaţă.

Aşadar, când porneşti la drum, alege numai clasa a treia! Ţi-o spune, în chip de testament, dacă vrei, un bun prieten, un om cu experienţă – un comis-voiajor.

Adio!

CUPRINS

În loc de prefaţă 5
Cuvântul autorului 7
Concurenţi 9
Cea mai fericită fiinţă din Kodni 17
Staţia Baranovici 27
Unde dai şi unde crapă 40
Omul din Buenos Aires 44
I-a mormintele celor dragi 56
Târâş-grăpiş 64
O catastrofă care n-a avut loc 67
Nuntă fără lăutari 76
Gimnaziul 82
De la recrutare 94
Să nu fii bun! 104
Rămăşagul 112
Fără noroc! 120
Din post în post 124
Cel de-al zecelea 129
Neamţul 134
Doi antisemiţi 144
Nu-i adevărat! 152
O poveste cu trei oraşe 157
Clasa a treia 164

Culegere şi paginare computerizată: MORETTI & GALL s.r.l.

Bun de tipar: 28.07.1995 Apărut: 1995